

UNIVERZITA KARLOVA V PRAHE

Prírodovedecká fakulta

Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoja

Študijný program: Geografia

Študijný obor: Regionálna a politická geografia

Peter Svoboda

**VZNIK, VÝVOJ A VYBRANÉ DOPADY
CESTOVNÉHO RUCHU V NÁRODNÝCH PARKOCH
USA 1980–2009**

**ORIGIN, DEVELOPMENT, AND SELECTED
IMPACTS OF THE TOURISM ON THE U.S.
NATIONAL PARKS 1980–2009**

Diplomová práca

Praha 2011

Vedúci diplomovej práce: Doc. RNDr. Leoš Jeleček, CSc.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som túto záverečnú prácu vypracoval samostatne a že som v nej uviedol všetky použité informačné zdroje a literatúru. Táto práca ani jej podstatná časť nebola predložená k získaniu iného, alebo rovnakého akademického titulu.

V Prahe, dňa 20. 4. 2011

.....
Peter Svoboda

Pod'akovanie

Rád by som poďakoval vedúcemu svojej práce Doc. RNDr. Leoši Jelečkovi, CSc. za cenné rady a pripomienky, ako aj za odbornú pomoc pri zostavovaní a celkovom spracovaní mojej diplomovej práce. Taktiež by som rád vyjadril svoju vďačnosť pedagogickému zboru oboru Geografia na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. V neposlednom rade moja vďaka patrí pani Ing. Anežke Dolinajovej, ako aj ostatným členom mojej rodiny, priateľom a známym, za ich mnohoročnú pomoc, cenné rady, motiváciu i podporu pri mojom vzdelaní i v živote.

Abstrakt

Vznik, vývoj a vybrané dopady cestovného ruchu v národných parkoch USA 1980–2009

Práca analyzuje vývoj cestovného ruchu v národných parkoch Spojených štátov v horizonte rokov 1980–2009 na základe dát získaných zo štatistických údajov Správy národných parkov, Štatistického úradu USA, Úradu pre ekonomické analýzy a Úradu pre štatistiky trhu práce. Dôraz je kladený na kvantitatívne premeny návštevnosti a zmeny vybraných ekonomických indikátorov, ktoré prebehli v danom období. Hodnotenie prebieha na viacerých hierarchických (regionálnych) úrovniach, a to federálnej, regiónov cestovného ruchu a jednotlivých štátov únie. V práci je zahrnutý aj vývoj, súčasný stav a prognóza budúcej návštevnosti území pod správou NPS, ako aj porovnanie v rámci vývoja cestovného ruchu s niektorými ďalšími subjektmi, obzvlášť so štátnymi parkami USA a ostatnými vládnyimi agentúrami spravujúcimi federálne územia pre ciele mimo iné aj rekreácie. Do štúdie boli zahrnuté vybrané Input-Output modeli výpočtu ekonomických dopadov cestovného ruchu v národných parkoch, ako aj faktory vplývajúce na vývoj a rozloženie ich návštevnosti zachytené pomocou konceptu životného cyklu destinácie.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: Národné parky, USA, cestovný ruch, Správa národných parkov, návštevnosť

Summary

Origin, Development, and Selected Impacts of the Tourism on the U.S. National Parks 1980–2009

The development of tourism in the National Parks of USA based on the statistics from the years of 1980 to 2009 is examined in the thesis. The main source of information is the statistics of US National Parks taken from the NPS, United States Census Bureau, Bureau of Economic Analysis and Bureau of Labor Statistics. There are emphasizes there the quantitative changes in the visitation and variance of values at selected economic indicators, that were observed in the mentioned period of time. The data is evaluated at the federal, regional and state levels. The progress, current situation and forecast of future visitation of landscapes under control of NSP are examined in the thesis. Moreover, the thesis contains comparison of the development of tourism in the other subjects, the most important of which are the State Parks of USA and other agencies responsible for the administration of the recreational used federal land. Selected Input-Output models counted economic impact of tourism in the national parks, as well as the factors that influence development and allocation of tourists captured through the concept of Tourism Area Life Cycle can be also found in the thesis.

KEY WORDS: National Parks, USA, tourism, National Parks Service, visitation

OBSAH

Zoznam použitých skratiek	6
Zoznam grafov	7
Zoznam máp	7
Zoznam obrázkov	7
Zoznam tabuliek	8
1. Úvod	9
1.1 Vznik environmentálneho spôsobu myslenia v USA	9
1.2 Vznik a vývoj NP v kontexte cestovného ruchu	13
1.3 Cestovný ruch	18
2. Výskumné ciele, dáta a metodika	23
2.1 Ciele práce a hypotézy	23
2.2 Dáta	24
2.2.1 Dáta Správy národných parkov	24
2.2.2 Dáta Štatistického úradu USA	25
2.2.3 Dáta Úradu pre ekonomické analýzy	26
2.2.4 Dáta Úradu pre štatistiky trhu práce	27
2.2.5 Dáta z ostatných zdrojov	28
2.3 Metodika	29
3. Diskusia literatúry	32
4. Národné parky v kontexte cestovného ruchu USA	35
4.1 Cestovný ruch USA	35
4.2 Inštitucionalizácia „dedičstva“ CR USA - rola federálnych agentúr	41
4.3 Komparácia významu a pôsobnosti NP a štátnych parkov	48
4.4 Závety plynúce z analýzy NP v kontexte CR v USA	52
5. Ekonomická analýza dopadu cestovného ruchu v NP	55
5.1 Teoretický rámec a vývoj modelov vstupno-výstupnej analýzy	55
5.2 Metodika vymedzenia území destinácie NP podľa MGM2 modelu	57
5.3 Metodika spracovania I–O analýzy podľa MGM2 modelu	61
5.4 Aplikácia modelu MGM2 na CR v destináciách NP v USA	63
5.5 NPS – entita správy krajiny alebo aktér CR?	72
5.6 Vývoj celkového ekonomického impaktu CR v destináciách NP	76
5.7 Kritické posúdenie aplikácie MGM2 modelu na NP	80
5.8 Závety plynúce z ekonomickej analýzy	83
6. Koncept životného cyklu destinácie aplikovaný na NP	86
6.1 Teoretický rámec a vývoj konceptu ŽCD	86
6.2 Aplikácia konceptu ŽCD na vývoj cestovného ruchu v NP	88

6.3 Predikcia vývoja CR v NP prostredníctvom konceptu ŽCD	93
6.4 Kritické posúdenie aplikácie ŽCD na NP	95
6.5 Závěry plynúce z konceptu ŽCD	96
7. Záver	98
Zoznam použitej literatúry a zdrojov	104
Literatúra	104
Internetové zdroje	108
Zoznam príloh	110

Zoznam použitých skratiek

- ACR – (Incoming) Aktívny cestovný ruch
- BEA – (Bureau of Economic Analysis) Úrad pre ekonomické analýzy
- BEA REIS – (Bureau of Economic Analysis's Regional Economic Information System) Regionálny ekonomický informačný systém úradu pre ekonomické analýzy
- BLM – (Bureau of Land Management) Úrad pre správu krajiny
- BLS – (Bureau of Labor Statistics) Úrad pre štatistiky trhu práce
- BOR – (Bureau of Reclamation) Úrad pre závlahy
- CR – (Tourism) Cestovný ruch
- DCR – (Domestic tourism) Domáci cestovný ruch
- EIN – (Employer Identification Number) Daňové identifikačné číslo právnickej osoby
- FS – (Forest Service) Správa lesov
- HDP – (Gross domestic product) Hrubý domáci produkt
- I–O – (Input-Output model) Vstupno-výstupný model
- IRS – (Internal Revenue Service) Daňový úrad
- MGM2 – (Money Generation Model - Version 2) Majetok generujúci model – verzia 2
- NAICS – (North American Industry Classification System) Severoamerický priemyselný klasifikačný systém
- NOAA – (National Oceanic and Atmospheric Administration) Národný úrad pre výskum oceánov a atmosféry
- NP – (National Park) Národný park - územie USA pod správou NPS (to jest federálny park)
- NPS – (National Park Service) Správa národných parkov
- NPš – (National Park statute) Národný park štatútom (to jest typ federálneho parku v správe NPS)
- PCR – (Outgoing) Pasívny cestovný ruch
- SIC – (Standard Industrial Classification) Štandardná priemyselná klasifikácia
- SP – (State Park) Štátny park
- SSN– (Social Security Number) Daňové identifikačné číslo fyzickej osoby
- TVA – (Tennessee Valley Authority) Úrad pre údolie rieky Tennessee
- UNWTO – (United Nation World Tourism Organization) Svetová turistická organizácia
- USA – (United States of America) Spojené štáty americké
- USACE – (U.S. Army Corps of Engineers) Armádny inžiniersky zbor
- USD – (United States dollar) Americký dolár
- USDI – (U.S. Department of the Interior) Ministerstvo vnútra Spojených štátov amerických
- USFWS – (U.S. Fish and Wildlife Service) Správa pre ochranu rýb a zveri
- ŽCD – (Tourism Area Life Cycle) Životný cyklus destinácie

Zoznam grafov

Graf č. 1: Vývoj podielu USA na príjazdoch zahraničného CR sveta v rokoch 1996-2010.....	36
Graf č. 2: Počet príjazdov do USA v rokoch 1996-2010	37
Graf č. 3: Výška príjmov USA z vnútroštátneho CR v rokoch 1996-2010.....	38
Graf č. 4: Saldo zahraničného CR v USA v rokoch 1996-2010	39
Graf č. 5: Vývoj návštevnosti federálnych území podľa agentúr federálnej správy	45
Graf č. 6: Sezónne rozloženie návštevnosti v SP a NP v rokoch 1980-2005.....	51
Graf č. 7: Historický vývoj návštevnosti NP v USA.....	89
Graf č. 8: Rekreačná návštevnosť NP v rokoch 1979 až 2010.....	89
Graf č. 9: Indikátory ekonomickej analýzy dopadu návštevnosť NP v rokoch 2001 až 2009	90
Graf č. 10: Vývoj priemerných výdajov účastníka CR v NP za deň v rokoch 2001 až 2009	91
Graf č. 11: Predikcia vývoja celkovej návštevnosti NP do roku 2020.....	93
Graf č. 12: Predikcia vývoja rekreačnej návštevnosti NP do roku 2020.....	94

Zoznam máp

Mapa č. 1: Členenie na regióny CR podľa NPS a geografický medián v roku 2009.....	47
Mapa č. 2: Vzor vymedzenia územia destinácie na príklade Yellowstone a Grand Teton NPš	60
Mapa č. 3: Výška útrat nelokálnych účastníkov CR v NP v lokálnych ekonomikách destinácií NP v roku 2009.....	67
Mapa č. 4: Hustota osídlenia, rekreačná návštevnosť NP a počet pracovných miest v regiónoch destinácií NP v roku 2009	70

Zoznam obrázkov

Obrázok č. 1: Vybrané druhy a formy cestovného ruchu	15
Obrázok č. 2: Participácia vedných oborov na CR	19
Obrázok č. 3: Štruktúra potenciálov CR	20
Obrázok č. 4: Výstup z viacnásobnej korelačnej analýzy	71
Obrázok č. 5: ŽCD s vyznačením prevažujúcich typov návštevníkov.....	87

Zoznam tabuliek

Tabuľka č. 1: Federálne agentúry ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva	42
Tabuľka č. 2: Vývoj návštevnosti federálnych území podľa agentúr federálnej správy	44
Tabuľka č. 3: Zrovnanie vybraných indikátorov štátnych a národných parkov	50
Tabuľka č. 4: Výdaje účastníkov CR utratené v destinácií NP, podľa segmentov a oblastí útrat v roku 2009	64
Tabuľka č. 5: Vývoj výdajov účastníkov CR v NP podľa segmentov v rokoch 2005 až 2009	65
Tabuľka č. 6: Ekonomický impakt vyvolaný útratami nelokálnych účastníkov CR v NP v lokálnych ekonomikách destinácií NP v roku 2009	66
Tabuľka č. 7: Ekonomický impakt vyvolaný útratami všetkých účastníkov CR v NP v lokálnych ekonomikách destinácií NP v roku 2009	69
Tabuľka č. 8: Vývoj financovania NPS v rokoch 1980 až 2009	73
Tabuľka č. 9: Ekonomický impakt vyvolaný platmi zamestnancov NPS v lokálnych ekonomikách destinácií NP v roku 2009	75
Tabuľka č. 10: Ekonomický impakt generovaný útratami účastníkov CR v NP a zamestnancami NPS, v lokálnych ekonomikách destinácií NP v rokoch 2001–2009	77
Tabuľka č. 11: Ekonomický impakt vyvolaný útratami všetkých účastníkov CR v NP vo federálnej ekonomike v roku 2009	79

1. Úvod

1.1 Vznik environmentálneho spôsobu myslenia v USA

Vznik súčasného environmentálneho spôsobu myslenia v USA, ktoré v priebehu dejín vyústilo i v zakladanie národných parkov (ďalej len NP), ako „amerického vynálezu“, bol dlhodobý proces, ktorého korene siahajú až do 19-teho storočia. Bol spätý s vývojom dejín amerického Západu a vzájomných vzťahov medzi človekom, respektíve spoločnosťou a novo - osídľovanou prírodou a ich ekologických a sociálnych dôsledkov. „Vznik a predovšetkým rozvoj environmentálneho spôsobu myslenia práve v USA nie je náhodný a nesúvisí iba s existenciou mohutnej bádateľskej základne, ale na rozdiel od starého sveta, kde sa životné prostredie pôsobením človeka pozvoľne vytváralo a menilo už od neolitu, má povedomie americkej spoločnosti ešte živo v pamäti rýchle pretváranie relatívne nezmeneného prírodného prostredia v podmienkach nástupu a rýchleho rozvoja kapitalistickej industriálnej spoločnosti, moderných prírodných vied a vedecko-filozofickej revolúcie. Tento proces prebiehal v USA až v priebehu posledných asi 150-tich rokov, a to hlavne na Západe, čo môže byť jedným z faktorov prelínania environmentálneho spôsobu myslenia s jeho dejinami. Obzvlášť rýchle zmeny životného prostredia boli americkou spoločnosťou silne vnímané a mohli sa tak silnejšie odrážať vo sfére filozofických, etických a estetických hodnôt“ (Jeleček 1994b, s. 514).

„Konfrontácia prudko sa rozvíjajúcej americkej spoločnosti, a jej systému hodnôt, s živelnými premenami krajiny, zapríčinenými rýchlo sa rozvíjajúcim kapitalistickým výrobným spôsobom, musela nutne ovplyvniť aj pojmami amerických dejín prizmou environmentálneho a geografického determinizmu, ktorého panovaniu v danej dobe odpovedá aj štúdia Fredericka Turnera a následne Waltra Webera“ (Svoboda 2008, s. 7). „Turner akceptoval myšlienku, že existuje priamy vzťah medzi tým, kde človek žije a tým, ako myslí a aplikoval ju na výskum zvláštnej úlohy hraničných oblastí kolonizovaných území na americkom západe v historickom vývoji USA. Podľa neho flexibilná hranica osídľovaného Západu a kolonizácia sama, bola určujúcim faktorom amerických dejín, ktorý vytlačil výrazné špecifikácie americkému spoločenskému systému, mysleniu a životnému štýlu“ (Jeleček 1994b, s. 516). To sa odrazilo vo vzniku a vývoji environmentálneho spôsobu myslenia, ktoré sa spočiatku obmedzovalo hlavne na výskum vplyvu meniaceho sa životného prostredia a charakteru americkej krajiny na vývoj amerického myslenia a kultúry a životného štýlu.

„V ďalšom vývoji reagovalo na prechod od živelného vývoja spoločnosti a životného prostredia k snahám o reguláciu a racionalizáciu využívania prírodných zdrojov. Tento smer vývoja, ale aj filozofia a neskôr aj spoločenské hnutie je označovaný ako konservationizmus“ (Jeleček 1994b, s. 514). Spoločenské hnutie konservationizmu sa v pojatí racionálneho a čo najúčinnějšího využívania prírodných zdrojov, odvodené z pojatia prírody ako súboru zdrojov pre ekonomiku, zrodilo v 19-tom storočí ako reakcia na živelné čerpanie prírodných zdrojov a stalo sa súčasťou takzvaného progresivistického hnutia. To chcelo prírodu modernizovať využívaním ekonomických nástrojov a metód riadenia. Svoj odraz našlo aj vo vrcholnej politike, kde ho podporoval a presadzoval republikánsky prezident Theodor Roosevelt (26. prezident, v úrade: 1901–1909). „V ďalšom vývoji sa kládol dôraz, súvisiaci s rastom kvality spôsobu života, na narastajúce uvedomovanie si a reflektáciu etických a estetických hodnôt krajiny, teda ochranu prírody, divočiny, vznik NP, ktoré vyústilo v takzvaný preservationizmus“ (Jeleček 1994b, s. 514). Vodcovskou osobnosťou preservationizmu sa stal John Muir (viac o živote a diele Johna Muira viď objemnú biografiu D. Worstera (2008)). Základnou tézou preservationizmu bola ochrana prírody pre jej pôvodné či vnútorné hodnoty (intrinsicálne, hodnoty samy o sebe) a jej zachovanie v pôvodnom stave aspoň vo vybraných oblastiach. Preservationizmus vychádzal z morálnych a etických hodnôt a vyznačoval sa idealisticko-náboženským chápaním prírody.

Praktickými výsledkami politického vplyvu konservationistov bolo založenie vládnej agentúry pre Správu lesov (Forest Service, ďalej len FS), spadajúcu do rezortu Ministerstva poľnohospodárstva (U.S. Department of Agriculture). FS bola založená v roku 1905 a v súčasnosti sa stará o viac ako 155 národných (federálnych) lesov a 20 národných trávnatých planín, ktoré tvoria súhrne 781 tis. km², teda 8 % rozlohy USA (rozloha zrovnateľná napr. z 1,5 násobkom rozlohy Francúzska). FS reguluje výstavbu ciest, priemyselnú využiteľnosť i ťažbu dreva, ktorú v súčasnosti limituje na podiel približne 25 % rozlohy národných lesov. Úlohy a ciele politiky FS boli konfrontované so záujmami a prístupmi k lesnému hospodáreniu súkromných drevárskych firiem, ktoré si FS najímala k prípadnej ťažbe federálnych lesov (viac viď Hirt 1994).

Ďalším výsledkom politického vplyvu konservationistov bolo zriadenie Úradu pre zavlaha (Bureau of Reclamation), ktorý od roku 1902 spravuje vodné zdroje v 17-tich štátoch v západnej časti USA, kde doposiaľ vybudoval cez 600 priehrad a nádrží, ktorých okolie je využívané taktiež k rekreácií.

Na tieto hnutia nadväzovala činnosť vplyvných spoločensko-záujmových organizácií, ako sú dodnes Sierra Club, založený v roku 1892, (v súčasnosti má okolo jedného miliónu členov), či National Audubon Society založená v roku 1905. Tie pôsobia predovšetkým politikou lobizmu v Kongrese USA a neskôr presadili mnohé zákony o ochrane životného prostredia. Preservationizmus sa zaslúžil o zakladanie Národných parkov. V roku 1872, bol založený Yellowstonský NP, ako fakticky prvý NP v dejinách USA. Skôr (v roku 1864) bol založený Yosemite Park, avšak v danej dobe len ako štátny, teda štátom Kalifornie. Národným bol Yosemite Park prehlásený až v roku 1890. Preservationizmus sa zasadil tiež o vznik ďalšieho vládneho orgánu, ktorým sa stala Správa národných parkov (National Park Service, ďalej len NPS), ktorá od

roku 1916 riadi NP. Tých do doby založenia NPS vzniklo už niekoľko desiatok a následne sa pod správu NPS v idei založenia jednotnej organizácie ochrany vybraných území začlenili ďalšie jednotky, ktorých je v súčasnosti viac ako 400 (relatívnosť počtu podľa uhla pohľadu vymedzenia – legislatívne, reálne administratívne spravované, geograficky vymedzené, prekryvanie niektorých jednotiek v jednu a iné) pričom 58 z nich nesie štatút „Národný Park“ (ďalej len NPš).

„V období po veľkej svetovej hospodárskej kríze 30-tych rokov, nastala opätovná vlna vplyvu konservacionizmu spätá s politikou Nového údela, usilujúcou sa o ekonomickú obnovu“ (Jeleček 1994b, s. 517). Federálna agentúra nesúca tradičný názov „U.S. Army Corps of Engineers“ (ďalej len USACE) pôsobiaca od roku 1802, sa najviac zaslúžila o výstavbu sústav vodných diel na riekach Colorado (Hoover Dam), Columbia (na ktorej je v súčasnosti vybudovaných celkom 14 priehrad ako Grand Coulee Dam a iné), jej prítoku Snake (8 priehrad), či Tennessee. Na tejto rieke, na rozdiel od predchádzajúcich, tečúcej na humidnom východe bol vybudovaný systém priehrad, ktorý v roku 1933 podnietil vytvorenie vládneho Úradu pre údolie rieky Tennessee (Tennessee Valley Authority, ďalej len TVA) ku spravovaniu sústavy 29-tich vodných diel na povodí rieky Tennessee, a priľahlých území o rozlohe 1 174 km². Tieto územia sa využívajú mimo iné taktiež na rekreačné účely, avšak primárnym cieľom TVA je výroba elektrickej energie, s ohľadom na ochranu prírody. Čiastočným environmentálnym paradoxom je nielen fakt, že TVA produkovaná energia sa využíva obzvlášť na elektrometalurgickú a jadrovú priemyselnú výrobu v regióne (Knoxville), ale aj fakt, že produkcia TVA sa opiera o ďalšie 3 jadrové (28 % produkcie TVA) a 23 fosilné palivá spaľujúce elektrárne (62 % produkcie TVA). Hydroenergetická produkcia, čo by obnoviteľný zdroj, je teda len doplnkovou (10 % produkcie TVA) produkciou elektrickej energie.

Vlna vplyvu konservacionizmu 30-tych rokov podnietila vznik aj agentúry U.S. Grazing Service založenej v roku 1934, ktorej fúzia spojená s transformáciou v roku 1812 založenej Generálnej kancelárie pre správu krajiny (General Land Office), vyústila v roku 1946 vo vznik nasledovníckej agentúry Úradu pre správu krajiny (Bureau of Land Management, ďalej len BLM). Táto fúzia dvoch vládnych agentúr začlenila pod správu novo vzniknutého Úradu pre správu krajiny územia o rozlohe takmer jedného miliónu km², (13 % rozlohy USA). Reorganizáciou federálnej správy krajiny v 40-tych rokoch vznikla aj agentúra Správa pre ochranu rýb a zveri (U.S. Fish and Wildlife Service, ďalej len USFWS), ktorá sa od roku 1940 stará o 4 % územia USA. tie čítajú približne 500 prírodných rezervácií vyznačujúcich sa vysokou kvantitou výskytu ohrozených druhov živočíšstva a pod záštitou environmentálnej politiky na spravovanom území si v duchu konservacionizmu kladie za cieľ rozvoj a manažment národných biosférických zdrojov.

Obdobie opätovného zvýšeného vplyvu preservationizmu nastalo po druhej svetovej vojne v 50-tych rokoch a nieslo sa v duchu príklonu k ochrane prírody, jej estetických hodnôt, a to obzvlášť pre rekreáciu, ktorá s rastúcou životnou úrovňou a zmenou životného štýlu nadobúdala stále väčší ekonomický a kultúrny význam. Významnú rolu v tomto období, svojimi lobistickými metódami zohral práve Sierra Club. V ďalšom vývoji došlo k prepojeniu koncepcií konservacionizmu a preservationizmu s poznatkami ekológie. To vyústilo v rozvoj moderného

environmentalizmu, ako spôsobu myslenia aj života a vnímania interakcií prírody a spoločnosti spolu z následkami ich vzájomného spolupôsobenia.

V 70-tych rokoch nastal rozmach a politický nástup hnutia environmentalistov, ktoré sa na rozdiel od výberového zachovania divokej prírody zasadzovalo o uplatnenie ekologicky prijateľných výrobných technológií a o harmonickejšie spolužitie spoločnosti s prírodou (viac o americkom environmentalizme pojednáva Jeleček 1994b).

Najvýznamnejšie lobistické organizácie ako Sierra Club, či National Audubon Society početne narastali a presadzovali sa svojimi aktivitami v administratíve demokratických prezidentov Johnsona (36. prezident, v úrade: 1963–1969) a Cartera (39. prezident, v úrade 1977–1981), ktorí boli naklonení ich požiadavkám a návrhom. Vďaka iniciatíve a lobizmu Wilderness Society, pôsobiacej od roku 1935, bol kongresom USA v roku 1964 schválený návrh zákona o divočinách (Wilderness Act), ktorým bol vytvorený Systém ochrany národných divočín (National Wilderness Preservation System), zachovávajúci územia divokej prírody pod najvyšším stupňom ochrany, ako špecifikuje legislatíva, to jest bez ľudskej kontroly a manipulácie, brániacej voľnému pôsobeniu prírodných síl (Nash 1967). V roku 1967 bola založená vplyvná environmentalistická organizácia Fond na ochranu životného prostredia (Environmental Defense Fund) a dva roky na to, vzniklo hnutie Priatelia zeme (Friends of the Earth).

Od 60-tych rokov minulého storočia môžeme tiež hovoriť o ľudovom environmentálnom hnutí v USA, v ktorom sa angažovala prevažne mládež. Environmentalizmus, ako celospoločenské hnutie, myslenie, filozofia, či životný postoj za ekologizáciu politiky a ekonomiky, sa stal trvalým prvkom amerického politického života. To sa odrazilo mimo iné aj v Kongresom USA prijatom zákone o národnej ekologickej politike (National Environmental Policy Act) z roku 1969 a v nadväzujúcom zákone o zlepšení kvality životného prostredia (Environmental Quality Improvement Act) z roku 1970, či vytvorením nových agentúr pre ochranu životného prostredia. Boli to, v roku 1970 vzniknutý vplyvný federálny Úrad pre ochranu životného prostredia (Environmental Protection Agency) z neskôr, za prezidenta Clintona (42. prezident, v úrade: 1993–2001), zrušenou nad ministerskou právomocou, či Rada pre kvalitu životného prostredia (Council on Environmental Quality), ako súčasť administratívy Bieleho domu. Po nástupe republikánskej Reganovej (40. prezident, v úrade: 1981–1989) a následne Bushovej (41. prezident, v úrade: 1989–1993) administratívy, ktoré neboli naklonené ekologickým prístupom, už neprinášali lobistické metódy environmentalistov markantné úspechy. Reakciou na túto situáciu bol vznik, či zradikálnenie niektorých organizácií takzvanej priamej akcie, ako sú v roku 1971 vzniknuté Greenpeace, či radikálne (tzv. hnutie priamej akcie) hnutie Earth First založené v roku 1979, ktoré namiesto lobizmu uplatňuje politiku demonštrácií, či nátlakových kampaní. V ďalšom vývoji výrazne zapôsobil aj faktor rozvoja konzumnej spoločnosti, ako súčasť kultúry a životného štýlu, ktorý vtlačil americkej populácii špecifické znaky spôsobu trávenia voľného času, prezentovaný flexibilitou a dynamizmom v používaní automobilov, motocyklov, obytných príviesov, či kempingu, orientáciu na outdoorové formy trávenia voľného času a sústavného presunu, ako aj špecifikácie

rozloženia komunikácií, stravovacích či ubytovacích zariadení a vplyvu komercializácie a propagácie chránených území, často v ponímaní destinačného marketingu.

1.2 Vznik a vývoj NP v kontexte cestovného ruchu

Prvotné prejavy cestovného ruchu (ďalej len CR), v zmysle zmeny obvyklého prostredia pobytu osoby, na území dnešných Spojených štátov môžeme datovať do obdobia stredoveku, súvisiac s pôvodným obyvateľstvom amerických indiánov. Postupná renesancia stredovekého európskeho cestovania v 15. storočí, ku ktorej výrazne napomohli zámorské objavy sa premietla pre Európanov aj na novo objavené územia dnešnej Ameriky. V komplexnejšom kontexte môžeme postrehnúť, že cestovanie (v zmysle dynamickom, ako cyklický pohyb) bolo neoddeliteľnou súčasťou objavovania osídľovania a osvojovania Severnej Ameriky, avšak viac ako parciálna súčasť týchto procesov než určitý zámer, či motivácia. Tá sa dostavila až v neskoršom období. V prvopočiatkoch procesu osvojovania si Ameriky sa cestovalo z iných dôvodov (napríklad zisk území, zdrojov, otrokov), samotná motivácia v pojatí cestovného ruchu sa začala objavovať až v neskoršom období v dobrodružných výpravách (Burns, Duncan 2009).

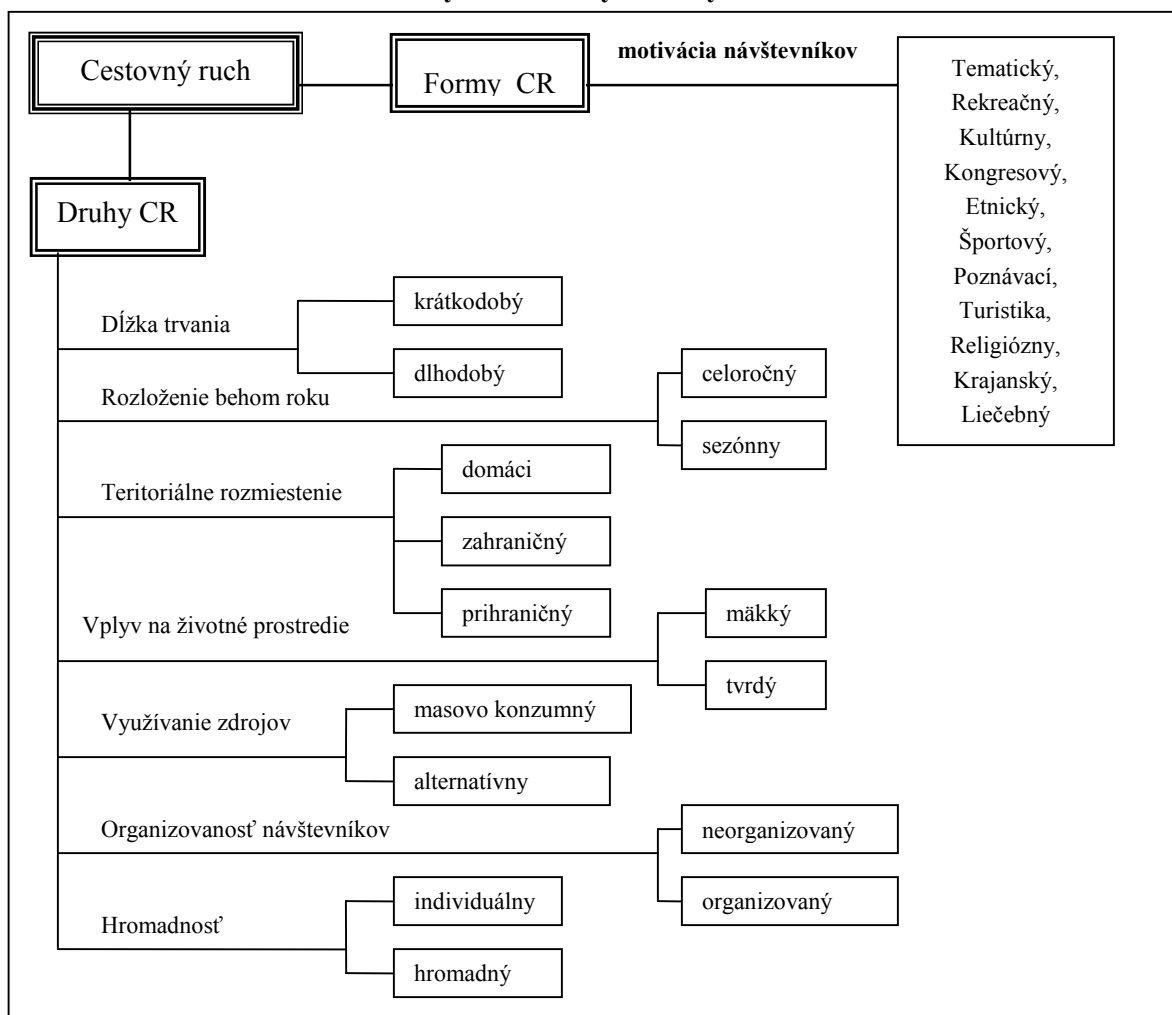
Rozmach zaznamenalo cestovanie až začiatkom 19. storočia v súvislosti z procesom industrializácie, obzvlášť avšak nie len oblasti jazier, známej tiež pod názvom Heartland, ktorá v danej dobe predstavovala priemyselné a celkovo ekonomické jadro šírenia rozvoja či industrializácie USA, ako aj populačné centrum a teda i potenciálny generátor účastníkov CR. Jednou z najznámejších a turistami najvyhľadávanejších destinácií v regióne sa najmä vďaka svojej blízkosti danému centru a svojej majestátnosti stali Niagara Falls. V nich neregulovaný rozvoj cestovného ruchu viedol k čiastočnej devastácii okolitej krajiny a následnej iritácii obyvateľstva (bližšie o Doxeyho iritačnom indexe vid' kap. 6.1 a 6.2). Samotné znehodnotenie okolitej krajiny neregulovanými zásahmi a ekonomický záujem a rozvoj sledujúcimi aktérmi (obchodníci, priemyselníci a iní) však zohralo významnú rolu v tvorbe preservationistickej myšlienky ochrany Yosemite Valley a následne Yellowstone. Postavenie Niagara Falls na piedestál odstrašujúceho príkladu inšpirovalo preservationiztov reprezentovaných aj Johnom Muirom v argumentácií: „chrániť aby tu nevznikla ďalšia Niagara“, pričom bola zdôraznená taktiež myšlienka uchovania prírodných estetických hodnôt pre všetkých ľudí a teda nie len pre privilegované majetné vrstvy vyššej strednej triedy.

V širšom kontexte socioekonomickej situácie v USA v 19. Storočí zohral významnú úlohu vývoj industrializácie, ktorý pozitívne vplýval na rast blahobytu časti spoločnosti a zvyšovanie životnej úrovne obyvateľstva. Faktorom tohto procesu bol napríklad aj rastúci fond voľného času, ako možnej mernej jednotky blahobytu spoločnosti, ktorý umožnil participáciu na cestovaní aj širším vrstvám obyvateľstva. Tu je nutné zdôrazniť určitú regionálnu a vplyvom motivácie aj určitú sociálne politickú diferenciaciu vývoja profilu vtedajšieho účastníka CR. Zatiaľ čo v industriálne rozvinutých severovýchodných častiach USA sa príliš neodlišoval od profilu európskeho účastníka

CR, v horských a západných regiónoch dnešných Spojených štátov môžeme len obtiažne hovoriť o presadení európskeho modelu do neporušenej prírody a divočiny a interakcií s ňou. V koncepcii vytyčovania „teórie hranice“ F. Turnera (1894) a jej pohybu na Západ USA je možné túto skutočnosť vysvetliť okolnosťami vynúteným priekopníckym duchom vtedajšej spoločnosti. Mnoho priekopníkov opúšťalo východ, nakoľko sa cítili spútaní jeho inštitúciami, rovnako ako ich predkovia opustili Európu, aby sa oslobodili od jej spoločenských obmedzení. Turner (1894) tvrdí, že práve vývoj západnej hranice vtlačil najstabilnejšie rysy americkej civilizácii ako sú individualizmus, sebadôvera, prispôsobivosť, pohyb priestoru vpred, či predstava nevyčerateľnej hojnosti a z nej vyplývajúci princíp plytvania, ktorý sa po dobytí západnej hranice v časti populácie naopak otočil v environmentálne cítenie. Tieto špecifikácie vtlačili stopu (v pozitívnom aj negatívnom zmysle) aj do vývoja profilu účastníkov cestovného ruchu práve v oblasti hôr a Západu USA, z ktorých mnohé pretrvali do súčasnosti a odrážajú sa nielen v individualizme a dynamizme účastníka cestovného ruchu v NP, ale aj v nadväzujúcich sekundárnych (materiálne technických) a terciálnych (organizačne riadiacich) potenciáloch CR v NP USA.

Turnerová koncepcia „pohybu hranice“ je považovaná za veľmi významnú vo výklade vývoja americkej civilizácie. Vznikla koncom 19. storočia, kedy populačný vývoj USA došiel k dôležitému predelu. Po sčítaní obyvateľstva v roku 1890 už nebolo možné na Západe vymedziť súvislú hranicu (ako predtým), za ktorou by hustota zaľudnenia bola menšia ako 2 obyv. na štvorcovú míľu (predtým za ňou bola „divočina“ -neosvojené územie). Turner akceptuje myšlienku, že existuje priamy vzťah medzi tým, kde človek žije a tým, ako myslí. Jedná sa teda o geograficko-deterministickú premisu vo vysvetlení vývojových tendencií v USA. Pričom na západ posúvajúca sa hranica osvojovaného Západu a kolonizácia sama, boli určujúce faktory tohto vývoja, ktorý vtlačil výrazné špecifikácie americkému spoločenskému systému, mysleniu i životnému štýlu (Fichou, 1995).

Turnerovú myšlienku prvotnej determinácie americkej spoločnosti interakciou s prírodou a divočinou a jej vplyv na druhy CR, ktoré účastníci CR v NP preferujú, možno deklarovať v kontexte definície druhu CR, „ako rozlíšenie podľa rôznych kritérií, kde ich najčastejšími zástupcami sú časové hľadisko, územné hľadisko, hromadnosť a hľadisko využívania zdrojov a dopadov na okolie“ (Pásková, Zelenka 2002, s. 8) (pre konkrétne kritéria viď obrázok č. 1). V tomto duchu môžeme z hľadiska hromadnosti, respektíve organizovanosti návštevníkov pozorovať preferenciu individuálneho, či neorganizovaného druhu CR korešpondujúceho z Turnerovým individualizmom, či z hľadiska využívania zdrojov, masovo konzumný druh CR, predstavujúci nevyčerateľnú hojnosť, a v dĺžke trvania prevažne krátkodobý druh CR, naznačujúci neustály pohyb vpred. Prípadové štúdie konkrétnych výskumov prevládajúcich druhov CR v NP USA vo vybraných 313 jednotkách NP spracovaných Park Studies Unit z University of Idaho metodicky na základe dotazníkov, dané zistenia preferencie druhov CR v NP potvrdzujú (viď Machlis, et al. 2001, 2000, 1999, Littlejohn, et al. 2009, 2002, či Le, et al. 2008, 2007, 2006, 2005, 2004, 2003).

Obrázok č. 1: Vybrané druhy a formy cestovného ruchu

Zdroj: (Pásková, Zelenka 2002, s. 6)

S formovaním profilu vtedajšieho účastníka CR v NP USA sa často spájajú, v európskom kontexte CR, často kontroverzne vnímané pojmy ako „voluntarizmus“ (dobrovoľná objavná cesta jednotlivca na Západ, často pod záštitou železničných spoločností sledujúcej určitý záujem v oblasti, avšak bez osobného profitu), „pioneerizmus“ (ako pridružená činnosť poznávania nového územia, priekopníkov či osídľovateľov), „adventureizmus“ (priekopnícke pohnútky, obohatené o často cielené vyhľadávanie riskantných situácií, možno sem zaradiť civilnú funkciu takzvaných „army scout“ v indiánskych vojnách). Všetky vyššie uvedené čoby súčasť objaviteľského, priekopníckeho či bádateľského CR, či určitej nožnej formy poznávacieho CR. Zostáva otázkou, či môžeme v moderných definíciách CR dané formy takto klasifikovať a definovať a či je možné ich za formy CR dneška vôbec považovať, pričom pre formu CR „...je hlavným deliacim kritériom motivácia návštevníkov či ich prevládajúca činnosť“ (Pásková, Zelenka 2002, s. 89). Isté ideové kontinuum zahŕňa i štúdiá CR (Miossec 1976, cit. v Pásková 2009, s. 86), ktorá sa systematicky zaoberá priestorovými a časovými zmenami destinačných oblastí. V nej je „...prvá zo štyroch

definovaných fáz jeho modelu priestorového rozvoja destinácie CR, znázorňujúceho zmeny a priestorovú dynamiku CR, charakteristická „výskytom pionierskych destinácií (pólov rozvoja CR) vyznačujúcich sa globálnou návštevnosťou, veľmi obmedzenou dopravnou sieťou a využívaním destinácie návštevníkmi z globálnymi percepciami turistických príležitostí“ (Pásková 2009, s. 86).

Napriek faktu, že prvotné motivácie priekopníkov boli rôznorodé, pri odhaľovaní potenciálu nedotknutých území si mnohí uvedomili mimo preservationistických myšlienok ochrany prírody aj potenciál pre rekreáciu, oddych a obdiv ľudí. Vtedajší markantný protiklad ochrany a zároveň využitia nedotknutého prírodného prostredia v duchu názorov Gifforda Pinchota (prvý predseda FS v rokoch 1905–1910), viedol sprvu k lobizmu na kongres USA z radov mnohých priekopníkov environmentálneho myslenia. Práve títo sa v prvopočiatoch zaslúžili o vznik jednotlivých NP, ako John Muir (Yosemite, vtedajší General Grant NPš, Giant Sequoia NPš a v roku 1899 Mount Rainier ako 5teho NPš), William Steel (Crater Lake NPš v roku 1902), Enos Mills (Rocky Mountain NPš v roku 1915), Charles Sheldon (Denali NPš v roku 1917), Horace Albright (Zion NPš v roku 1919), J.D. Rockefeller jr. a George Dorr (Acadia v roku 1919 ako prvý NPš východne od Mississippi). Následne však vyvstala otázka regulácie CR v oblastiach jej správy inštitucionalizácie a finančných prostriedkov na ňu vynaložených. V Miossecovom modeli môžeme dané obdobie označiť ako nastupujúcu druhú fázu, v ktorej „...prebieha proces multiplikácie destinácií (ich difúzia v priestore), kedy dochádza k zlepšeniu dopravnej konektivity a informovanosti o destináciách“ (Pásková 2009, s. 87). Kongres USA pri vyhlasovaní NP sprvu nepovažoval za dôležité vynakladať prostriedky na ochranu území, ktoré nevedli k ekonomickému profitu (priemysel, ťažba, poľnohospodárstvo). Avšak príchod účastníkov CR do oblastí NP výrazne determinoval požiadavky na ochranu a to ako území NP, tak i bezpečnosti účastníkov CR samotných. Popri pretrvávajúcemu lobizmu preservationistov vyvstal tlak na federálnu vládu aj z pozície účastníkov CR (často to boli významné osobnosti), firiem profitujúcich z existencie NP (spravidla železničné spoločnosti). Aktuálna začala byť aj otázka ekonomického prínosu CR v NP, ktorý sa dostal do popredia ako zrodenie nového potencionalného hospodárskeho odvetia (viac vid' kap. 5). Vplyvom propagácie nutnosti správcovskej organizácie NP Stephena Mathera (neskôr prvý predseda NPS) a jeho asistenta a nasledovníka Horace Albrighta (neskôr druhý predseda NPS), postupne vznikalo celospoločenské hnutie. To vyvíjalo tlak na federálnu vládu, hlásajúce nutnosť správcovskej a rozvojovej agentúry, ako právomocnej federálnej entity, čo vyústilo v zriadenie NPS v roku 1916. NPS bola podriadená Ministerstvu vnútra, ktoré túto agentúru správy, ochrany a regulovaného rozvoja vybraných území aj financovalo. NPS je svojou činnosťou organizácie, riadenia, podpory rozvoja, vzdelávania a osvetu, marketingového monitoringu a starostlivosti o účastníkov CR významnou súčasťou terciálneho potenciálu CR NP. K následnému zakladaniu NP, ako aj ďalšiemu vyhlasovaniu a pridávaniu nových území, teda došlo hierarchickou difúziou zhora (z federálnej úrovne prostredníctvom kongresu USA v prípade vyhlasovania NPš a prezidenta Spojených štátov v prípade vyhlasovania Národných monumentov), ktorá sa neskôr inštitucionalizovala vo forme NPS.

Prvotné objavenie a tým aj následná aktivácia primárneho potenciálu NP pre CR bolo bezprostredne späté so živelným dobíjaním divokého Západu, ktorého významnou nie len ekonomickou súčasťou bola výstavba transkontinentálnych železničných tratí. Ako ilustruje Miossec pri prechode destinácií jednotlivými fázami jeho modelu, dochádza ku kvalitatívnemu i kvantitatívnemu rastu infraštruktúry CR (bližšie o Miossecovom modeli vid' Pásková 2009). Železnice sprvu ponúkali jedinou možnosť masového dopravného prostriedku na vzdialené územia NP (dodatočne boli využívané kone a dostavníky), čím vytýčili prvotný základ vzniku a aktivácie sekundárneho (materiálne technologického) potenciálu CR v NP. V období dominancie železničných tratí však územne obmedzeného a viazaného do niekoľkých lokalít v bezprostrednej trajektórii tratí a často bodovo lokalizovaného v okolí železničných staníc. Výraznú zmenu priniesla stále viac sa presadzujúca aplikácia fordovských myšlienok automobilu do každej rodiny. Dôležitosť presadenia automobilizmu, ktorá diferencovala vývoj CR, spočívala nie len v determinácii výstavby cestných komunikácií a nadväzujúcich služieb pre automobilovú verejnosť na ne, ale aj vo zvýšení produktivity práce, a teda navýšeniu blahobytu spoločnosti a zvýšeniu jej kúpyschopnosti, pričom zároveň ovplyvnila fond voľného času. Sprvu technologická inovácia prerástla v revolučnú reorganizáciu CR, pričom vzrast automobilového cestovania hral rozhodujúcu rolu v transformácii CR v USA, ktorá spočívala v novom rozložení pomeru možností a limitácií. Automobil ponúkol účastníkom CR slobodný výber miesta aj času, ktorý železnice nemali možnosť ponúknuť, povoľoval „prekonanie hraníc“, ktoré neboli dosiahnuteľné pri ceste vlakom. Transport sa stal limitovaný osobným vlastníctvom vozidla (pri relatívne nízkych cenách) a šoférmi, ich vlastnosťami, potenciálom a osobnými skúsenosťami a teda „...automobil stelesňoval individualizmus“ (Rothman 1998, s. 146). Živelný priebeh zmeny preferencie zo železnice na automobil, ako dominantný mód pre cestovanie, prezentuje i rozvoj osobného vlastníctva automobilov, ktoré dramaticky rástlo od roku 1910 (458 tisíc registrovaných vozov) cez dvadsiate roky (8 miliónov vozidiel k roku 1920) a nadobúdalo stále masovejší charakter (23 miliónov k roku 1930). Rozvoj cestných komunikácií determinoval vznik a vývoj kempov, motelov a pridruženého servisu, reštaurácií či opravovní áut, čím podnietil opätovný búrlivý rozvoj sekundárneho potenciálu destinácií. Vplyvom rozvoja cestnej siete expandovali ekonomické (bližšie vid' kap. 5) a sociálne dopady CR do širšieho územia, ale aj spoločnosti, pričom „...sa taktiež zmenili spoločenské hodnoty doby, miesto uprednostňovania dôležitosti sociálnych zámerov v progresívnej ére, dvadsiate roky uprednostňovali búrlivý rozmach individualizmu. Pokiaľ progresívna éra uprednostňovala kolektívnu objednávku, dvadsiate roky predstavovali emotívnosť a individuálne bádanie a prieskum“ (Rothman 1998, s. 145). CR, v pojatí verejnosti, ako nadstavba sociálnej zabezpečenia a slogan „vid' Ameriku prvý“ mali širokú hodnotu využitia v hlbšej odozve a vplyve vo formovaní americkej národnej identity v patriotizme i voľnej súťaživosti a rozšírili dostupnosť CR od pôvodnej dominancie spoločenských elít naprieč širšími sociálnymi vrstvami obyvateľstva. Obzvlášť mladá generácia rýchlo uprednostnila „šoférsku kultúru“. Vtedajšie „...nové technológie prezentované obzvlášť automobilom predstavovali slobodu úniku pred všednosťou dňa“ (Rothman 1998, s. 146).

Prvé agitácie na konštrukciu diaľnic (severná cesta cez veľké planiny v roku 1905) podnietili postoj federálnej vlády, ktorý rozšíril spoločenskú objednávku na konštrukciu ciest a tým podporil formy neviazaného cestovania a následne rozvoja doplnkových služieb. Tak ako aj diverzifikáciu a alokáciu účastníkov CR z urbanizovaného východu a z proklamovaných NP Západu do menej známych destinácií. Dovtedy rurálnym častiam krajiny začali dominovať hotely, motely, reštaurácie, čerpacie stanice a ďalšie objekty občianskej vybavenosti profitujúce nielen z CR, ale aj výraznej imigrácie smerom na západ USA. Vďaka väčšej a dynamickejšej populačnej základni zákazníkov lokálne komunity rozvinuli širšie rekreačné možnosti a doplnkový servis, ktoré už nemuseli byť viazané v bezprostrednej blízkosti a dostupnosti lokálnym rezidentom. Zmenou vlastníckych vzťahov zariadení k servisu účastníkov CR, ktoré sa čoraz viac ocitali v rukách miestnych komunit (nie len železničných spoločností s vlastníkmi mimo lokalitu), nastal rast príjmov do lokálnych ekonomík (viac vid' kap. 5). Zvyšovanie návštevnosti existujúcich a vyhlasovanie nových NP a konštrukcia priamych cestných komunikácií z parku do parku, ako aj Matherom a Albrightom presadený rozvoj budovania ciest vo vnútri každého NP, prebiehali vo vzájomnej závislosti obojsmerne. Zaisťovalo sa takto prepojenie a tým aj možnosť vytvorenia ľahkého prístupu k už aktivovanému diferencovanému primárnemu potenciálu destinácií NP zo siete cestných komunikácií, ako odkaz k širokej americkej verejnosti vedúci ku konštantnému zvyšovaniu návštevnosti NP USA (viac k zhodnoteniu návštevnosti v kontexte Butlerovho modelu „životného cyklu destinácie“, ďalej len ŽCD vid' kap. 6).

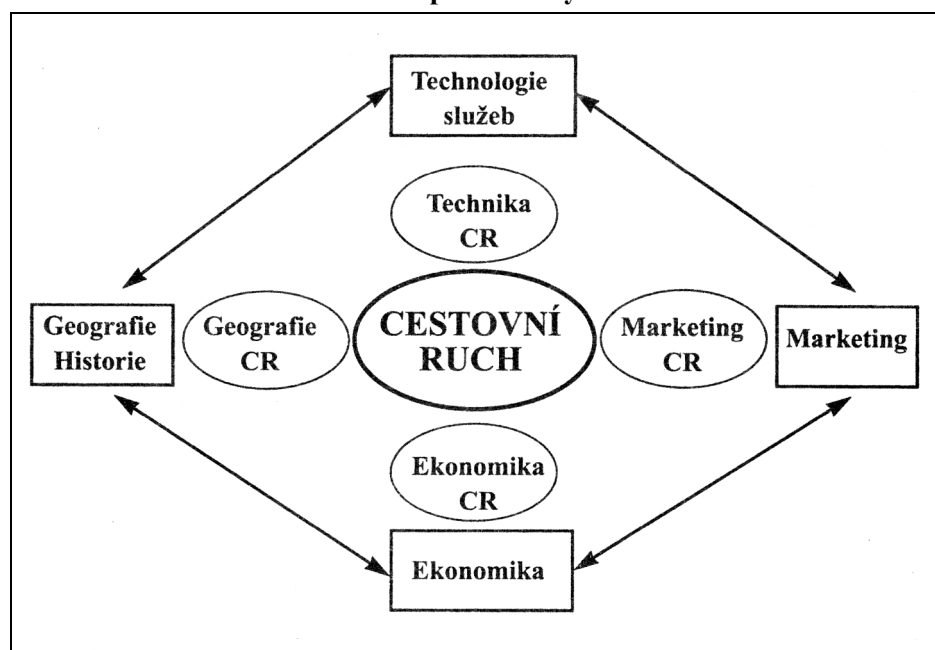
Kombinácia technológií a imigrácie podnietila pokrok smerujúci k novým druhom a formám CR, pričom novým trendom sa okrem rekreácie stalo nie len spoznanie nových a majestátnych lokalít, ale aj únik od industriálneho sveta. Motivácia k cestovaniu bola daná nie len preferenciou poznania a nadobudnutej skúsenosti, ale uprednostňovaním nových, rozdielnych zážitkov, nových športov a aktivít, nových miest k navštíveniu. Tým dala podnet k rozvoju CR a tlaku na inštitúcie smerujúcemu ku vzniku, správe a ochrane území k CR využiteľných, čo dalo za vznik a rozvoj celkového systému, obsahujúceho cez 66 tisíc územných jednotiek rôzneho typu a stupňa ochrany a rekreačnej využiteľnosti, v inštitucionálnej rádovostnej a hierarchicky heterogénnej organizácii od federálnej (pre rôznorodosť federálnych inštitúcií spravujúcich rekreačne využívané územia vid' kap. 4.2), cez štátnu (6624 jednotiek štátnych parkov, vid' kap. 4.3), až k lokálnej úrovni (viac než 55 000 jednotiek regionálnych, okresných a mestských parkov).

1.3 Cestovný ruch

Dynamický napredujúci vývoj CR a jeho výkonnosť značí rastúci potencionálny význam CR už od obdobia prechodu z industriálnej spoločnosti do spoločnosti post-industriálnej a možno ho označiť ako jednu z parciálnych súčastí zložitých interakcií prvkov a javov, ktoré formujú vývoj územia a spoločnosti. Práve v tomto pojatí mnohokrát zdôrazňovaný interdisciplinárny charakter CR vyžaduje, ako zdôrazňuje Šíp „...participáciu a spoluprácu celého spektra vedných odborov, od

geografie CR (inventarizácia turistických atraktivít, vzťahy jednotlivých regiónov), cez technológiu CR (tvorba produktu CR, informačných systémov, legislatívy) a marketing CR (metódy predaja produktu CR, analytická činnosť), až k ekonomike CR“ (Štěpánek, Kopačka, Šíp 2001, s. 13), monitorujúcej toky finančných prostriedkov, investícií, pracovných príležitostí či multiplikačných efektov (viď obrázok č. 2).

Obrázok č. 2: Participácia vedných oborov na CR

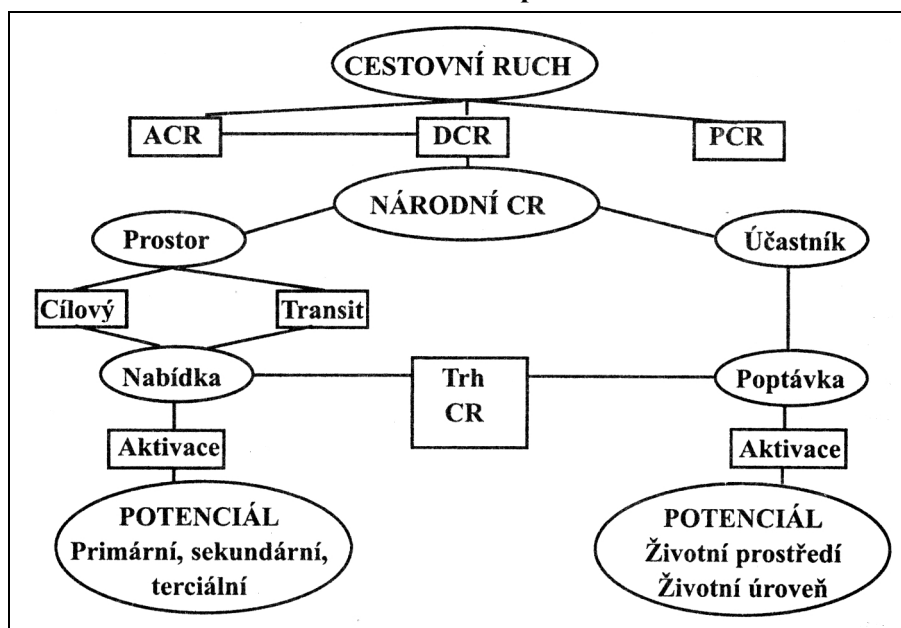
Zdroj: (Štěpánek, Kopačka, Šíp 2001, s. 13)

Naproti tomu štúdium CR z pohľadu multidisciplinárneho, výskumu o všeobecných zákonitostiach vzniku, rozvoja a rozmiestnenia CR, ktorý sa delí na tieto disciplíny: sociológia CR, ekonomika CR, technológia CR, geografia CR“ (Lichanov 1976, s. 42, cit. v Mariot 1983, s. 11) nahrádza marketing CR sociologickým uhlom pohľadu. Rolu sociológie pri výskume CR, avšak nie zámenou s marketingom CR zdôrazňuje i Pásková (2009)

Práve interdisciplinárny charakter a mnohotvárnosť výskytu CR spôsobujú problémy pri formulovaní jednotnej definície CR, ktorá by komplexne zachytila všetky socioekonomické procesy, javy a ich väzby v CR. Podľa Mariota dochádza len k formovaniu koncepcie, kedy sa „...vytvárajú čiastočne platné definície cestovného ruchu“ (Mariot 1983, s. 9), v rámci jednotlivých vedných oborov, CR skúmajúcich. Obdobne sa k definíciám CR stavia aj Krogmann, ktorý rozlišuje „definície CR v užšom slova zmysle“ (Krogmann 2007, s. 7), a zároveň zdôrazňuje i „ponímanie CR v širšom slova zmysle“ (Krogmann 2007, s. 8). Mnoho definícií CR spočíva predovšetkým v zdôraznení zmeny obvyklého prostredia pobytu osôb. Ako širšiu definíciu možno uviesť, že „CR, alebo turizmus predstavuje komplex vzťahov a javov vznikajúcich pri cestách a pobyte osôb, pre ktoré miesto ich pobytu nie je miestom ich stáleho bydliska ani pracoviska“ (Kaspar 1971, s. 49, cit. v Mariot 1983, s. 10). Napriek zdôrazneniu komplexity vzťahov a javov, Kasparova definícia

zjednocuje účastníkov CR a účastníkov dopravy, ako jedného z neskorších metodologických problémov Svetovej turistickej organizácie (United Nation World Tourism Organization, ďalej len UNWTO) ktorý vyvstáva v kontexte unifikácie štatistických dát zo satelitných účtov jednotlivých krajín. Veľmi často je používaná práve definícia UNWTO, ktorá zahŕňa aj motiváciu a časové hľadisko, pričom CR je vymedzený ako "...aktivity osôb cestujúcich do miest mimo ich obvyklé prostredie, alebo pobývajúcich v týchto miestach, nie dlhšie než jeden rok za účelom trávenia voľného času, zjednávania kontraktov pre následné podnikanie a podobne" (Pásková, Zelenka 2002, s. 6). Daný autori následne uvádzajú rozšírenie definície uvedenej vo Výkladovom slovníku CR, kde CR prezentujú čo by "...komplexný spoločenský jav ako súhrn aktivít účastníkov CR, súhrn procesov budovania a prevádzkovania zariadení so službami pre účastníkov CR vrátane súhrnu aktivít osôb, ktoré tieto služby ponúkajú a zaisťujú, aktivít spojených s využívaním, rozvojom a ochranou zdrojov pre CR, súhrn politických a verejne - správnych aktivít a reakcie miestnej komunity a ekosystémov na uvedené aktivity" (Pásková, Zelenka 2002, s. 45). Takto formulovaná definícia je obohatená aj o ekologické, sociálne, inštitucionálne i ekonomické hľadisko (viď kap. 5).

Obrázok č. 3: Štruktúra potenciálov CR

Zdroj: (Štěpánek, Kopačka, Šíp 2001, s. 15)

Z komplexnejšieho uhla pohľadu, avšak čiastočne ekonomicky determinovaného, definuje CR ako systém Šíp, ktorý tvrdí, že „CR ako všeobecne pojatý objekt predstavuje reálny socioekonomický voľný systém, ktorého základnými stavebnými prvkami sú subsystém ponuky, subsystém dopytu, subsystém realizačný a väzby medzi nimi predstavujúce toky turistov, služieb, informácií a finančných prostriedkov“ (Štěpánek, Kopačka, Šíp 2001, s. 14). V takto Šípom definovanom kontexte ma každý subsystém vlastnú, aj keď voľnú štruktúru (viď obrázok č. 3) a väzby, z analýzy ktorých vyplýva rádovostné usporiadanie prvkov a ich väzieb, ktoré je taktiež

usporiadané hierarchicky, čo dáva takto definovanému systému CR vysoký stupeň komplexity. Vnútorne väzby systému CR podnecujú vznik zložitého socioekonomického procesu prebiehajúceho na danom území v danom čase na základe aktivácie jednotlivých potenciálov CR (viď obrázok č. 3), pričom štruktúra týchto potenciálov je hierarchicky usporiadaná (Štěpánek, Kopačka, Šíp 2001).

Na trhu CR dochádza k stretu potenciálov na stranách ponuky a dopytu a teda trh je hlavným činiteľom ovplyvňujúci existenciu, stav a vývoj CR. Z národohospodárskeho hľadiska administratívne vymedzenie štátnych (v prípade USA federálnych) hraníc dáva za vznik 1) aktívnemu CR (ďalej len ACR), ktorý importuje prostriedky zo zahraničia prostredníctvom príjazdovosti, 2) pasívnemu CR (ďalej len PCR) exportujúceho časť príjmov do zahraničia prostredníctvom výjazdovosti a 3) domácejmu CR (ďalej len DCR), ktorý alokuje prostriedky v rámci štátu z miesta trvalého pobytu účastníka CR do destinácie CR.

Samotná geografia CR, zaoberajúca sa predovšetkým priestorovými aspektmi CR, tieto prejavuje v dvoch rovinách a síce, vo východiskovom mieste účastníka CR (miesto trvalého pobytu) a teda na území tvorby subsystému dopytu a cieľovom mieste (destinácia CR) predstavujúcom územie tvorby subsystému ponuky. Tým je územie rozčlenené na dva funkčné póly, medzi ktorými jestvujú územné väzby, ktoré sú predmetom záujmu geografie. Druhú rovinu chorologických aspektov CR predstavujú interakcie CR s prvkami krajinného systému, ktoré majú charakter ako priamych, tak i spätných väzieb, pričom priame väzby vytvára podmienenosť CR na existenciu a následnej aktivácii (a stupňa aktivácie) potenciálov CR v extrémne heterogénnych geografických podmienkach v krajine. Spätné väzby potom určujú vplyvy CR na zmeny vo funkčnom využívaní, štruktúre, ochrane, stave i vývoji krajiny (Hampl, Gardavský, Kühnl 1987). Nutné je zdôrazniť rozčlenenie pozitívnej a negatívnej spätnej väzby v pojatí Hampla (1998), pričom v problematike CR pozitívna spätná väzba predstavuje umocnenie nerovnomerných výsledkov vývoja na území prostredníctvom dominancie koncentračných tendencií. Tým kumuluje význam a objem CR v danej destinácii a jej premenu (až k naplneniu únosnej kapacity a vyššie) a zároveň vedie k nerovnomernej akumulácii príjmov z CR. Naopak negatívna spätná väzba determinovaná vnútorným tlakom smerujúcim k potlačovaniu rozdielov z tohto nerovnomerného vývoja na mieru regulačných politík a prostredníctvom ich mechanizmov reguluje CR v danej destinácii. Často to je v záujme ochrany územia k prospechu udržateľného rozvoja, pri súčasnej existencii exogénnych tlakov na ekonomickú konkurencieschopnosť destinačného systému. Vhodnosť aplikácie takto formulovanej teoretickej konštrukcie na problematiku vplyvu CR v chránených územiach, ako sú NP USA, je daná 1) historickým prístupom explanovaných procesov rozptýlenia aktivít CR v priebehu vývoja jeho väzieb a procesov v destináciách (viď rozšírenie automobilizmu, kap. 1.2), 2) v širšom kontexte vývoja amerického Západu (viď Turnerovú koncepciu hraničných oblastí, kap. 1.1 a 1.2), 3) v obdobnom kontexte (i období) prebiehajúcim vývoji ochrany (a jej inštitucionalizácie) týchto destinácií, kde obe prebiehali vo vzájomnej podmienenosti v rámci jedného systému na báze prvotnej konkurencie neskôr doplnenej o vzájomnú kooperáciu (viď koncept presadzujúci Gifford Pinchot, kap. 1.2), 4) ako aj tlakov na mieru regulačných tendencií (v

istom zmysle aj mieru možností a limitácií), akoby v zmysle koncepcie trvalo udržateľného rozvoja CR, ovšem prebiehajúceho v širšom časovom horizonte prelomu 19. a 20. storočia.

Zmysel aplikácie vyššie uvedeného konceptu bez hlbšieho historického hľadiska je naopak daný aktuálnosťou otázok (časový horizont práce 1980–2009) vplyvu CR na vývoj regionálnych nerovností, pričom v oboch pojmoch sa táto štúdia doplnkovo opiera o vybrané nie len geografické koncepty a teoretické a metodologické rámce, ako potenciál CR pre rozvoj území (Štěpánek, Kopačka, Šíp 2001, s. 14–23, Mariot 1983, s. 29–31), typologizácia území (Mariot 1983, s. 32–41), koncept sociálne geografického regiónu (Hampl, Gardavský, Kühnl 1987), teórie „jadro–periféria“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 78–105), Pásková 2009, s. 122–126), vymedzovanie oblastí CR ako nodálnych regiónov (Mariot 1983, s. 221–224), model životného cyklu destinácie (Butler 2006, Pásková, Zelenka 2002, s. 336, Pásková 2009, s. 68–112), model priestorového rozvoja CR (Miossec 1976 cit v Pásková 2009, s. 69–97), či „input–output“ (ďalej len I–O) modely (Leontief 1966, Ryan 2003, s. 158–184), či Stynes (2011, 2009, 2008, 2007, 2006, 2003).

„Pri štúdiu a definovaní CR je teda možné vychádzať z niekoľkých rôznych prístupov“ (Pásková 2009, s. 22) a konceptuálnych rámcov vychádzajúcich zo širokého spektra vedných odborov študujúcich problematiku CR. V práci sú prízvukované obzvlášť prístupy ako inštitucionálny, zaoberajúci sa rolou inštitúcií (viď kap. 4.2 a 4.3), historický, (viď kap. 1.1, 1.2 a 6) sledujúci vývojové aspekty, príčiny inovácií rastu a úpadku, kde možno zahrnúť koncept životného cyklu destinácie (viď kap. 6), ekonomický, skúmajúci ekonomické dopady CR v NP (viď kap. 5) a prierezom práce prístup geografický.

2. Výskumné ciele, dáta a metodika

2.1 Ciele práce a hypotézy

Primárnym cieľom tejto diplomovej práce prehĺbenie, rozšírenie a konkretizovanie štúdie NP začatej už v bakalárskej práci autora do niekoľkých vybraných osí opierajúcich sa o teórie a modely CR aplikovateľné na územia NP Spojených štátov amerických (viď kap. 1.3), predovšetkým model životného cyklu destinácie, či I–O modely, konkrétne vybraný majetok generujúci model – verzia 2 (ďalej len MGM2). Vedľajší cieľ tejto diplomovej práce je zistenie a prehĺbenie heuristiky, tj. jak knižných tak i internetových zdrojov informácií o historickom i súčasnom vývoji, priestorovom a štruktúrnom rozmiestnení a hierarchizácii chránených oblastí na území USA a to obzvlášť na federálnej úrovni a zmapovanie úrovne a dostupnosti dát CR v týchto oblastiach v horizonte rokov 1980–2009.

Druhým cieľom práce je charakterizovať a dokumentovať vývoj ochrany prírody a krajiny v USA v kontexte vývoja CR a zhodnotiť jeho vplyv na vývoj, alokáciu a posun daných území v hierarchii ich ochrany v USA na lokálnej, štátnej a federálnej úrovni. Následne potom aj zohľadnenie regionálnych diferenciácií stavu i vývoja destinácií národných parkov a finančný rámec ich inštitucionálnej pôsobnosti z kreditného i debetného hľadiska.

Načrtnutie závislosti, súvislosti a vplyvov pôsobiacich prostredníctvom cestovného ruchu na NP v USA, najmä z uhla pohľadu ekonomických prístupov, dopadov na lokálnu i národnú ekonomiku, a samotné destinácie, opierajúc sa opäť o kontextuálny rámec MGM2 modelu a jeho výpočtov vplyvu na príjmy a zamestnanosť v oblasti CR bolo stanovené ako tretí cieľ tejto práce.

Ďalšie ciele štúdia NP v rámci kontextu vývoja cestovného ruchu v USA sú:

- Aké je postavenie a význam CR v NP v kontexte celkového CR v USA v porovnaní s vybranými federálnymi a štátnymi zložkami CR?
- Aké majú národné parky postavenie a vplyv v rámci objemu CR najmä v porovnaní s ďalšími vybranými federálnymi agentúrami a štátnymi parkami?
- Ako Národné Parky ekonomicky ovplyvňujú okolité komunity obyvateľstva a regióny prostredníctvom vplyvu na regionálne ekonomiky ako aj národnú ekonomiku USA?
- Zhodnotenie vývoja CR v kontexte životného cyklu destinácie NP a jeho dopadov s pokusom o predikciu možného budúceho vývoja a trendov CR v týchto oblastiach.

Hypotézy:

- Národné parky aj pri zachovaní striktnej politiky ochrany prírody vygenerujú prostredníctvom ich návštevnosti príjem z CR, ktorý je vyšší než náklady spojené s ich prevádzkou a ochranou prírody a krajiny.
- Potvrdiť platnosť ziskových odhadov vplyvu CR v národných parkoch na ekonomiky v regionálnej i federálnej merítkovej úrovni.
- Z vývoja návštevnosti národných parkov USA v sledovanom období sa dá predpokladať jej nárast i v budúcom vývoji.

2.2 Dáta

Geografický charakter USA (veľkosť, vzdialenosť od Česka, časové možnosti a iné), ako aj tematické zameranie práce a obzvlášť lokalizácia študovaných územných jednotiek, nedovoľuje prílišné zapojenie terénneho výskumu do metodiky spracovania práce. Značný dôraz je preto kladený na dôkladnosť zhromaždenia, analýzu a komparáciu dátovej základne. Markantná väčšina dát použitých v tejto práci je dostupná na nižšie uvedených štatistických portáloch on-line (viď zoznam použitých internetových zdrojov), a to v rôznych merítkových úrovniach, pričom majorita použitých dát sa týka úrovne federálnej. Napriek vyzdvihnutiu kvality i kvantity dát a ich širokému druhovému, tematickému i časovému záberu a interaktívnym formám spracovania, je vzhľadom k rôznorodosti daných štatistík i inštitúcií v USA ich sumarizujúci nutne uvedomenie, kde sa dajú konkrétne dáta nájsť, aká bola metodika ich zberu, jeho časové ohraničenie a ktorý jav ich hodnoty reprezentujú v náväznosti na ich použitie. Zdroje prevažne federálnej vlády, ako i štátnych inštitúcií zberu štatistických dát pre analýzy, sú uvedené v nasledujúcich kapitolách triedených inštitucionálne, podľa zdroja dát, s vysvetlením, ktoré z použitých dát sú dostupné v jednotlivých portáloch, či publikáciách. Uvádžam tiež náčrt niektorých metodologických problémov a ich riešení, ktoré sa pri ich spracovaní vyskytli. Z kritického hľadiska k inak veľmi dobre vybavenému a dátovo bohatému systému zberu štatistík v USA je nutné uviesť občasný problém neskoršieho dohľadania predošlých dát, slúžiacich k porovnaniu s recentnými dátami. Ten bol spôsobený vplyvom rýchlosti obmeny dát, a to obzvlášť na portáloch z interaktívnymi formami spracovania (interaktívne mapy či grafy).

2.2.1 Dáta Správy národných parkov

Primárnou dátovou základňou tejto práce sú výstupy zo štatistických abstraktov NPS (National Park Statistical Abstract) ako jednoročných reportov, v ktorých Ministerstvo vnútra (U.S. Department of the Interior, ďalej len USDI) prostredníctvom NPS, ako jemu podriadenej vládnej agentúre publikuje dáta za návštevnosť a spôsoby prenocovania v NP v jednotlivých merítkových úrovniach

území. Podľa časového horizontu tejto štúdie boli použité abstrakty v horizonte rokov 1980 až 2009, pričom k stanoveniu dolného orámcovania časového horizontu taktiež prispela reforma štatistickej metodológie NPS v roku 1979. Časový rámec bol preto stanovený v snahe predísť skresľujúcim výsledkom vplyvom metodologickej rozrôznenosti, či neexistencie dát v predchádzajúcom období a taktiež v snahe o elimináciu dátových pokrivení ku ktorej by došlo vplyvom výrazného vyhlasovania a transformácie nových NP, ku ktorým dochádzalo prevažne pred rokom 1980. Dáta o rozlohe plôch NP boli čerpané zo štatistiky Index Národných Parkov (The National Park Index) vydávanou taktiež NPS.

2.2.2 Dáta Štatistického úradu USA

Druhým dátovým pilierom práce sú archívne ročné výstupy Štatistického úradu USA (U.S. Census Bureau) za roky 1980 až 1994 a ročné výstupy v rokoch 1995 až 2009. Z každoročne vydávanej federálnej štatistiky rekreácie (The Federal Recreation Fee Report Summarizes), publikovanej taktiež Štatistickým úradom USA, pochádzajú dáta za návštevnosť oblastí riadených vládnymi agentúrami spravujúcimi federálne územie. Vybrané boli tie agentúry, ktoré na území nimi spravovanými, vykazujú jednak vlastné spravované územie, ktorého sa týka niektorá z foriem ochrany (i vodohospodárska bezpečnosť) a jednak aktivity späté z CR.

Z tohto zdroja sú čerpané i ekonomické dáta za pracovné pozície a príjmy, ktoré sú roztriedené podľa ekonomických sektorov a dostupné na hierarchických úrovniach od federálnej, štátnej až k lokálnej (okresnej) úrovni. K použitým sektorom pre analýzu CR patria sektory ako ubytovanie (lodging), reštaurácie (restaurants), zábava (amusements) a maloobchod (retail trade). Klasifikačné nezrovnalosti pri spracovaní ekonomických dát sú dané rozdielnou typológiou i metodológiu zberu dát v náväznosti na dvojitú klasifikáciu ekonomických sektorov. Dáta spred roku 2000 sú zvyčajne vykazované podľa skoršej štandardnej priemyselnej klasifikácie (Standard Industrial Classification, ďalej len SIC), pričom väčšina recentných dát používa novší systém severoamerickej priemyselnej klasifikácie (North American Industry Classification System, ďalej len NAICS). Pre identifikáciu a časovú zrovnateľnosť dát z ekonomických sektorov týkajúcich sa CR musia byť hodnoty pretransformované medzi jedno a dvoj digitálnymi formátmi používanými v týchto klasifikačných systémoch, ako aj správny výber zrovnateľných sektorov, pričom NAICS používa výrazne detailnejšiu klasifikáciu. Ekonomické sčítania uskutočňuje Štatistický úrad USA každých 5 rokov (elektronicky dostupné sú konkrétne za roky 1997, 2002 a 2007), pričom sumarizujú dáta za ekonomické sektory, ich individuálne kategórie a taktiež geografické reporty. Vybrané dáta spadajú pod NAICS sektory 71 umenie, zábava a rekreácia (Arts, Entertainment and Recreation), 72 ubytovanie a reštaurácie (Accommodations and Food Services) a čiastočne 48-49 doprava (Transportation). Tieto sú podľa metodiky, ktorú uvádza Stynes (2003) použiteľné pre modely ekonomických analýz vplyvov CR na destinácie NP. Reporty zachytávajú počty podnikov angažujúcich sa v daných oblastiach, radených podľa ekonomických sektorov, ich ročné tržby

a nimi vyplácané mzdy, ako aj počty zamestnancov v období tretieho mesiaca daného roku sčítania (kedy prebieha sčítanie). Indikátoru aktuálneho počtu zamestnancov vo vytrhnutom období zhruba polovice marca je len obtiažne prisudzovať vypovedaciu schopnosť, jednak z hľadiska vytrhnutia z kontextu celkového vývoja zamestnanosti v týchto sektoroch, ako aj nesledovania časového vývoja v priebehu roka, teda sezónnej zamestnanosti ako dôležitého indikátoru v štúdiách CR. Naopak prínosné je v prípade počtu zamestnancov kategorizovanie na dva rozličné datasety, jednak pre firmy s platenými zamestnancami, ako aj pre firmy bez platených zamestnancov (živnostníci, samoživitelia). Druhá skupina obsahujúca majoritu príjmov a pracovných príležitostí má vysokú vypovedaciu schopnosť, avšak viac pre ekonomické štúdie podpory drobných podnikateľov v kontexte regionálneho rozvoja všeobecne, než geografické štúdie CR.

Výhodou dát ekonomického sčítania tohto úradu je ich výrazná detailnosť (nižšie merítkové úrovne území, ako okresy, či metropolitné oblasti a v nich konkrétnejšia klasifikácia sektorov), ich nevýhodou je ich obmedzený výskyt (5 rokov), ktorý nie je tak frekventovaný (každoročný, kvartálny), ako u ostatných, nižšie uvedených, štatistických zdrojov primárne zameraných na ekonomické štatistiky akými sú napríklad Úrad pre ekonomické analýzy (Bureau of Economic Analyzes) a Úrad pre štatistiky trhu práce (Bureau of Labor Statistic). S obdobnou problematikou sa stretávame aj v prípade dát za návštevnosť NP zo štatistického úradu USA, ktoré sú limitované na vyjadrenia len za ročné sumy návštevnosti, čo je nedostatočné vzhľadom na zobrazenie sezónnosti v destináciách (nutnosť mesačných súm návštevnosti), ktorá nadväzuje na koncept únosnej kapacity. Problematiku nutnosti mesačných dát za návštevnosť NP som vyriešil využitím vyššie uvedenej detailnejšej štatistiky NPS (viď kap. 2.2.1), ktorá návštevnosť selektuje i do kratších časových horizontov (do úrovne kalendárnych mesiacov).

2.2.3 Dáta Úradu pre ekonomické analýzy

Tretím zdrojom dát s jeho orientáciou na materiáli ekonomickej povahy je Úrad pre ekonomické analýzy (Bureau of Economic Analysis, ďalej len BEA). Združuje dáta okrem iného aj na merítkovej úrovni jednotlivých štátov, ako súčty hrubého štátneho produktu. Tieto dáta zahŕňajú zložky ako zamestnanecké kompenzácie (employee compensation), nepriame obchodné zdanenie (indirect business taxes) a majetkový typ príjmu (property type income) radené podľa ekonomických sektorov. Metodologicky je nutné opäť zdôrazniť, že dáta od prelomového roku 2000 (podľa klasifikácie NAICS) a dáta pred týmto časovým úsekom (podľa klasifikácie SIC) je potrebné pretransformovať do jedného totožného číselného formátu.

Regionálny ekonomický informačný systém úradu pre ekonomické analýzy (BEA's Regional Economic Information System, ďalej len BEA REIS) je plnohodnotným zdrojom dát za zamestnanosť a príjmy na úrovni okresov. Rozsah dát o zamestnanosti uvádzaný BEA REIS je omnoho kompletnejší a detailnejší ako je tomu v prípade nižšie uvedeného Úradu pre štatistiky trhu práce. Daný zdroj je preto vhodný na výber oboch druhov dát, za zamestnanosť ako aj za príjmy.

Avšak dáta za príjmy sú dostupné za celkom detailne selektované sektory, zatiaľ čo dáta o zamestnanosti sú uvádzané za agregovanejšie kategórie. Napríklad príjmy za ubytovanie (lodging) a reštauračné zariadenia (restaurant) sú uvádzané separátne, ale dáta za zamestnanosť sú dostupné iba za kompletný NAICS sektor, čo obmedzuje možnosť ich použitia, respektíve zrovnania v detailnejšom územnom merítku okresov.

BEA uvádza dáta za multiplikačné koeficienty pre lokálne oblasti s použitím vlastného I–O modelu (RIMS II) a poskytuje k nim taktiež aj užívateľskú príručku, ktorá vysvetľuje jednoduché aplikácie pre tieto koeficienty, avšak pri získavaní dát za regionálne multiplikačné koeficienty potrebné pri výpočtoch v I–O modeloch (viď kap. 5) v častiach štatistík BEA zaoberajúcimi sa multiplikátormi (Regional Multipliers section), bola zistená nemožnosť ich voľného stiahnutia (cena 275 USD za región). Preto boli stiahnuté za použitia ďalších zdrojov, ktoré ponúkali ich voľnú dostupnosť (viď kap. 2.2.5)

BEA taktiež uvádza federálne dáta za jednotlivé priemyselné odvetvia, obsahujúce tiež turistický satelitný účet a súčty platieb z dopravy, ktoré sú dostupné v klasifikácii SIC ako súčasť štatistík príjmov pre lokálne územia.

2.2.4 Dáta Úradu pre štatistiky trhu práce

Plnohodnotným zdrojom dát prevažne za zamestnanosť a príjmy s vysokou konkrétnosťou je i Úrad pre štatistiky trhu práce (Bureau of Labor Statistics, ďalej len BLS) zhromažďujúci dáta za cenové indexy, zákaznicke výdaje a detailné dáta za zamestnanosť. V prípade BLS taktiež vyvstáva nutnosť korekcie a transformácie dát medzi NAICS s skoršie používanou SIC klasifikáciou ekonomických sektorov. Vybrané štatistiky rozsahu zamestnanosti vychádzajú v prípade NAICS z ekonomických sektorov kľúčových pre štúdie CR, ako sektor 721 ubytovanie (accomodations), 722 reštauračné zariadenia (food service), 71 umenie, zábava a rekreácia (arts, entertainment and recreation) a sektor 44-45 maloobchod (retail trade). V klasifikačnom systéme NAICS je taktiež výrazne spresnená klasifikácia obslužného sektoru (service sectors). Pri možnom zachovaní komparačnej schopnosti dát sú v prípade klasifikácie SIC (používanej do roku 2000) kľúčové sektory na výber 58 reštauračné zariadenia (eating & drinking places), 59 maloobchod (misc. retail), 70 hotelníctvo a ubytovanie (hotels & lodging places), 79 zábava a rekreácia (amusement and recreation services).

V prípade oboch klasifikácií sa občas vyskytujú i špecifickejšie definované ekonomické sektory na úrovni nižších územných merítok, avšak ak dáta nie sú uverejnené detailne v prípade oboch klasifikácií, pre umožnenie ich komparácie v časovom slede je nevyhnutné zohľadniť viac agregovaný sektor. Z metodologického hľadiska sa naskytá explánacia spôsobu klasifikácie dát do jednotlivých sektorov, pričom individuálne firmy sú zatriedované podľa zloženia ich primárneho produktu, či servisu zabezpečujúceho najvyšší príjem a zamestnanosť (metadata vychádzajú z tzv. EIN v prípade právnických osôb a SSN v prípade fyzických osôb a ich zaradenia v klasifikácii daňového úradu tzv. IRS). V klasifikácii SIC sa teda napríklad lyžiarske stredisko môže objaviť ako

hotel a ubytovanie (prípadne zábava), ak je to primárny zdroj jeho príjmu. Platí však základné metodologické pravidlo zberu dát, že každý subjekt môže byť klasifikovaný iba v jednej kategórii, takže väčšie firmy ako turistické rezorty, ktoré prevádzkujú lyžiarske strediská v zime, golfové kurty v lete, celoročne prevádzkujú ubytovanie a spravujú konferenčné priestory, môžu byť klasifikované v ktorejkoľvek z týchto kategórií, čo znižuje vypovedaciu schopnosť indikátorov z takto klasifikovaných dát, vychádzajúcich a to nielen v rámci detailnosti sektorov, ale obzvlášť v návaznosti na sezónnosť zamestnania i príjmov v jednotlivých (sezónnych) atraktivitách CR.

2.2.5 Dáta z ostatných zdrojov

Zatiaľ čo v predošlých kapitolách boli rozobrané primárne zdroje dát obzvlášť na federálnej úrovni (v zmysle ako federálnych inštitúcií, tak aj federálne – celoplošné dáta za štáty, či okresy) tvoriace majoritnú časť dátovej základne k vypracovaniu štúdie, nasledujúce zdroje majú prevažne doplnkový, či explanačný charakter a taktiež sú v kapitole zahrnuté zdroje dát za nižšie územné celky, prevažne lokálnej úrovne.

Obdobné dáta o počtoch zamestnancov a ich kategorizovanie ako v prípade štatistického úradu USA sú taktiež dostupné v Centre geopriestorových a štatistických dát (Geospatial and Statistical Data Center) z University of Virginia.

Komplikácia voľnej dostupnosti dát za multiplikčné koeficienty pre použitie v rámci výpočtov v I–O modeli (viď kap. 5), kde čiastočná nedostupnosť ich voľného stiahnutia v zdrojoch BEA, ako aj u firmy MIG, Inc. bola vyriešená prostredníctvom štúdií Michigan State University zahrnutých v publikáciách Stynes (2011, 2009, 2008, 2007, 2006, 2003), ktoré ponúkali ich voľnú dostupnosť. Vyše zmienená spoločnosť MIG, Inc zaoberajúca sa modelovaním, ekonomickými analýzami impaktu destinácií CR a environmentálnou organizáciou krajiny a nástrojmi jej rozvoja, taktiež vytvára multiplikátory z ich IMPLAN I–O modelového systému. Na rozdiel od väčšiny iných firiem zaoberajúcich sa obdobnou problematikou výpočtu ekonomického impaktu destinácií CR (boom týchto firiem prebieha od prelomu tisícročia) sa táto orientuje na územia (destinácie CR) pod federálnou správou. Je teda viac naviazaná na verejný sektor, na rozdiel od väčšiny ostatných aktérov na trhu ktorý sa špecializujú na analýzy investičných príležitostí v CR vo vybraných územiach (destináciách CR).

Pre prácu boli prínosné aj dáta zo štúdií Park Studies Unit z University of Idaho, ktoré zhromažďujú dáta profilu návštevníkov, ich preferencií a percepcií, spokojnosti, a mnohé ďalšie dáta obdobného charakteru, prostredníctvom mnohoročného dotazníkového výskumu v NP, ktoré sú obsiahnuté v publikáciách Machlis, et al. (2001, 2000, 1999), Littlejohn, et al. (2009, 2002), či Le, et al. (2008, 2007, 2006, 2005, 2004, 2003).

V rámci regionálnych zdrojov existuje veľký počet štátnych, regionálnych a lokálnych agentúr, ktoré umožňujú prístup aj k federálnym dátam o CR pre daný štát, región, okres, či metropolitnú oblasť, v mnohých prípadoch doplnené o širšie lokálne dáta. Mnohé z týchto inštitúcií

sprostredkujú zrovnania dát, interaktívne grafy a širšie dátové funkcie, ktorými výrazne prevyšujú a konkretizujú rozsah dát a funkcií na federálnych stránkach. Jedná sa o jednotlivé štátne, ekonomické rozvojové úrady, štátne ministerstvá CR a agentúry regionálneho rozvoja a plánovania CR, či lokálne univerzity, ktoré sprostredkujú rôznorodé dáta použiteľné pre analýzy vplyvov a dopadov CR. V prílohe č. 1 je uvedený súhrn stránok štátnych úradov zaoberajúcich sa CR a produkujúcich štatistiky, ktoré uvádzajú súhrny cestovateľskej aktivity, návštevnosti, výdaje a príjmy späť z CR na štátnych úrovniach. Ich inštitucionálna rôznorodosť a z nej vyplývajúca aj heterogenita metodických postupov však minimalizuje možnosti ich použitia pre celkovú komparáciu na federálnej úrovni.

Istý prínos v tejto problematike týkajúcej sa úrovne štátnych a okresných parkov poskytujú národne pôsobiace združenia, ako Národná asociácia riaditeľov štátnych parkov (The National Association of State Park Directors), či Národná asociácia okresných parkov a rekreačných úradov (The National Association of County Park and Recreation Officials), ktorých pôsobnosť prispieva k zrovnateľnosti jednotlivých štatistík, obe však zatiaľ postrádajú integrálnu povahu štatistického zdroja. K dátam o štátnych parkoch, najmä za počty jednotiek, návštevnosť, lokalizáciu a regionálne diferenciacie, prispela publikácia Miller, Washington (2009). K ďalšiemu výskumu problematiky štátnych parkov môže poslúžiť daná tabuľka v prílohe č. 1 obsahujúca štátne zdroje dát a informácií o CR na území štátnych parkov.

Štatistiky medzinárodného CR, príjazdov a výjazdov na územie USA sú spracovávané Úradom medzinárodného obchodu (International Trade Administration) prostredníctvom jeho zložky Úradu priemyslu cestovného ruchu a rekreácie (Office of Travel & Tourism Industries). Obdobné dáta medzinárodného CR v USA za príjazdy a príjmy z nich plynúce, výjazdy, identifikácia kľúčových trhov pri príjazdoch i výjazdoch, krajiny pôvodu medzinárodných účastníkov cestovného ruchu, daní z odvodov plynúcich z CR pre federálnu a štátnu úroveň sú taktiež dostupné na niekoľkých portáloch vládnych organizácií ako U.S. Travel Association prostredníctvom nimi spravovaných interaktívnych stránok The Power of Travel, či (v prípade aktuálnych indikátorov) U.S. Travel Tracker, prípadne na stránkach Tourism Economics. Dáta medzinárodného CR, zo satelitného účtu USA, sú dostupné aj v štatistikách BEA a UNWTO.

2.3 Metodika

Úvodným krokom pri spracovaní práce bolo oboznámenie sa s hlavnou literatúrou problematiky vývoja environmentálneho spôsobu myslenia, vývoja CR v USA, historickým pohľadom na vznik a vývoj CR v NP, s problematikou CR všeobecne, modelmi prepočtu ekonomického vplyvu návštevnosti na destinácie NP a problematikou konceptu životného cyklu destinácie. Všetka vyššie menovaná literatúra je uvedená v zozname použitej literatúry a zdrojov.

Následným krokom bolo prehľadávanie webových stránok subjektov angažujúcich sa v oblasti CR a systému ochrany prírody a krajiny, obzvlášť NP, z cieľom získať informácie a dáta

potrebné pre spracovanie tejto práce. Okrem konkrétnych portálov venovaných problematike CR v NP USA boli sledované aj elektronické archívy štvrťročného periodika *Environmental History*, hlavného časopisu tohto oboru, ktorý od roku 1976 vydáva *American Society of Environmental History*. K zabezpečeniu značnej časti dátovej základne boli použité portály Štatistického úradu USA, NPS, BEA a BLS, ako aj ďalších adekvátnych vládnych i nevládnych entít angažujúcich sa v danej problematike, ktoré sú uvedené v zozname použitých internetových zdrojov.

Metodicky je práca rozdelená podľa troch základných pilierov spracovania danej problematiky CR v NP, ktorými sú obecný kontext CR v USA a postavenie CR v NP v ňom, ekonomická analýza dopadov CR v NP na regióny destinácií NP a Butlerov model životného cyklu destinácie aplikovaný na NP v USA. Tomuto trojitému rozčleneniu odpovedá aj forma spracovania práce, ktorá postupuje v analógií týchto pilierov svojím rozpracovaním v kapitolách 4, 5 a 6.

Návštevnosť NP a jej vývoj je hodnotený na federálnej úrovni, úrovni regiónov vyčlenených v systéme NPS ako aj na úrovni jednotlivých členských štátov únie na základe grafov, tabuliek, máp a vybraných štatistických metód. K tomu som využil i softvér Arc GIS v prípade spracovania mapových podkladov a program SPSS v prípade štatistických výstupov.

V rámci štruktúry účastníkov CR v USA je návštevnosť hodnotená aj prostredníctvom komparácie medzinárodného CR USA pre načrtnutie jej vývojových a vzťahových trendov. Pre znázornenie a porovnanie efektivity a postavenia NP v systéme ochrany prírody v kontexte CR v rámci USA boli použité aj vybrané hodnoty za štátne parky. K znázorneniu postavenia NPS vo federálnom systéme správy územia vo federálnom vlastníctve sú porovnávané návštevnosti území podľa vybraných agentúr federálnej správy prírody, krajiny a kultúrnych pamiatok.

Ďalším krokom bolo hodnotenie finančnej stránky pôsobenia NP a to ako na strane debetnej, prezentovanej výdajmi na správu, tak na strane kreditnej, zastúpenej dotáciami a príjmami z prevádzky. K overeniu závislosti návštevnosti na ďalších prevažne ekonomických indikátoroch poslúžili štatistické metódy použité podľa druhu dát, spravidla však korelačné analýzy. Komparácia návštevnosti, príjmov od účastníkov CR v NP s ďalšími vybranými ekonomickými indikátormi potom môže napomôcť potvrdiť platnosť odhadov vplyvu CR v NP na regionálnu i federálnu ekonomiku. V práci je preto zahrnutá i aplikácia I–O modelu kalkulácie ekonomického vplyvu návštevnosti NP porovnávajúca ekonomické prínosy, výsledky a dopady príjmov plynúcich z CR. Tá bola rozšírená o dáta za výsledky ekonomických aktivít CR v zázemí destinácie, pričom ako zázemie boli vybrané územia (okresy) spadajúce do priestoru cestného rádiusa 60 míľ od hraníc národných parkov (bližšie vid' kap. 5.2), nakoľko funkcie v nich bezprostredne súvisia s obsluhou a servisom predovšetkým (avšak nie len) účastníkov CR v NP (bližšie vid' kap. 5). Použitým I–O modelom MGM2 na sčítanie výdavkov a ekonomických prínosov návštevníkov NP, ako aj iných skupín aktérov CR v destinácii, predovšetkým potom dopadov samotnej NPS, je možné určiť, ktorá skupina turistických výdavkov a návštevnosťou vygenerovaných pracovných pozícií v regióne, kde je NP len jednou z mnohých čiastočných atrakcií, spadá do pôsobnosti samotných NP. Rovnako je možné zistiť do akej miery je významný vplyv NP a ich návštevnosť pre regionálnu a federálnu

ekonomiku najmä v oblasti príjmov a zamestnanosti pri súčasnom zhodnotení výšky dotácií NPS z prostriedkov federálnej vlády.

Následná komparácia výsledkov CR v NP a ekonomického vplyvu NP získaných prostredníctvom MGM2 modelu v kontexte modelu životného cyklu destinácie a jeho koncepcií prispela k formulácii vývojových trendov CR v NP, ako aj k načrtnutiu predpovedí možného vývoja NP a ich ochrany v kontexte CR. V práci sú zahrnuté i vplyvy pôsobiace na NP prostredníctvom CR, ako aj zhodnotenie vývoja návštevnosti v danom časovom horizonte. Jedná sa o spracovanie práve v rámci modelu životného cyklu destinácie, sprostredkujúceho okrem iného i historické vyobrazenie vplyvu celkovej i rekreačnej návštevnosti NP na tieto destinácie CR.

Obzvlášť teoretické modeli ako z I–O analýzy vychádzajúci model MGM2 a Butlerov model životného cyklu destinácie, si vyžadovali detailnejšiu teoretickú i metodickú explanáciu, ktorá je kvôli vecnej kontinualite textu zachytená priamo v úvodných častiach jednotlivých kapitol (viď kap. 5.1, 5.2, 5.3 a 6.1). Tieto potom zachytávajú aj aplikáciu oboch modelov na NP v USA a ponúkajú aj pokus o kritické posúdenie modelov, aj ich samotných aplikácií na NP, ako aj komplikácií a paradoxov z týchto aplikácií vyplývajúcich.

K vylepšeniu vizualizácie daných údajov napomohli tematické mapy vyhotovené z dát získaných z uvedených zdrojov, ktoré po spracovaní danými geografickými a štatistickými metódami prispeli ku kritickému zhodnoteniu výstupov a formulácií záverov tejto štúdie.

3. Diskusia literatúry

Od úvodu práce je značný priestor venovaný literatúre o historickom a inštitucionálnom vývoji environmentalizmu v USA, ako Merchant (2002), Nash (1967, 1970) a Hirt (1994). Z domácej literatúry boli v tomto smere prínosom články Jelečka (2010, 1994a,b), ktoré sa zaoberajú okrem iného vznikom, vývojom, metodológiou a výsledkami environmentálnych dejín obzvlášť v USA a Európe. V nich sa autor zaoberá taktiež vývojom environmentálneho spôsobu myslenia v USA na báze historického vývoja spoločnosti a filozofických smerov pôsobiacich v oblasti ochrany prírody v USA. Všetky vyššie uvedené práce čiastočne korešpondujú s ideovým rámcom USA ako kolísky environmentalizmu, spôsobu myslenia, života a prístupu k prírode, ako aj následného silného a vplyvného občianskeho hnutia. To má dnes globálny charakter aj pôsobnosť, v ktorej nejde len o selektívnu ochranu životného prostredia vybraných oblastí alebo jeho zložiek, ale taktiež o celkovú nápravu vzťahu spoločnosti k prírode a divočine a o jeho optimalizáciu. V tomto duchu je aj vďaka svojej forme spracovania (spolupráca z NPS, NPF, neziskovými organizáciami a ďalšími nadačnými fondmi NP) popularizačným a naučným štýlom písaná publikácia súčasnosti Burns, Duncan (2009). K literárnym zdrojom plynúcim z historického uhla pohľadu možno zaradiť i mapové diela súhrnne publikované v Historickom atlase amerického Západu (Hayes 2009), pričom z mapových podkladov bol použitý i recentný atlas USA McNally (2008). Dielam z historickým uhlom pohľadu patrí aj úlohou hraničných oblastí v USA zoberajúci sa Turner (1992, 1894) a na neho nadväzne i Fichou (1995) zahrňujúci úlohu teórie hraníc pri explanácii vzniku americkej civilizácie. Obdobne môžeme k dielam z prevažne historickým prístupom zaradiť aj Worsterovu (2008) biografiu života Johna Muira z rozpracovaním základných myšlienok preservationistického hnutia, na ktorého rozmachu sa zaslúžil práve John Muir.

Na obecnjšiu tému NP USA existuje široké spektrum populárno-vedeckej i čisto vedeckej literatúry, pričom väčšina sa zaoberá prírodnými a estetickými hodnotami a definíciami, včítane hesiel encyklopédie environmentálnych dejín (Krech, McNeil, Merchant 2003), či širšími regionálnymi aspektmi (McKnight 2002, 1992), kde tematika NP tvorí ich parciálnu súčasť. Zo zahraničnej literatúry týkajúcej sa priamo vývoja návštevnosti v NP Spojených štátov boli použité diela, ktoré vychádzajú z výsledkov cenzu, ako literatúra plynúca zo štatistických abstraktov. V tomto pojatí je možno uviesť publikáciu Miller, Washington (2009), ktorá bola v práci použitá primárne ako zdroj sumarizovaných dát jednotlivých zložiek CR v USA. Vo vzťahu k dátam je nutné uviesť aj dielo Cortright, Reamer (1998), zaoberajúce sa vysvetlením podstaty zberu a

významov sociálne ekonomických dát formou príručky. Ako pilotné diela poslúžili štúdie spracovávané v rámci partnerského projektu NPS a niekoľkých univerzít v USA z názvom Social Science Program (viď Gramann, et al. 2003), ktorého výsledkom boli publikácie v podobe technických reportov a spravidla jednoročných výstupov, jednak z Department of Park, Recreation and Tourism Resources Michigan State University, načrtávajúce regionálne ekonomické dopady pôsobnosti CR v NP prostredníctvom využitia modifikácie I–O modelových systémov Stynes (2011, 2009, 2008, 2007, 2006, 2003) a metodicky potom aj Stynes, Propst, Chang (2000), ako aj práce z Idaho University venujúce sa výstupom z dotazníkového výskumu v NP, ako Machlis, et al. (2001, 2000, 1999), Littlejohn, et al. (2009, 2002), Le, et al. (2008, 2007, 2006, 2005, 2004 2003), tie majú však skôr rámcový charakter a dáta v nich prístupné sú značne orientované na informačné potreby Správy národných parkov.

Čo sa týka českých prác na tému vývoja cestovného ruchu v NP Spojených štátov, nie je ich príliš mnoho. V katalógu Geografickej knižnice Prírodovedeckej fakulty UK v Prahe sa k téme NP viaže okrem iného práca Breta (2005) zaoberajúca sa populárno-náučným štýlom opisu národných parkov USA. Ďalšie práce s danou tematikou sa nachádzajú v knižnici Životného prostredia Prírodovedeckej fakulty UK v Prahe. Jedným z nich je napríklad dielo National Park Service (1972) vydané Ministerstvom vnútra Spojených štátov amerických, do ktorého rezortu NPS spadá, pričom sa spolu s historickým uhlom pohľadu v diele Ise (1961) zameriavajú na politiku, ochranu, a plánovanie v NP. Podobná situácia panuje aj na ostatných českých vysokých školách, kde sú práce na tému NP USA doménou oborov životného prostredia, respektíve odborov podobne zameraných, prípadne ide viac o štúdie z pohľadu fyzickej geografie.

Čoho je však v domácej literatúre dostatok, sú diela venované problematike CR všeobecne. Spektrum literatúry je v tomto smere veľmi široké, od výkladových slovníkov použitých k explanácií i definícií problematik CR ako Pásková, Zelenka (2002), a to v snahe dodržania presnej terminológie zo zahraničnej literatúry. K tomu poslúžila aj multilingvistická časť slovníka Gúčík a kol. (2004), cez akademické práce Pásková (2003) obsahujúce i teoretický rámec CR, a definície CR Krogmann a kol. (2007), učebných textov vrátane literatúry popisujúcej CR vo svetovom merítku Štěpánek, Kopačka, Šíp, (2001). Z komplexných diel problematiky CR je nutné uviesť publikácie Mariot (1983) a Pásková (2009) zaoberajúce za širšími kontextuálnymi rámcami CR z pohľadu nielen geografie, či ekonómie. K priblíženiu obzvlášť teoretických rovín aplikovateľných v problematike CR, ktoré boli zahrnuté v predošlých domácich prameňoch, boli použité i diela Blažek, Uhlíř (2002) v problematike teórií regionálneho rozvoja, obzvlášť konceptu „jadro–periféria“ a Hampl, Ježek, Kühnl (1978), Hampl, Gardavský, Kühnl (1987) a Hampl (2005, 1998, 1994) v problematike teórie sociálne geografickej organizácie regiónov, spoločnosti a reality.

Zo širokej základne zahraničnej literatúry venujúcej sa problematike CR boli v práci použité zdroje zameriavajúce sa na CR v Spojených štátoch z historického hľadiska Rothman (1998), a práce rozoberajúce CR v teoretickejšej rovine, ako životným cyklom destinácie a jeho aplikáciami a prípadovými štúdiami sa zaoberajúci Butler (2006), či niektorými ekonomickými konceptmi v oblasti CR znázornenými v Ryan (2003).

Podľa časového horizontu štúdie bolo nahliadnuté k viacerým diplomovým a bakalárskym prácam týkajúcim sa problematiky socioekonomickej a regionálnej geografie USA, ako Lukešová (2009, 2006), Kohl (2008) písaným v horizonte rokov 1980–2009, pričom takto stanovené časové rozpätie je vhodné i vzhľadom k tomu, že táto práca môže poslúžiť ako zrovnanie s relevantnými výsledkami týchto prac a aj k príprave možnej syntézy. Bolo nahliadnuté i niektorým prácam venujúcim sa širšej problematike CR (Vaverková 2010). Taktiež bola použitá prvotná bakalárska práca autora (Svoboda 2008), venujúca sa problematike vývoja NP USA z pohľadu CR, z ktorej táto štúdia konceptuálne vychádza.

Užitočnými zdrojmi boli tiež webové stránky. Elektronicky boli vyhľadávané články časopisu American Society for Environmental History, ktorý vychádza od roku 1976 (viac Jeleček 1994b). Použité boli taktiež elektronické zdroje agentúr správy vládnych území (ako Bureau of Land Management, Bureau of Reclamation, Forest Service, National Park Service, Tennessee Valley Authority, U.S. Army Corps of Engineers, U.S. Fish and Wildlife Service) i veľkého počtu nevládných organizácií angažujúcich sa v oblasti CR (American Recreation Coalition, Children & Nature, National Recreation and Park Association) a ochrany prírody a krajiny (Wilderness Society, U.S. National Wilderness Preservation System, U.S. Environmental Protection Agency, Sierra Club, National Parks Conservation Association, National Audubon Society, Greenpeace, či Friends of the Earth).

Taktiež som využil i stránky vládnych entít pôsobiacich v oblasti CR (Americas State Parks, International Trade Administration, The Power of Travel, National Association of Recreation Resource Planners, National Recreation and Park Association, Office of Travel & Tourism Industries, U.S. Travel Association, U.S. Travel Tracker). Faktograficky boli užitočné aj informácie zverejnené na internetových stránkach, ako portál neziskovej organizácie NPF včítane jej publikácie National Park Foundation (1990), či stránky Ministerstiev vnútra, poľnohospodárstva, obchodu a práce, ako aj mnohých federálnych i štátnych (viď príloha č. 1 a zoznam použitých internetových zdrojov) vládnych agentúr angažujúcich sa v problematike CR a ochrany prírody v USA.

Pre teoretické zarámovanie ekonomickej analýzy vplyvu NP boli použité jak rámcové ekonomicke diela ako Samuelson, Nordhaus (1991), či Haley a kol. (1980), tak aj diela špecificky sa venujúce vybranej ekonomickej analýze Leontief (1966). Obzvlášť posledným dvom vyššie menovaným dielam skoršieho dátumu vydania sa dá vytknúť neaktuálnosť, nakoľko v medzidobí došlo k rozpracovaniu problematik I–O analýzy, ktorou sa čiastočne tieto diela zaoberajú, do širšieho spektra aplikácií i rozpracovanosti než dané diela popisujú.

Naopak z domácej literatúry je nutné vyzdvihnúť dielo Páskova (2009), ktoré je podľa môjho názoru veľmi zdarné v popise mnohých konceptov používaných pri štúdiu fenoménu CR. Autorka prináša do domácej literatúry mnohé zahraničné koncepty tohto štúdia, predovšetkým Butlerov model životného cyklu destinácie. Tento pomerne široko zameraný text prináša i odkazy na mnohé renomované výskumy v tejto oblasti, prevažne v zahraničí. O príklone k tomuto dielu i literatúry z ktorej vychádza, svedčí i jeho pomerne častá citácia v tejto štúdií.

4. Národné parky v kontexte cestovného ruchu USA

Cieľom tejto kapitoly je kvantitatívne postrehnúť vývojovú dynamiku CR v NP v kontexte komplexného zhodnotenia CR v Spojených štátoch a to z niekoľkých hľadísk. Od globálneho postavenia USA vo svetovom CR a úlohy NP v ňom, až po vnútorné typologické a inštitucionálne zaradenie NP vo vnútroštátnom CR USA prostredníctvom inštitucionálneho náhľadu na federálnej úrovni, ako aj zrovnávaním národných parkov s štátnymi parkami. Táto kapitola by mala napomôcť zhodnoteniu postavenia a významu CR v NP v kontexte celkového CR v USA, vyobrazeniu postavenia a vplyvu v rámci objemu CR, ako aj atraktivity destinácií NP, najmä v porovnaní s ďalšími vybranými federálnymi agentúrami a štátnymi parkami. Ide o vecný výstup, ktorý bude zároveň použiteľný v spracovaní nasledujúcich kapitol.

4.1 Cestovný ruch USA

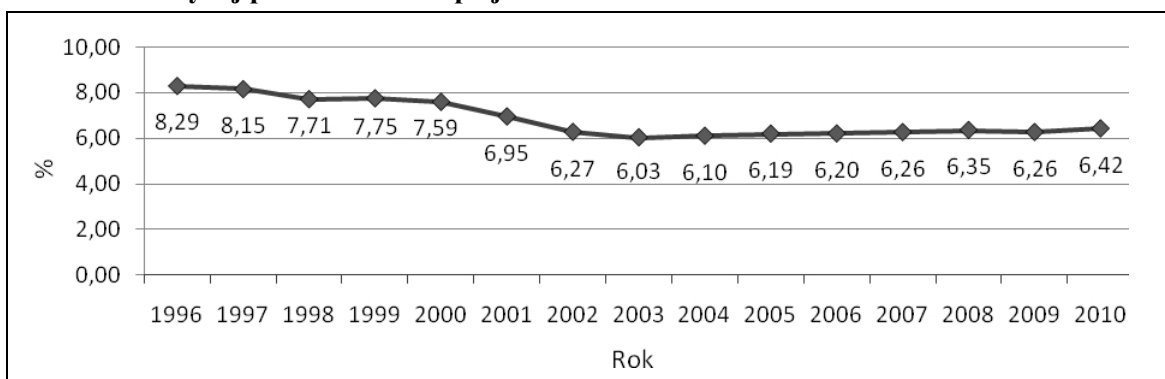
Integrita celého systému CR v USA, ktorý je v interných klasifikáciách heterogénne rozčlenený do rôznorodých typológií jednotlivých štátnych, federálnych a nadnárodných inštitúcií, umocnený nejednotnou metodikou zberu a spracovania dát v týchto rádivostných úrovniach, je najvýstižnejšie zobraziteľná na národnej (federálnej) úrovni. Podľa socioekonomického geografického pojatia rádivostných úrovní vymedzenia priestoru práve úroveň národná sa všeobecne vyznačuje silnou integritou a vymedzením voči svojmu okoliu (HAMPL 1998), obzvlášť v prípade inštitucionálne heterogénneho a hierarchicky priamo neprepojeného systému organizácie CR, ako je tomu v prípade USA.

Spojené štáty zastávajú pozície na prvotných miestach v mnohých indikátoroch CR sveta. Ich pozícia vyplývajúca z historicko-geografického hľadiska, či už vznikom environmentalizmu, priekopníckymi cestami na Západ, pomerene nízkou hustotou osídlenia, ako aj bohatým prírodným a následne socio-kultúrnym dedičstvom, dopĺňa samotný rozmer USA v územnej i populačnej váhe. V súčasnosti Spojené štáty vykazujú výrazný podiel na príjmoch i počtoch účastníkov zahraničného cestovného ruchu sveta.

Podľa štatistík zo satelitného účtu USA vedeného UNWTO, Spojené štáty vykazujú v zahraničnom CR zhruba 6,4% podiel (viď graf č. 1) medzinárodných príjazdov (rok 2010), z čoho 57,8 % predstavujú príjazdy z Kanady a Mexika, zvyšok potom príjazdy z ostatných (zámorských)

štátov (viď príloha č. 3). Z hľadiska vývojovej dynamiky sa podiel príjazdov do USA v druhej polovici 90 rokov vyvíjal pozvoľným klesaním, ktoré bolo umocnené prudkým poklesom v rokoch 2001 až 2003, čo je nepochybne následok teroristického útoku z 11. 9. 2001, ktorý na trh CR vniesol obavy o bezpečnosť zo strany účastníkov i zvýšené bezpečnostné opatrenia zo strany úradov USA. Tieto mimo iné predĺžili časové lehoty zavedením dôrazného kontrolného odbavenia pasažierov obzvlášť v leteckej doprave (avšak nie len v nej) a tým často vyvolávajú antagonistické prístupy z radov účastníkov CR. Títo účastníci využívajúci obzvlášť leteckú dopravu sú často znechutení prísnymi kontrolnými mechanizmami, ktoré nasledujú po sťaženej vízovej politike Spojených štátov.

Graf č. 1: Vývoj podielu USA na príjazdoch zahraničného CR sveta v rokoch 1996-2010

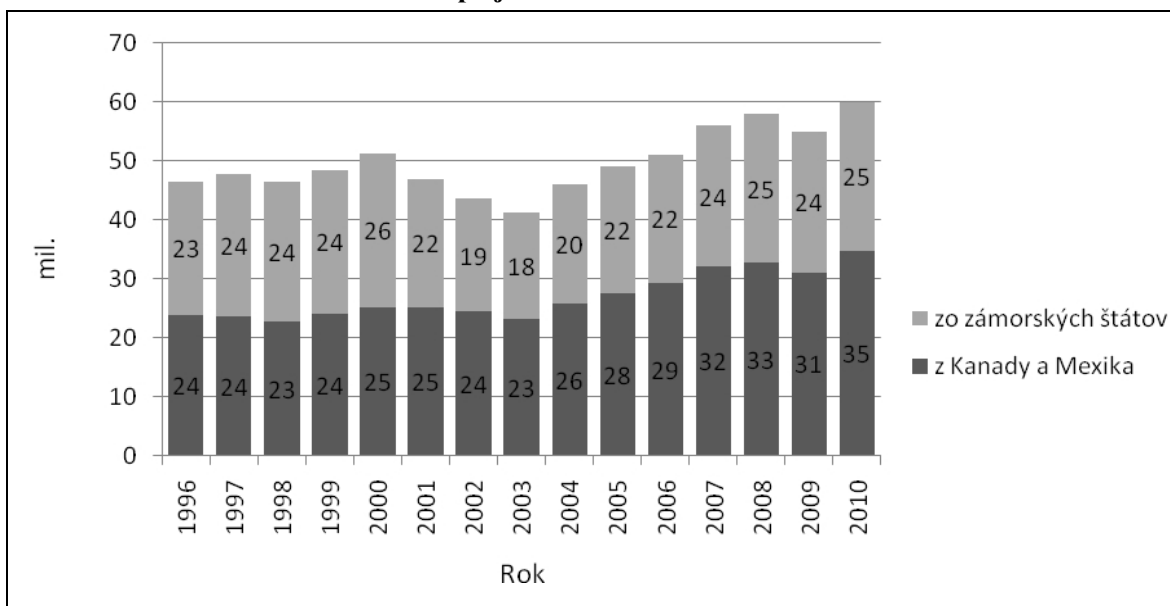

Zdroj: www.unwto.org (8.4. 2011)

Tento pokles je v súlade s celosvetovým poklesom (respektíve stagnáciou v roku 2001 a prvej polovici roku 2002 a následným poklesom) počtu účastníkov zahraničného cestovného ruchu a prejavil sa najmä na území USA, kde teroristické útoky prebehli. Následný vývoj príjazdovosti však nabral pozitívny trend od roku 2004, od kedy sa zvyšoval nielen počet príjazdov, ale aj podiel USA v príjazdovosti sveta, čo ukazuje rýchlejšie obnovenie a reakciu trhu CR v USA, než v prípade pozvoľnejšieho rastu vo svete. Samotné zvýšenie dynamiky a preklopenie hranice smerom k opätovnému rastu podielu medzinárodných prípadov poukazuje nielen na znovu obnovenie svetového trhu CR, ale obzvlášť na prvotné výsledky snahy USA o komplexnú zmenu príťažlivosti tohto štátu v percepcii účastníkov CR sveta. Tú chcú USA dosiahnuť stratégiou inovácií najmä v oblasti vstupu do krajiny (inovovať „port of entry“, zabezpečiť na hraniciach všade viditeľné heslo „Welcome in America“, znížiť čakacie lehoty na vydanie víz pod hranicu 30 dní vo všetkých krajinách sveta, rozšírenie bezvízového styku pre turistické a biznis triedy príjazdov do širšieho spektra krajín – tzv. ESTA). Napriek tomu bol však rast príjazdovosti prerušený v poslednom quartáli roku 2008, a rok 2009 sa niesol v znamení prudkého poklesu (v USA aj svete), čoby dôsledok prepuknutia svetovej hospodárskej krízy. Prvotné náznaky opätovného rastu vykazuje rok 2010, čo dokazuje pomerne rýchle znovuobnovenie trhu CR v USA aj vo svete. Na rok 2011 sa predpokladá (podľa BEA) opätovný rast príjazdovosti do USA (o cca 2 milióny príjazdov), pričom podľa vyjadrení UNWTO sa rok 2011 môže niesť v preklení pomyselnej psychologickéj hranice 1 mld. účastníkov zahraničného CR vo svete za rok.

Z hľadiska vnútorného členenia príjazdov dominujú príjazdy zo susedných krajín severoamerického subregiónu CR (viď graf č. 2). Obzvlášť v poslednom období narastá podiel príjazdovosti z Kanady (oslabenie amerického doláru voči kanadskému). Pretrvávajúci tradičný problém nelegálnej imigrácie z Mexika však komplikuje situáciu na trhu CR v USA pre účastníkov zo štátov Latinskej Ameriky. Z ďalších krajín a svetových (sub)regiónov (UNWTO) je významný aj príjazd zo západnej Európy (viď príloha č. 2) a z mimoeurópskych krajín vďaka historickej a obchodnej blízkosti potom aj príjazd z Japonska (viď príloha č. 3). Napriek tomu, že v príjazdovosti dominujú Kanada a Mexiko, v príjmoch z príjazdového (aktívneho) CR na osobu tieto krajiny nezastávajú prvotné pozície. Občania týchto (okolitých krajín) neutratia v Spojených štátoch taký objem peňazí, ako cestujúci zo zámoria, ktorý na výjazd do USA vynaložia väčší finančný obnos a strávia v destináciách USA i viac času (vzhľadom k vzdialenosti, ktorú musia do USA uraziť). Občania Kanady a Mexika tvorili v roku 2009 58 % príjazdov do USA, avšak vyprodukovali len 28 % príjmov z aktívneho CR. Tento trend je však nutné brať s rezervou, nakoľko štatistiky USA len veľmi obtiažne (ak vôbec) rozlišujú medzi návštevníkmi (účastníci CR bez prenocovania), ktorých príchod je reálne možný z územia Kanady alebo Mexika a turistami (účastníci CR, ktorý prenocujú aspoň jednu noc), ktorých príchod zo zámoria a dĺžka pobytu v USA je mimo iné determinovaný vzdialenosťou USA od týchto krajín.

Graf č. 2: Počet príjazdov do USA v rokoch 1996-2010

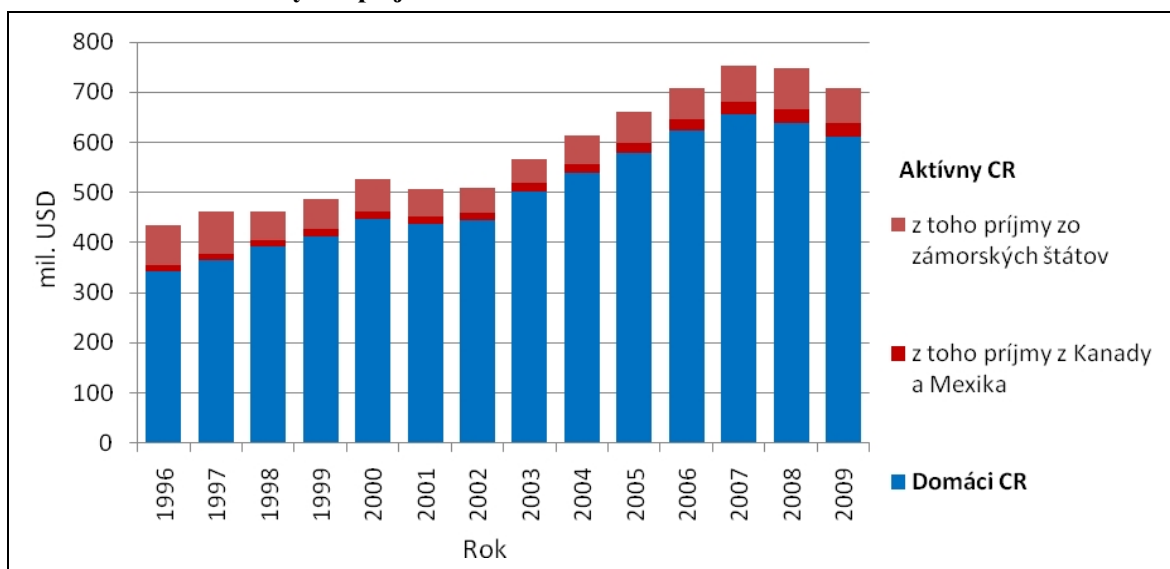
Zdroj: www.unwto.org (8.4. 2011)

V prípade príjmov zo zahraničného CR vyvstáva aj paradox nejednotnosti štatistík satelitného účtu USA medzi BEA a UNWTO. Uvádzané príjmy z CR podľa UNWTO sú nižšie o zhruba 8 až 12 % než je tomu v prípade dát uvádzaných BEA, a to aj napriek tomu, že práve BEA je inštitúcia, ktorá dáta za satelitný účet USA spracováva pre potreby UNWTO, a malo by sa teda jednať o zhodnú štatistiku. Problém je daný metodologicky, kedy BEA uvádza za príjem z aktívneho CR taktiež objem peňazí, ktoré utratia účastníci CR na transport do USA v prípade, že sa

jedná o amerických dopravcov a analogicky za výdaj u dopravcov zahraničných v prípade pasívneho CR. Pre ďalšiu štatistiku CR v USA budú použité dáta z BEA (aj napriek tomu, že sa jedná o nepresnú metodiku z hľadiska medzinárodných štatistík CR) a to z dôvodu následnej detailnejšej analýzy vnútroštátneho trhu CR v USA, na ktorú sa dáta z BEA zameriavajú. V prípade použitia dát UNWTO by došlo k nepresnosti vyobrazenia vnútorných trendov CR USA obzvlášť v oblasti príjmov a výdajov, čo je vzhľadom na zameranie práce na CR v NP nežiaduce.

Podiel príjmov USA z aktívneho CR sveta má dlhodobu klesajúcu tendenciu (z 20 % v roku 1996 na 12 % k roku 2009) a to v dôsledku trendu objavovania alebo rastu počtu nových destinácií v krajinách tretieho sveta (JV Ázia, Latinská Amerika, Blízky východ a iné), na ktoré sa účastníci CR vo svetovom merítku v posledných rokoch orientujú. Tento pokles je v súlade so štatistikou UNWTO a im hláseným trendom poklesu podielu regiónu „Ameriky“ na príjmoch i príjazdoch zahraničného CR sveta. Z interného pohľadu USA však absolútny obrat z príjmov aktívneho CR (viď graf č. 4) dlhodobo rastie (po započítaní indexu cenovej hladiny a inflácie však o niečo menej), má však v porovnaní s príjmami domáceho CR (viď graf č. 3) rádovo nižšiu úroveň (len 14 % k roku 2009).

Graf č. 3: Výška príjmov USA z vnútroštátneho CR v rokoch 1996–2010

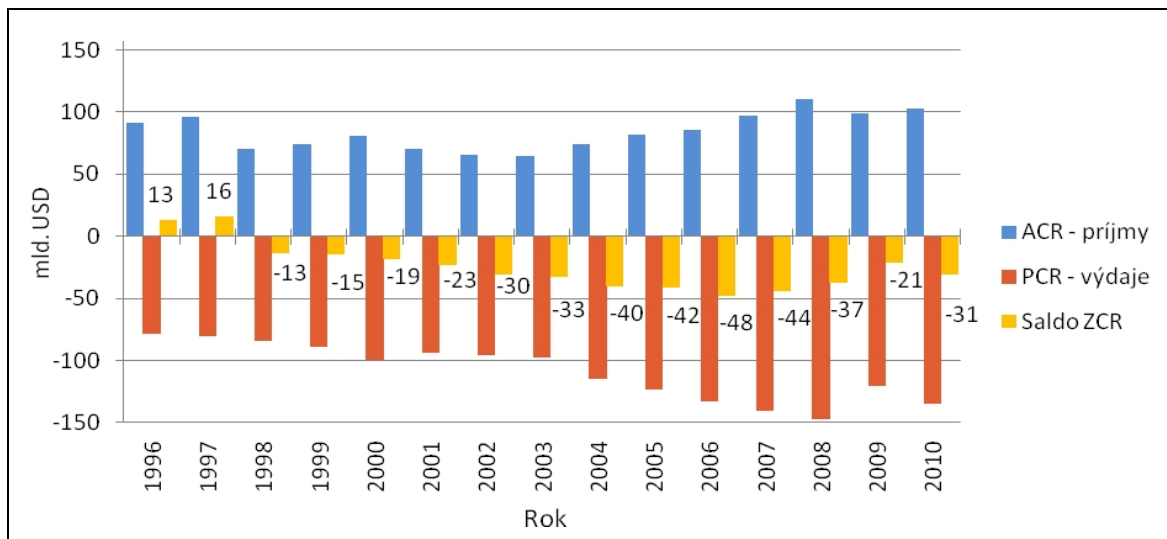

Zdroj: www.bea.gov (20.3. 2011)

Z hľadiska vývojovej dynamiky je (z grafu č. 3) badateľný taktiež dopad teroristických útokov na Spojené štáty v roku 2001, ako aj dopad ekonomickej krízy prepuknutej v roku 2008 na príjmy plynúce z vnútroštátneho CR. V prvom prípade sa jednalo o markantnejší podiel príjmov zo zahraničia plynúci z bezpečnostných obáv účastníkov využívajúcich prevažne leteckú dopravu. Naopak v prípade krízy je skôr badateľný pokles príjmov domáceho CR, nakoľko tá vo svojom prvopočiatku „hypotekárnej krízy“ ohrozila najmä príjmy občanov USA a tým poklesla „potreba uspokojovania ich potrieb vyšších radov, ktoré sú označované ako zbytné“ (Pásková 2009, s. 13).

Saldo zahraničného CR USA (viď graf č. 4) sa dlhodobo pohybuje v záporných hodnotách, čo poukazuje na tendenciu mnohých vyspelých krajín, kde dostatok kapitálu a fondu voľného času v širších vrstvách populácie umožňuje ich občanom vycestovať do zahraničia (v prípade USA s nemalými nákladmi vzhľadom k vzdialenosti destinácií napríklad Starého sveta) a zároveň indikuje, že táto schopnosť „exportu“ preyšuje (spravidla už tak výrazne vysokú) schopnosť „importu“ zahraničných účastníkov CR a ich príjmov. Tento trend je opäť nutné relativizovať a vzťahovať k jednak historickému, ako aj časopriestorovému kontextu, kedy dlhodobo politicky, sociálne a hospodársky stabilné krajiny ako USA, spravidla neprežívajú v 21. storočí boom CR na národnej úrovni (čo dokladá aj pomerne stabilný podiel CR na produkcii HPD, viď príloha č. 4), nakoľko ten sa buď už odohral v minulosti a tieto štáty bojujú o svoju už vybudovanú pozíciu na trhu CR, v prípade neucelenej koncepcie rozvoja CR, kedy bola pomerne rýchlo dosiahnutá únosná kapacita (Pásková 2009), alebo sa pozvoľne vyvíjal a vyvíja (v zmysle životného cyklu destinácie, pre prípad NP USA viď kap. 6), vďaka ucelenej regulovanej koncepcii v duchu udržateľného rozvoja CR. Tieto prípady predstavujú extrémne hodnoty a reálny obraz vývoja CR sa pohybuje spravidla v ich medziach. Pokles salda v posledných rokoch poukazuje na možnú zdarnosť vyššie uvedenej novej stratégie USA a ich inovácií v oblasti aktívneho CR, ktorá je však v tomto indikátore relativizovaná opäť dopadom svetovej hospodárskej krízy na kúpyschopnosť amerického obyvateľstva, čo sa odráža v zníženej výjazdovosti a nižšími nákladmi na výjazdový CR.

Graf č. 4: Saldo zahraničného CR v USA v rokoch 1996–2010

Poznámky:

ACR – aktívny cestovný ruch

PCR – pasívny cestovný ruch

ZCR – zahraničný cestovný ruch

Zdroj: www.bea.gov (20.3. 2011) a www.unwto.org (8.4. 2011)

Pri výške indikátorov domáceho a zahraničného CR a výraznej dominancii domáceho trhu CR sa ponúka otázka možných vplyvov kultúrnych efektov zahraničného CR, obzvlášť akulturácie a transkulturácie čoby „procesov zmeny kultúry a spoločnosti vôbec v dôsledku dlhodobejšieho

a opakovaného styku kultúrne odlišných spoločenských skupín“ (Pásková 2009, s. 52), na domáce prostredie v danom regióne CR. Podľa autorky rozdielnosť v týchto prejavoch CR predstavuje buďto dominancia (v prípade akulturácie) jednej zo skupín, alebo výmena „...medzi dvomi kultúrami zhruba rovnakej komplexnosti a vyspelosti, vrátane technickej úrovne“ (Pásková 2009, s. 52), ako je tomu v prípade transkultúrácie. Nielen pomerne nízky 14% podiel príjmov (a adekvátny, či nižší počet účastníkov aktívneho CR, vo všeobecnom predpoklade vyšších útrat na osobu zo strany zahraničných účastníkov CR ako útrat zo strany domácich), ale obzvlášť vyspelosť (dominancia) americkej spoločnosti a kultúry. Jej typické vlastnosti v individualizme, sebaistote či rozširovaní samej seba do sveta (Turner 1992) vedú k zamysleniu sa nad možným použitím termínu „inkultúrácia“ (nie však v tradičnom cirkevnom pojatí), kedy na rozdiel od akulturácie, dominantnejšia kultúra skupiny domácich ovplyvňuje na svojom vlastnom území kultúru prichodiacich. Naskytá sa určitá analógia s pojmom asimilácia (typická pre USA) v prípade výskumu migrantov, či v komplexnejšom kontexte s vyššie uvedeným Turnerovým konceptom dobývania amerického západu, kedy Amerika najprv dobyje samú seba a potom sa zameria na dobývanie sveta. Turner však netvrdí, že tento proces nemôže prebiehať aj na vlastnom území USA. S prihliadnutím na ďalšie faktory, ako sú vývoj vzťahov človeka a prostredia v zmysle nárastu hierarchie ľudských potrieb a možnosti ich uspokojovania (v CR) pričom dochádza k nárastu komplexity a diverzity týchto vzťahov, či časopriestorová kompresia prejavujúca sa mimo iné zvyšovaním sociálnej i priestorovej mobility je možné konštatovať, že Amerika ovplyvňuje svojich turistov viac, než turisti Ameriku. Naskytá sa teda otázka či dominantná a individualistická americká kultúra môže „dobýjať svet“ aj na svojom vlastnom území a či pojem „inkultúrácia“ neskrýva parciálnu časť tohto procesu obsiahnutú v oblasti CR, ktorý svojou inertnou vlastnosťou cyklickosti, po návrate účastníkov CR do krajiny pôvodu, rozširuje tieto kultúrne prvky za svoje hranice, pritom vplyvom globalizácie - vo svetovom merítku. Nutné je akcentovať analógiu s Páskovou (2009) definovaným pojmom akultúrácia, v zmysle zdôraznenia prítomnosti „dominantnej“ a „nedominantnej“ kultúry. Mám za to, že v prípade „inkultúrácie“ toto vymedzenie nemusí spočívať ani tak v prítomnosti „nedominantnej“ kultúry (obťažne postihnutie faktoru absolútnej dominancie, nakoľko kultúra má inertnú vlastnosť stability v časopriestore), ako skôr subjektívneho vnímania vnútornej integrity a spätosti s vlastnou kultúrou zo strany daného účastníka CR, ktorý zároveň z kultúry „novej“ vyberá prvky, s ktorými sa subjektívne stotožňuje, inšpiruje a následne ich preberá za svoje. V prípade USA nimi môžu byť napríklad optimizmus, pozitívny spôsob myslenia, silno zakorenené rešpektovanie osobných slobôd jedinca v spoločnosti. Relatívnosť pojatia dominantnosti, či vyspelosti je zdôrazňovaná aj z hľadiska udržateľného rozvoja, kde sú „...tzv. rozvinuté (vyspelé) krajiny najväčšími prispievateľmi k vybraným globálnym problémom ľudstva, obzvlášť k zmene klímy“ (Pásková 2009), čo plne korešponduje s mnohými postojmi USA v oblasti medzinárodných environmentálnych dohôd (Kyótsky protokol a iné).

4.2 Inštitucionalizácia „dedičstva“ CR USA - rola federálnych agentúr

„Prírodné a kultúrne dedičstvo ľudstva je bez sporu možné označiť za najvýznamnejší primárny zdroj CR a dá sa v podstate považovať za alternatívne označenie primárnych atraktivít CR“ (Pásková 2009, s. 28). Jeho inštitucionalizácia okrem iného bezprostredne súvisiaca s historickým vývojom (viď kap. 1.1 a 1.2), je podmienená existenciou celospoločenskej zhody o nutnosti jeho ochrany. V prípade USA sa množstvo faktorov pôsobiach vo vývoji environmentálneho spôsobu myslenia a jeho následnej inštitucionalizácie od prírodne determinovaných (Turner 1992), cez historické (Jeleček 1994b, 2010, Rothman 1998, Ise 1961) a mnohé iné, premietlo do vzniku množstva agentúr federálneho (i štátneho, viď kapitola 4.3) systému správy a ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva (viď tabuľka č. 1). To sa vyznačuje vysokou mierou heterogenity v kontexte ako spravovaných území, tak aj jeho funkčného vymedzenia a miery vymedzenia medzi konzerváciou územia a jeho využiteľnosťou CR. S prihliadnutím na dynamiku hierarchického vývoja potreby ochrany území v spolupôsobení vyššie uvedených vplyvov, často doplnenom o faktor „náhody“ (nutnosť relatívneho vnímania tohto pojmu, čoby nepriamej kauzality) v zmysle konceptu „...rozšírenia klávesnice Qwerty“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 72), došlo k vytvoreniu celého spektra federálnych agentúr angažujúcich sa v správe krajiny, ochrane územia a ich turistickej využiteľnosti na federálnej úrovni. Ak neberieme do úvahy oblasti chránené na štátnej a lokálnej úrovni, je v rámci starostlivosti o zachovanie prírodného prostredia 14 % územia Spojených štátov pod ochranou federálnej vlády (v Česku je to cca 16 % územia). Jedná sa o pomerne veľkú absolútnu rozlohu, súvisiacu nielen s rozmanitosťou prírodného prostredia a jeho determináciou kultúrne historického vývoja ako naznačoval už Turner (1992), ale aj s vývojom samotným a historickými udalosťami v ňom. Vývojom, ktorého súčasťou bol taktiež pomerne skorý zrod environmentálneho spôsobu myslenia, ktorý dal podklad kvantite i kvalite ochrany území, ako aj vládnym agentúram spravujúcim a zveľadujúcim tieto územia.

Takto široko a heterogénne vymedzený inštitucionálny systém federálnych agentúr ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva s častou absenciou priamych hierarchických väzieb, ako aj typov atraktivít a území pod ich správu spadajúcich, je teda možné vysvetliť s použitím konceptu „path dependence“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 71). V komplexnom systéme ochrany a správy prírodných, kultúrnych a historických pamiatok na federálnej úrovni USA je možné s cieľom jednoducho charakterizovať hierarchické väzby medzi jednotlivými aktérmi zvoliť základné rozdelenie na priame vládne (podriadené priamo vláde a teda mimo-ministerské), nepriame vládne (ministerským sektorom hierarchicky podriadené) a mimovládne (nie vláde a jej sektorom poriadene, avšak s ňou priamo kooperujúce a často krát aj vládou podporované a do značnej miery dotované, či sektory ministerstiev pretínajúce) agentúry.

Tabuľka č. 1: Federálne agentúry ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva

Federálna agentúra	Počet spravovaných jednotiek	Typ územia/atraktivity
American Battle Monuments Commission	25	pamätníky mimo USA
Bureau of Land Management	674	rôzne
Bureau of Reclamation	255	vodné zdroje
Department of Transportation	58	scénické cesty a trate
Forest Service	2 424	lesy
National Archives and Records	33	knižnice a múzeá
National Ocean Service	38	pobrežné oblasti
National Park Service	669*	rôzne
Smithsonian Institution	15	múzeá v D.C. a NY
Smithsonian Institution Affiliations Program	113	historické objekty
Tennessee Valley Authority	31	vodné zdroje
U.S. Air Force	1	múzeum
U.S. Army Corps of Engineers	1 091	vodné zdroje
U.S. Department of Interior	1	múzeum
U.S. Fish and Wildlife Service	647	prírodné rezervácie
Wilderness system	670	rôzne

Poznámka:

* Jednotky National Park Service, ktoré prekračujú hranice štátov sú rozdelené na separátne zložky v jednotlivých štátoch, čo je pre faktografiu ich počtu nevhodné, avšak kvôli vypovedacej schopnosti indikátorov CR v NP na úrovni jednotlivých štátov pre zhodnotenie regionálnych diferenciácií zachytených v práci nižšie je to nevyhnutné. Pre percentuálne rozloženie hodnoty indikátorov (viď príloha č. 6).

Zdroj: www.usa.gov (25.2. 2010)

V nepriamej vládnej štruktúre sú štyri agentúry hierarchicky podriadené Ministerstvu vnútra (U.S. Department of Interior, ďalej len USDI), a to Úrad pre závlahy (Bureau of Reclamation, ďalej len BOR), v činnosti od roku 1902, Správa národných parkov (National Park Service, ďalej len NPS) od roku 1916, Správa pre ochranu rýb a zveri (U.S. Fish and Wildlife Service, ďalej len USFWS) od roku 1940 a Úrad pre správu krajiny (Bureau of Land Management, ďalej len BLM) od roku 1946. Do rezortu Ministerstva poľnohospodárstva (U.S. Department of Agriculture) spadá Správa lesov (Forest Service, ďalej len FS), ktorá bola založená v roku 1905. Pod americké Ministerstvo obrany (U.S. Department of Defense) je začlenený Armádny inžiniersky zbor (U.S. Army Corps of Engineers, ďalej len USACE) a ďalšou zložkou amerických ozbrojených síl, ktorá spravuje objekty, čoby atraktivity využívané k CR je aj americké letectvo (U.S. Air Force). Do aktivít CR sa zapája aj Ministerstvo dopravy (U.S. Department of Transportation) svojou prevádzkou 58 tzv. scénických (vyhliadkových) ciest a tratí, ktoré sú využívané ako atrakcie CR (mimo iných funkcií, ktoré v sektore dopravy bezprostredne súvisia z fenoménom CR). V nepriamej vládnej štruktúre je zaradená aj agentúra Národnej správy oceánov (National Ocean Service). Jedná sa o (sub)agentúru začlenenú pod Národný úrad pre oceány a atmosféru (National Oceanic and Atmospheric Administration), spadajúcu do rezortu Ministerstva obchodu (U.S. Department of Commerce) a teda administratívne hierarchicky zaradenú o rád nižšie, než v prípadoch predošlých uvedených agentúr.

K priamo vláde podriadeným agentúram patrí Úrad pre údolie rieky Tennessee (Tennessee Valley Authority, ďalej len TVA) založený v roku 1933, Komisia pre americké bojové pamätníky (American Battle Monuments Commission) spravujúca od roku 1923 pamätníky a memoriály (v zahraničí i na území USA) padlých príslušníkov amerických ozbrojených síl a Úrad národných archívov a pamiatok (National Archives and Records Administration), ktorý od roku 1934 zabezpečuje starostlivosť okrem iného o významné dokumenty americkej histórie (ústava, deklarácia nezávislosti, listina práv).

Za mimovládny, aj keď nie v pravom slova zmysle, sa dá považovať Systém ochrany národných divočín (National Wilderness Preservation System), pôsobiaci od roku 1964. Nejedná sa o vládnu agentúru v pravom zmysle slova, nakoľko nie je inštitucionalizovaná ako všetky uvedené agentúry spravujúce vlastné územie, ktoré je k CR viac či menej využívané. Systém ochrany národných divočín však vlastné územie v tomto zmysle nemá a do jeho sféry spadajú územia (alebo ich časti), ktoré sú spravované inými (nepriamo vládny)mi agentúrami (FS, NPS, BLM, USFWS). V jeho rámci totiž nie je ani tak správa a ochrana vybraných území, ale stupeň tejto ochrany, a síce najvyšší legislatívne (Wilderness Act z roku 1964) možný stupeň zachovania divočiny, pričom tieto územia na návrh prezidenta schvaľuje kongres Spojených štátov. Ide teda obdobne ako v prípade NP o legislatívny proces na hierarchicky najvyššej úrovni. Za mimovládny sa dá považovať aj Smithsonian inštitút (Smithsonian Institution), ako aj jeho partnerský program (Smithsonian Institution Affiliations Program), zahŕňajúci 140 členov. Inštitút bol vytvorený v roku 1846 obdobným legislatívnym procesom ako Systém ochrany národných divočín, avšak slúžiaci k zveľbovaniu kultúrneho dedičstva. Historicky sa však nejedná ani tak o americkú ideu, ako o ideu britského vedca Jamesa Smithsona, ktorý podmienil vznikom tejto inštitúcie svoj dar (dedičstvo) v prospech USA (v objeme skoro 2 % vtedajšieho ročného rozpočtu USA). Dnes je táto samostatne pôsobiaca (vládou do značnej miery podporovaná) inštitúcia spolu s jej partnerským programom považovaná za najväčší múzejno-vzdelávací komplex sveta.

Pri zrovnaní NPS s ostatnými inštitucionalizovanými aktérmi systému správy turistických atraktivít na federálnej úrovni vyvstáva problém možnosti kvantifikovateľného zrovnania indikátorov CR. U polovice aktérov je zaznamenaná absencia týchto indikátorov a komplexných štatistík ich návštevnosti vôbec. Domnievam sa, že táto situácia je následok ich primárneho zamerania, ktoré nespočíva v kontexte CR, ale iných odvetviach, ako doprava, obrana, vodohospodárska správa, bezpečnosť vodných zdrojov, energetická bezpečnosť, archívne múzejné a vzdelávacie služby a iné. CR je v tomto prípade len doplnkovou (sekundárnou) aktivitou týchto inštitúcií, ktorých rádovostný význam v danej primárnej oblasti zamerania vysoko prevyšuje potreby kontinuálnej štatistiky CR (napríklad Ministerstvo obrany). Pozitívum až sekundárneho zamerania na CR je zdôrazňované aj v kontexte udržateľnosti rozvoja CR, kedy obzvlášť v prípade historických atraktivít tieto „...môžu byť CR bez vážnych dopadov využívané, nemalo by sa však jednať o dominantný spôsob ich využitia. Ich funkcia ako atraktivít CR by mala byť pokiaľ možno až funkciou sekundárnou, skôr doplnkovou, inak zákonite dochádza k degradácii pamiatkových hodnôt, inscenácií tradícií, strate autenticity, či postupnej komodifikácie danej historickej

atraktivity, vrátane jej hmotného i nehmotného prostredia“ (Pásková 2009, s. 29). Z vyššie zmieňovaných inštitúcií vedú čiastočné štatistiky len agentúry správy krajiny, a teda z pohľadu cestovného ruchu atraktivity prevažne prírodného charakteru, čo ponúka isté ideové kontinuum zrovnania agentúr spravujúcich prevažne prírodné dedičstvo využívané k CR v USA. V prípade vzájomného kvantitatívneho zrovnania a vyhodnotenia postavenia NPS v nich, sa javí ako možnosť komparácia indikátorov počtu návštevnych hodín v nich strávených účastníkmi CR a to ako turistami tak aj návštevníkmi, nakoľko opäť vyvstáva častý metodický problém nerozlišovania týchto podtypov účastníka CR v štatistikách USA, ako aj absencia dát zahraničnej návštevnosti.

Tabuľka č. 2: Vývoj návštevnosti federálnych území podľa agentúr federálnej správy

Rok	Návštevnosť (v návštevnych hodinách, index rok 1980 = 100)							
	Celkom	USFWS	FS	USACE	NPS	BLM	BOR	TVA
1980	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
1981	102,43	135,29	100,35	77,26	114,97	672,73	113,27	91,95
1982	104,29	70,59	99,36	84,74	116,70	516,67	137,10	91,95
1983	104,73	370,59	96,95	85,05	122,46	903,03	70,02	89,66
1984	98,19	352,94	96,88	85,77	119,00	315,15	69,29	90,80
1985	100,57	382,35	95,96	89,36	124,57	372,73	71,01	90,80
1986	107,71	394,12	96,42	107,37	129,37	430,30	72,73	88,51
1987	116,26	423,53	101,49	112,98	133,78	780,30	75,18	89,66
1988	116,52	476,47	103,16	118,90	132,05	698,48	72,24	93,10
1989	117,40	264,71	107,48	119,21	126,20	746,97	70,27	11,49
1990	118,85	264,71	110,39	118,38	126,87	784,85	68,80	11,49
1991	122,96	264,71	117,10	119,73	128,98	818,18	68,80	14,94
1992	125,57	264,71	120,89	119,73	133,40	853,03	66,09	16,09

Poznámky: Návštevna hodina – 60 minút strávených návštevníkom na území danej agentúry.

Obmedzená časová rada do roku 1992 vyplýva z neskoršej neexistencie štatistických dát.

USFWS - Správa pre ochranu rýb a zveri

FS - Správa lesov

USACE - Armádny inžiniersky zbor

NPS - Správa národných parkov

BLM - Úrad pre správu krajiny

BOR – Úrad pre závlahy

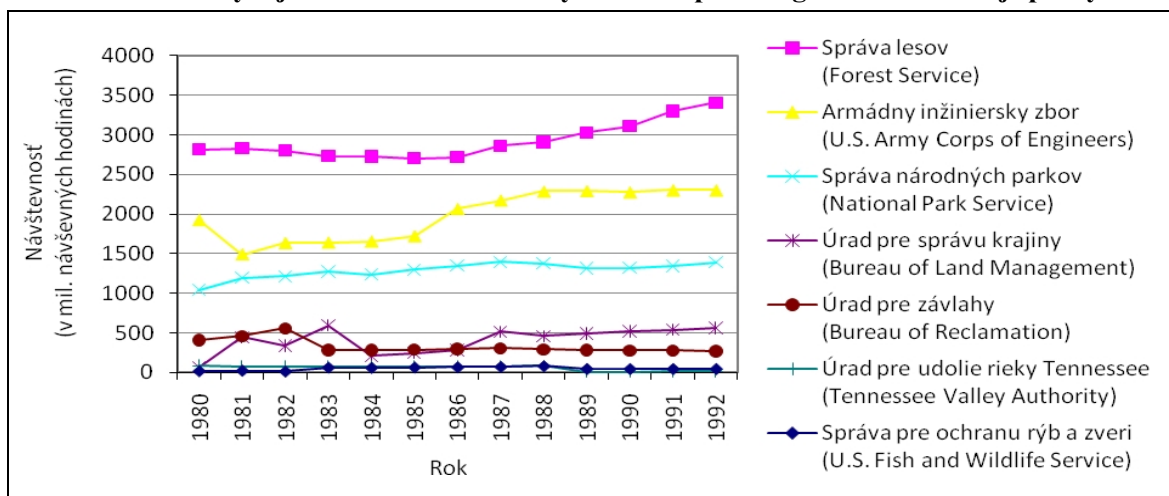
TVA - Úrad pre údolie rieky Tennessee

Zdroj: www.census.gov (20.3. 2011)

V celkovom časovom vývoji môžeme najnižšie hodnoty indikátoru návštevnych hodín (viď graf č. 5) pozorovať u USFWS a TVA. V prípade TVA je nízka návštevnosť zjavne spôsobená faktom, že sa jedná o lokálne pôsobiacu agentúru (z hľadiska fyzickogeografickej determinácie - regionálne viazaná na povodie rieky Tennessee), ktorá nemá, čo do plochy pôsobnosti tak výrazný rozsah, ako ostatné zo zrovnávaných agentúr. Jej plocha pôsobnosti však presahuje hranice štátu Tennessee a teda z pohľadu zaužívanom v USA pri územnom presahu jedného štátu je jej pôsobenie federálne, čo je spolu s faktom priamej podriadenosti vláde (hľadisko socioeconomickej geografickej determinácie) dôvod zaradenia TVA do komparácie agentúr na federálnej úrovni. USFWS aj napriek jej federálnej pôsobnosti a značnej rozlohe, vykazuje veľmi nízke hodnoty

návštevnosti. Súdim, že tento jav je spôsobený výraznou dominanciou vyššie zmieňovaného prvotného cieľu tejto agentúry, a síce ochrany živočíšstva a samotná rekreácia obyvateľstva je obzvlášť vzhľadom k ploche zanedbateľná. Jedná sa teda o preferenciu ochrany prírody a krajiny pred rekreačným využitím. Z časového hľadiska v agentúre BOR pozorujeme značný pokles návštevnosti, zrejme spôsobený preferenciou bezpečnosti energetických zdrojov pred rekreáciou. Obdobný trend môžeme pozorovať aj v prípade TVA, teda u oboch agentúr, ktorých primárnou funkciou je energetické využitie vodných zdrojov, čo je následok zmeny politiky energetickej bezpečnosti USA v roku 1989, kedy došlo k sprísneniu bezpečnostných opatrení strategických objektov, medzi ktoré patria elektrárne i zdroje pitnej vody. Agentúra BLM, napriek jej primárnemu postaveniu v ploche spravovaného územia, nezastáva príliš vysokú návštevnosť, čo je spôsobené jej multifunkčným pôsobením. Samotná agentúra sa primárne zaoberá správou federálneho územia o značnej rozlohe a samotná využiteľnosť území pre CR je len jedným z mnohých spôsobov, v širokom spektre využiteľnosti daného územia. Z časového hľadiska dochádza u BLM k značným výkyvom, čo si vysvetľujem tým, že v priebehu prvej polovice sledovaného obdobia dochádzalo obzvlášť v tejto agentúre k preskupovaniu územia (a aj jeho využiteľnosti CR) do (a aj z) iných agentúr a aktérov spravujúcich územia (nie len federálnych ale aj štátnych, lokálnych, či privátnych).

Graf č. 5: Vývoj návštevnosti federálnych území podľa agentúr federálnej správy

Zdroj: www.census.gov (20.3. 2011)

Na dominantné postavenie FS a USACE má vplyv nielen ich značná rozloha (FS) a zmena hospodárskych politík týchto agentúr smerom k preferencií rozšírenia CR na nimi spravovanom území (destinačný manažment), ale aj lokalizácia mnohých území bezprostredne v zázemí husto osídlených miest (mnoho jazier v správe USACE). Ide teda o vplyv exponovanosti lokalizácie čoby socioekonomického geografického javu a jeho dominanciu pred veľkosťou územia a množstvom ponúkaných prírodných atraktivít. To je aj prípad BLM, kde vplyv neexponovanosti lokalizácie spravovaných území prevyšuje vplyv ich značnej rozlohy a počet účastníkov CR je vzhľadom k rozlohe neproporčný. To je v súlade s konceptom nerovnomernej distribúcie sociálne

geografických javov (v závislosti na merítkovej úrovni) a s princípom vývojovej zložitosti v geografickej organizácii a postupnom prekonávaní prvotnej fyzickogeografickej determinácie v dynamike vývoja smerom k nadväzujúcej sociálne ekonomickej geografickej dimenzii, s prihliadnutím na „odlišné faktory podmieňujúce vytváranie sociálne geografickej diferenciácie“ (Hampl 1978, s. 20). Je tu zdôrazňovaná aj „nutnosť rešpektovať premenlivosť vo forme usporiadania i v princípoch integrácie sociálne geografických javov nie len z hľadiska diferenciácie podľa princípu vývoja, ale aj z hľadiska diferenciácie podľa princípu rádovosti“ (Hampl 1978, s. 21), v tomto prípade rádovostnej úrovne federálnej (národnej). Z vyššie zachytenej tendencie vyplýva predpoklad, že návštevnosť destinácií (na úrovni USA ako aj NP) bude závislá viac na výške hustoty zaľudnenia vo východnej časti USA ako na množstve atraktivít CR, obzvlášť v prípade NP a ich koncentrácií v západnej, menej osídlenej časti USA (viď mapa č. 1).

Z postavenia návštevnosti NPS v stredovej časti hodnôt indikátora návštevných hodín (viď graf č. 5) je zrejmé, že prvotný predpoklad, že NP sú v kontexte cestovného ruchu dlhodobo najdominantnejšou a najefektívnejšou zložkou CR orientovaného prevažne na prírodné prostredie v rámci komplexnej hierarchie ochrany územia USA na federálnej úrovni, sa v kvantitatívnom spracovaní tohto predpokladu nepotvrdil, nakoľko agentúry USACE a FS dosahujú dvoj, až trojnásobne vyšších hodnôt návštevnosti, ako NPS (zrov. vyššie zmieňovaný vplyv exponovanosti ich lokalizácie – heterogenity územného rozloženia návštevnosti). Zostáva teda otázkou, či význam, dominanciu a trendy NP bude možné podchytiť kvalitatívnejšími metódami spracovania. Jedným z možných podchytení trendu (nie však významu) CR v NP sa javí vizualizácia regionálnej diferenciácie územného rozloženia návštevnosti NP v západo-východnom gradiente prostredníctvom geografického mediánu (viď mapa č. 1).

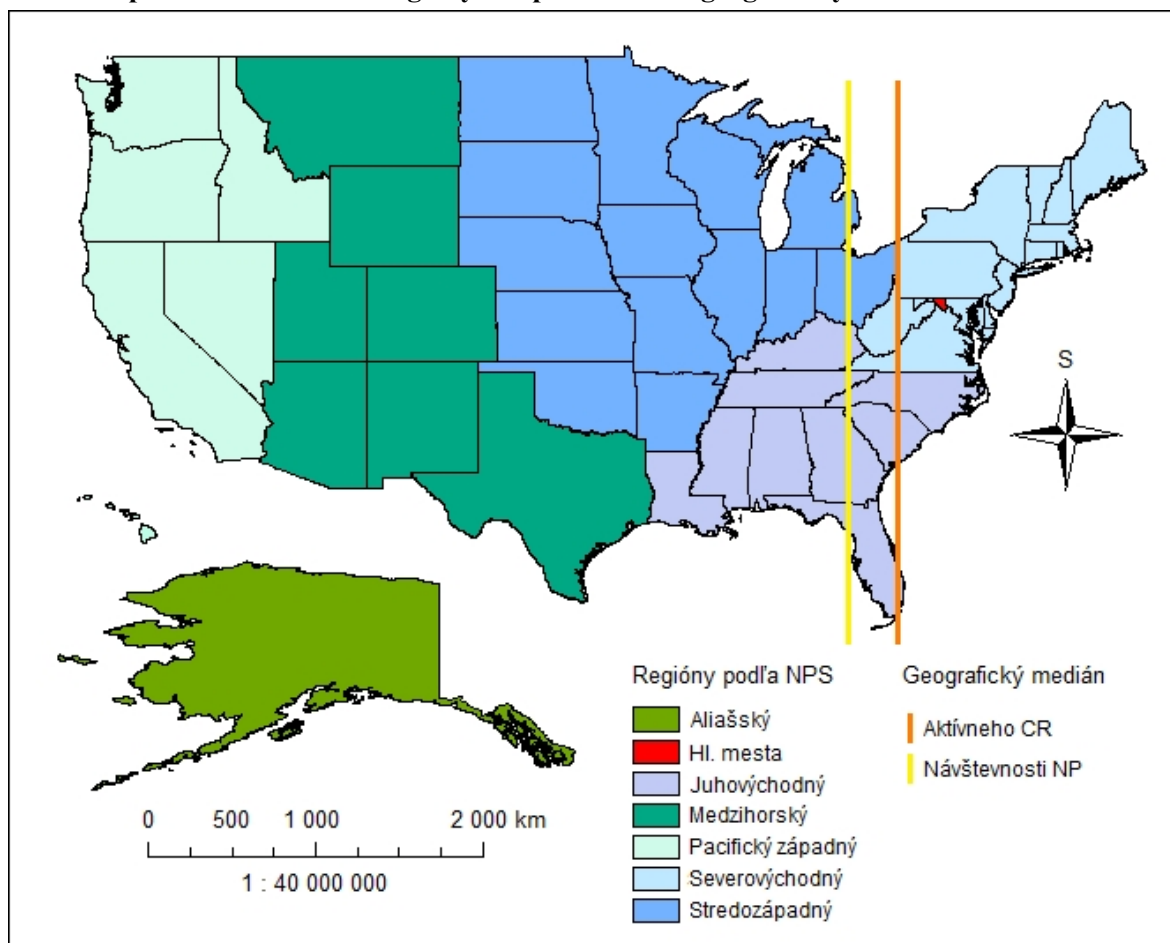
Vizualizácia priebehu geografického mediánu (ako aktívneho CR USA tak i návštevnosti samotných NP) vo východnej časti USA ponúka možnosť kvantitatívneho štatistického overenia závislosti rozloženia aktívneho CR USA, i návštevnosti NP na hustote osídlenia. Z priebehu mediánu návštevnosti NP viac na západ (oproti mediánu aktívneho CR USA) sa ponúka predpoklad slabšej závislosti na hustote osídlenia, nakoľko tu bude mať protichodný vplyv váha množstva atraktivít NP na západe USA, s ktorých markantná časť má nadnárodný význam. V tomto ideovom kontinuu môžeme pre overenie závislosti návštevnosti NP a aktívneho CR na hustote zaľudnenia podľa štátov skonštruovať nasledujúce dve nulové hypotézy:

- H0: návštevnosť národných parkov je nezávislá na hustote zaľudnenia štátu
- H0: priestorové rozloženie príjazdov ACR je nezávislé na hustote zaľudnenia štátu

V oboch prípadoch korelačná analýza spracovaná pomocou štatistického softvéru SPSS 16.0 vyobrazila slabšiu pozitívnu závislosť so Spearmanovým korelačným koeficientom $r = 0,54$ (v prípade návštevnosti NP) a $r = 0,74$ (v prípade aktívneho CR). Pri signifikancii $s < ,001$ v oboch prípadoch môžeme vzhľadom k výsledkom na 99% hladine spoľahlivosti zamietnuť nulové hypotézy a prijať k nim alternatívne hypotézy, že:

- H1: návštevnosť národných parkov je závislá na hustote zaľudnenia štátu
- H1: priestorové rozloženie príjazdov ACR je závislé na hustote zaľudnenia štátu

Mapa č. 1: Členenie na regióny CR podľa NPS a geografický medián v roku 2009

Poznámka: Pre účely štatistiky používa NPS členenie územia USA na sedem regiónov CR, toto nijak nesúvisí s členením na deväť tzv. štátnych ekonomických oblastí (tzv. SEA, či divisions), ani s delením na štyri regióny (tzv. regions), používanými pre ekonomické štatistiky.

Zdroj: (Svoboda 2008, s.17), upravené podľa dát z www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011)

Pri tomto postrehu je nutné zdôrazniť silnejšiu pozitívnu závislosť v prípade aktívneho CR, čím sa potvrdili oba predpoklady kontextu koncentračných aktivít. V prípade príjazdovosti zahraničných turistov na husto osídlené východné pobrežie USA sa jedná o pomerne predvídateľný predpoklad. Avšak v prípade návštevnosti národných parkov poukazuje slabšia pozitívna závislosť na hustote osídlenia, že váha atraktivity CR je, aj napriek vzdialenosti od hlavných pólov rozvoja a metropolitných areálov (zdrojových území), značná, čo nepriamo dokazuje aj ich nadnárodný význam (vyšší podiel zahraničných účastníkov CR). Istým dôkazom by bolo metodicky obdobné kvantitatívne štatistické spracovanie aktívneho CR priamo v NP, teda počet zahraničných turistov a ich podiel na návštevnosti, avšak žiadna z agentúr nevedie dáta za príjazdový CR na svojich územiach. Samotné zistenie slabšej pozitívnej závislosti návštevnosti NP na hustote zaľudnenia poukazuje na perspektívu výskumu v oblasti vplyvu osídlenia na NP. Táto sa začína prejavovať v inštitúte destinačného manažmentu NPS v prvopočiatoch od roku 2001. NPS vytvorený tím Hlavného manažmentu plánovania (General Management Plans) si kladie za úlohu mimo iné rozvoj

demografického a dopravného výskumu v oblastiach v širšom zázemí NP. Nadväzne na túto potrebu vznikol program NPS v spolupráci s mnohými externými aktérmi výskumu (spravidla univerzity) zaoberajúci sa otázkami výskumu sociálnych vied (Social Science Program). Jeho výstupmi sú okrem iného aj sociálne geografické atlasy širšieho zázemia NP, v ktorých je časť pozornosti venovaná práve indikátorom populačnej problematiky. Vývoj týchto výstupov smeruje k väčšej detailnosti podchytenia širších územných a sociálne ekonomických súvislostí (etnické zloženie populácie v zázemí NP, výška príjmov, dáta za nižšie merítkové úrovne a iné), pričom cieľom je postrehnúť celkový trend chovania účastníkov CR v NP a ich zázemiach, pre predikciu budúceho vývoja návštevnosti a zlepšenie schopnosti NPS reagovať na tieto zmeny. Jedná sa teda o silno integrovaný nástroj destinačného manažmentu zo strany NPS, ktorého pozornosť je upretá aj k populácií žijúcej v zázemí NP (Gramann, et al. 2003).

Jedným z možných kvalitatívnych indikátorov podchytenia samotného významu (dominancie) NP a NPS ako agentúry spravujúcu toto dedičstvo, čoby primárnu atraktivitu CR, je podiel destinácií v jej správe zaradený na prestížny medzinárodný zoznam kultúrneho dedičstva UNESCO. Spojené štáty ratifikovali túto konvenciu 7. Decembra 1973 a od vtedy sa na tento zoznam dostalo 8 kultúrnych, 12 prírodných a najnovšie (30. 7. 2010) aj 1 kultúrno–prírodná pamiatka (viď príloha č.7). Z týchto 21 destinácií na zozname UNESCO je 19 destinácií (90 %) pod správou NPS, čo naznačuje jednoznačnú dominanciu správy dedičstva rádivostne nadnárodného významu touto agentúrou. Rádivostné úrovne významu destinácií CR od nadnárodnej cez národnú, regionálnu až lokálnu, do istej miery v súvislosti s ich „značkou“ (napríklad UNESCO, či NP) zdôrazňuje aj Pásková (2009, s. 32), kde tvrdí, že „...ak dôjde k zahrnutiu pamiatky na zoznam UNESCO, vzrastie spravidla mnohonásobne jej prítlačivosť pre účastníkov medzinárodného CR a tým aj pre investorov a touroperátorov. To isté platí analogicky pre národný CR v prípade vyhlásenia daného dedičstva za národnú kultúrnu pamiatku, či národný park a podobné súvislosti je možné nájsť aj na regionálnej, či dokonca lokálnej úrovni“. V tomto kontexte sa dá konštatovať, že značka „pod správou NPS“ znamená pre domáci CR v USA obdobnú prestíž ako značka „na zozname UNESCO“ pre CR medzinárodný, len o rád nižší čo do medzinárodného významu z interného hľadiska USA. Rozlíšenie rádivostných úrovní významu dedičstva (atraktivity CR) je nevyhnutné aj pre rozčlenenie v nasledujúcej podkapitole zaoberajúcej sa komparáciou národných a štátnych parkov.

4.3 Komparácia významu a pôsobnosti NP a štátnych parkov

Pre zrovnanie národných a štátnych parkov je nutné bližšie priblížiť problematiku rádivostných úrovní ako aj hierarchickej organizácie v nich a to v dvoch rovinách, jednak administratívnej a jednak významovej.

Z administratívneho a územného hľadiska sa v prípade štátov jedná o rádivostne nižšiu úroveň (než v prípade federácie), ktorá má vlastnú správu, inštitúcie, vládu a značnú autonómiu v rozhodovaní.

Tá však nemôže byť v rozpore s úrovňou federálnou, vrátane legislatívy. Príkladom, aj keď spochybniteľným, napriek tomu pre zjednodušenie použitým, môže byť istá analógia s pozíciou štátnej správy a samosprávy v Česku. Spätnú väzbu potom predstavuje možnosť štátov zasahovať na federálnej úrovni prostredníctvom politicko-administratívneho usporiadania (kongresmani, proporionalita volieb a iné). Z administratívneho hľadiska teda príslušne štátne orgány spravujú štátne parky (ďalej len SP) na svojom území (pre bližšie konkretizovanie inštitúcií spravujúce SP v jednotlivých štátoch a zdroje ich štatistických dát vid' príloha č. 1). Jednou zo základných vlastností SP (a rozdielnosti oproti NP) je z územného hľadiska neprekrývateľnosť s hranicami štátov. SP teda nemôže zasahovať do územia iného štátu únie, na rozdiel od NP, kde je táto situácia bežná (pre proporcionálne rozloženie váhy indikátorov v prípade NP prekrývajúcich územia viacerých štátov použitých pre zobrazenie regionálnych diferenciácií vid' príloha č. 6). Tak tomu je aj vďaka prihliadnutiu k faktu, že agenda NP od svojich prvopočiatkov vznikla ako alternatívna možnosť k SP, nakoľko v prípade vyhlásenia Yellowstone NPš v roku 1872, ako 1. NPš v Únii, tento nemohol byť vyhlásený za štátny, obdobne ako pred ním Yosemite Valley SP v roku 1864 (za národný bol Yosemite vyhlásený až v roku 1890), pretože v danej dobe sa na území Yellowstonu žiadny štát únie nenachádzal (Montana sa stala štátom v roku 1889 a Wyoming i Idaho v roku 1890). Na danom území sa nachádzali „iba“ vtedajšie teritória (od roku 1868 z totožnými názvami i územným rozložením ako neskoršie štáty) a teda nebolo štátnej administratívy, pod ktorej správu by sa Yellowstone mohol zaradiť. Dôsledkom toho bolo, že vznikol nie ako park štátny, ale ako park národný, v direktíve kongresu USA a ním podriadenej správe armády USA. Jednalo sa teda o inštitucionálnu determináciu a samotné obrodzenie myšlienky NP sa vyvinulo do dnešnej podoby prezentovanej heslom „National Parks – America's Best Idea“ (Burns, Duncan 2009) až v neskoršom období, pričom opäť môžeme diskutovať kontext teórie závislosti na zvolenej ceste, „...kedy náhodný jav v histórii môže mať dlhodobý kumulatívny vplyv na organizáciu priestoru“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 71).

Z významového hľadiska sa v prípade SP jedná o už uvedenú nižšiu rádivostnú úroveň významu atraktivity pre CR (vid' kap. 4.2). Štátne parky spravidla nemajú úroveň nadnárodného významu CR (výnimkou však môže byť Cahokia Mounds State Historic Site v Illinois zapísaná na zozname UNESCO) a to aj napriek faktu, že sa jedná o historicky staršiu ideu (Yosemite SP v roku 1864 vs. Yellowstone NPš až v roku 1872). Tá sa však vplyvom hierarchického vývoja a jeho dynamiky preniesla na rádivostne vyššiu úroveň (národné parky), a samotná idea SP sa dostala v tomto zmysle do úzadia. Napriek tomu však SP s prihliadnutím na „...asymetrické rozloženie frekvencie javov podľa ich významu (merítkovej úrovne) typickej pre geografickú realitu“ (Pásková 2009, s. 33), to jest „veľa malých, málo veľkých“ nie len svojou kvantitou, zastávajú na trhu CR v USA v mnohých indikátoroch (návštevnosť, plocha, príjem a iné.) význam federálnej úrovne, čo je aj dôvod ich komparácie s NP a podchytenia ich významu v oblasti CR v tejto štúdii. Samotné tvrdenie, že v prípade SP sa jedná o nižšiu rádivostnú úroveň významu atraktivity pre CR, je však obtiažne kvantifikovateľné, respektíve doložiteľné. Istým indikátorom zhodnotenia nadnárodného významu (v prípade NP) a významu národného (v prípade SP) by mohol byť podiel

domácich a zahraničných účastníkov CR v týchto destináciách. Tento však žiadny z databázových setov zainteresovaných inštitúcií nevedie. Dáta za zahraničných účastníkov CR v jednotlivých destináciách (podľa správy jednotlivých agentúrach) absentujú i na federálnej úrovni, čo považujem za nedostatočné a s prihliadnutím na veľmi obsažnú a prepracovanú štatistickú základňu v USA (obzvlášť v prípade ekonomických štatistík) aj za prekvapujúce. O to viac, že ani v prípade empirických výskumov ako je dotazníkové šetrenie „Park Studies Unit“ z University of Idaho, ktoré zhromažďuje dáta preferencií a percepcií návštevníkov prostredníctvom mnohoročného výskumu v NP, neboli otázky na krajinu pôvodu zahrnuté. Predpoklad nižšej rádovostnej úrovne SP vyvstáva aj v ideovom kontinuu, kedy pri nižšom význame (národnom či lokálnom) budú SP navštevovať viac domáci účastníci CR, nakoľko zahraniční sa budú orientovať prevažne na nadnárodnú úroveň atraktivít (NP). Avšak vďaka domácemu CR, ktorý je výrazne vyšší (viď graf č. 3), než aktívny CR, môže v SP vyvstať vyššia návštevnosť, prípadne aj príjmy (čo je relevantné vzhľadom k predpokladaným nižším útratám domácich účastníkov CR) oproti parkom národným. Pre zhodnotenie tejto tézy pri komparácii NP a SP z pohľadu návštevnosti, plochy, záťaže územia a financovania sú použité dáta zo Štatistického úradu USA a NPS (viď tabuľka č. 3). Hodnoty štátnych parkov sú dané súčtom dát za jednotlivé štáty, do ktorých kompetencie štátne parky spadajú (podrobnejšie k dátam SP za jednotlivé štáty viď príloha č. 8).

Tabuľka č. 3: Zrovnanie vybraných indikátorov štátnych a národných parkov

Parky	Počet	Návštevnosť		Plocha			Financovanie		
		Absol. (mil.)	Relatívna (návšt./km ²)	Súhrn (km ²)	Na jednotku (km ²)	Podiel z rozlohy USA (%)	Príjmy (mil. USD)	Podiel na výdajoch (%)	Výdaje (mil. USD)
Štátne	6 624	725,36	13 061	55 537	8,38	0,57	847	39	2 161
Národné	469	270,6	794	340 995	727,06	3,47	4 504	184	2 451

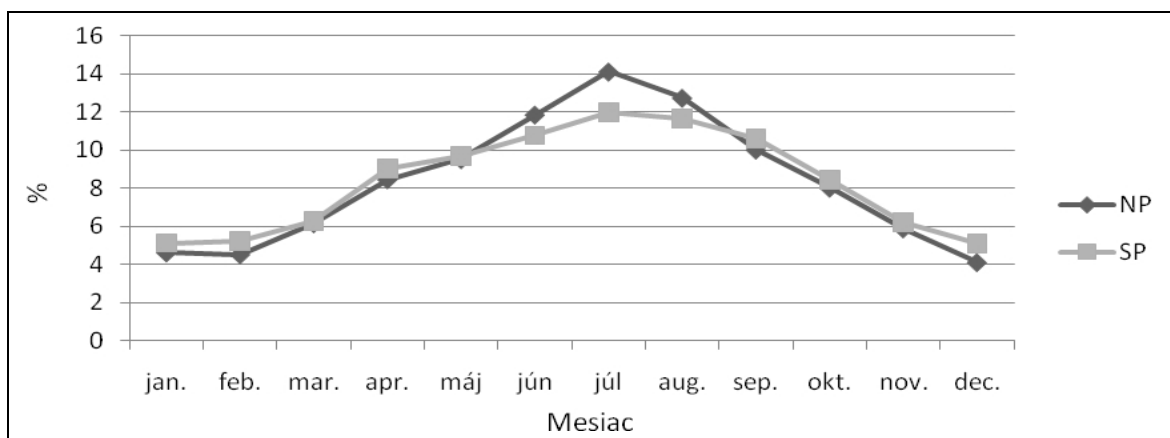
Poznámka: údaje za rok 2005

Zdroj: www.census.gov (20.3. 2011), www.nps.gov (10.3. 2011)

Zo sumarizovaných dát vychádza, že v rámci návštevnosti vykazujú SP takmer trojnásobok návštevnosti parkov národných, čo v istom zmysle evokuje ich viazanosť na domáci CR a explanuje to zrejme i dôsledok kladení vyššieho dôrazu na rekreačnú funkciu SP, oproti parkom národným, u ktorých je naopak vyšší dôraz kladený na ochranu prírody a krajiny a zachovanie prírodných a estetických hodnôt. Vplyv môže mať aj fakt, že SP je v absolútnej hodnote mnohonásobne viac a preto môžu byť omnoho dostupnejšie v regionálnom rozmere. Taktiež to môže byť dôsledok faktu, že štátne parky sú riadené decentralizovane a majú preto lepšiu schopnosť dynamickejšie reagovať na potreby rekreantov, módnosť a nové trendy CR v danom štáte. V záujme ochrany prírody však i na úrovni SP dochádza k snahám o centralizáciu riadenia, ktoré vychádzajú z integrácie jednotlivých štátnych inštitúcií správy SP do medzištátnych (nie federálnych) štruktúr organizácie riadenia, akou je napríklad Národná asociácia direktorov štátnych parkov (National Association of State Park Directors) pôsobiaca od roku 1963.

Relatívna návštevnosť vzťahnutá k ploche je indikátor, ktorý bol zvolený v zmysle naznačenia hrozby tzv. turistickej pasce, čoby „nežiaduceho pôsobenia neregulovaného CR, ktorý svojimi podnikateľskými aktivitami znehodnocuje svoj vlastný kapitál (kultúrne aj prírodné hodnoty destinácie) a tým aj predpoklady pre svoj ekonomicky ekologicky i spoločensky udržateľný rozvoj“ (Pásková 2009, s. 58), pričom tento indikátor je jeden z faktorov (ďalším je napríklad sezónnosť), ktorý má vplyv na intenzitu efektu turistickej pasce. Z komparácie indikátora relatívnej návštevnosti vyplýva jednoznačná dominancia ohrozenia SP, ktoré sa musia vysporiadať z 16,5 násobne väčšou návštevnosťou na svojej ploche (13 tis. návšt./km²) oproti parkom národným, čo je vzhľadom k vyťažnosti v priebehu hlavnej turistickej sezóny (viď graf č. 6) znepokojujúca situácia. Toto tvrdenie je však nutné relativizovať s prihliadnutím na pomerne malú jednotkovú rozlohu (8,38 km²), kde sa vo väčšine prípadov štátnych parkov jedná viac o malebné zákutia, kultivované pláže a parky, než o výrazný ekosystém, ako je tomu často v prípade NPš, kde aj v najvyťaženejších parkoch, samotné chránené územie tvorí tri štvrtiny územia, do ktorého je výraznej časti verejnosti obmedzený prístup (neprístupné, prípadne NPS nedoporučované, kvôli vlastnej bezpečnosti, vyžadovanie povolenia na vstup a iné).

Graf č. 6: Sezónne rozloženie návštevnosti v SP a NP v rokoch 1980-2005

Poznámky: Percentuálna proporcia spočítaná podľa priemerov návštevnosti za mesiace v rokoch 1980 až 2005.

NP – národné parky

SP – štátne parky

Zdroj: www.census.gov (20.3. 2011), www.nps.gov (10.3. 2011), www.ustravel.org (26.2. 2010)

V rámci financovania vykazujú SP aj NP zrovnateľné hodnoty výdajov, avšak v prípade SP pri výrazne väčšom počte návštevnosti (vyššia efektívnosť z hľadiska verejného sektoru). V tomto prípade je zrejma nutnosť dofinancovania väčšiny výdajov, čo plynie z výšky príjmov, ktoré u SP tvoria len necelých 40 %, čo sa obzvlášť vzhľadom k množstvu návštevníkov SP javí ako výrazne nedostačujúce. Naproti tomu NPS vykazuje výraznú ziskovú bilanciu s podielom príjmov na výdajoch 184 %. Tento indikátor však nezahŕňa celkový ekonomický prínos parkov čo do výšky príjmu, i prostredníctvom neho vyprodukovanej zamestnanosti (bližšie k financovaniu a finančného impaktu pôsobenia NP na ekonomiku viď kap. 5), ide teda len o príjem agentúry, nie o celkový prínos pre ekonomiku regiónu, v ktorom sa daný národný park vyskytuje.

4.4 Závěry plynúce z analýzy NP v kontexte CR v USA

Cieľom kapitoly bolo kvantitatívne posúdiť vývojovú dynamiku CR v NP v kontexte komplexného zhodnotenia CR v Spojených štátoch z niekoľkých hľadísk. Od globálneho postavenia USA vo svetovom CR a úlohy NP v ňom, až po vnútorné typologické a inštitucionálne zaradenie a význam NP vo vnútroštátnom CR USA, a to prostredníctvom inštitucionálneho náhľadu na federálnej úrovni, ako aj zrovnaním so štátnymi parkami. Kapitola bola pokusom o všeobecnejší vstup do problematiky NP v ďalších kapitolách, s prihliadnutím na ich pozíciu na trhu CR USA, význam, vplyv a prípadné trendy, ktoré budú bližšie špecifikované pomocou kredybilných a zaužívaných metodík (ako Leontiefova analýza vo výskume ekonomického impaktu, vid' kap. 5) v medzinárodne uznávaných kontextoch štúdia CR (ako je životný cyklus destinácie, vid' kap. 6).

V snahe o zhodnotenie NP vo všeobecnejšom kontexte CR v USA opreté o renomované teoretické rámce ako teóriu path dependence (Blažek, Uhlíř 2002), koncept udržateľného rozvoja CR (Pásková 2009), či všeobecnejšej teórie geografickej organizácie reality a spoločnosti, ako teória štádií (Hampl 1998), či klasifikácia reálnych systémov (Hampl 1998), je nutné zdôrazniť nedostatočné zachytenie obzvlášť kvantitatívneho zhodnotenia. To je následok jednak častej absencie ucelených dát z hľadiska časovej rady, ako aj z hľadiska špecifickosti sledovaného indikátoru (zahraniční účastníci v NP), jednak špecifickosti sledovanej problematiky (národné parky), avšak s prihliadnutím na nutný medziodborový prístup k problematike štúdia CR (Pásková 2009). Táto absencia bola čiastočne nahradená snahou o kvalitatívnejšie zobrazenie vybraných faktorov (nadmárodný význam NP, zoznam UNESCO, podchytenie významu štátnych parkov na federálnej úrovni).

Obzvlášť pri použití koncepcie teórie path dependence na vznik rôznorodosti foriem inštitúcií správy prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva, je záverom nutné z hľadiska rozšírenia týchto efektov vzniknutých náhodnými javmi v histórii (Blažek, Uhlíř 2002) prihliadnuť aj k teoretickému orámcovaniu distribúcie týchto, v danej dobe, inovácií. „Distribúciou rôznych vplyvov, ale i myšlienok a inovácií v priestore sa zaoberal švédsky geograf Torsten Hägerstrand (1967). Jeho teória priestorovej difúzie sa zaoberá procesmi priestorového šírenia zmien“ (Vaverková 2010, s 35). Analogicky k tejto teórii pristupuje aj Hampl, Gardavský a Kühnl (1987), ktorí selektujú a definujú tri typy šírenia informácií. Prvým typom sú „...procesy vedúce k zmenám sociálno-geografických štruktúr (napríklad. koncentračný proces)“ (Hampl, Gardavský, Kühnl 1987, s. 84), jedná sa teda o rádovostný hierarchický typ šírenia. Druhý, tzv. hierarchický jednoúrovňový typ, tvoria „...procesy v podstate negeografických zmien šíriacich sa však taktiež priestorovo (v týchto prípadoch sú sociálno-geografické systémy len vonkajším a relatívne statickým prostredím, ktorého štruktúrna diferenciácia však podmieňuje spôsob, smer a intenzitu šírenia zmien)“ (Hampl, Gardavský, Kühnl 1987, s. 84). Tretím typom šírenia inovácií je tzv. susedská difúzia, kedy najdôležitejším pôsobiacim faktorom je vzdialenosť. Súdim, že v prípade rozšírenia inštitucionalizácie správy prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva v USA, s prihliadnutím

na širší kontext historického vývoja, zohrali významnú úlohu prvé dva zmieňované typy šírenia inovácií v priestore.

Ak akceptujeme nižšiu rádivostnú úroveň významu SP, ako atraktivity CR, potom vyvstáva predpoklad, že SP budú navštevovať viac domáci účastníci CR než zahraniční, ktorí sa budú pravdepodobne orientovať na nadnárodnú úroveň atraktivít CR, ktorými sú NP. Avšak vďaka domácejmu CR, ktorý je výrazne vyšší v počte účastníkov aj vygenerovaných príjmov než CR aktívny (viď graf č. 3), môže byť návštevnosť a prípadne aj príjmy v SP vyššie ako v parkoch národných. Tu je nutné zdôraznenie nemožnosti dopracovania tohto predpokladu do kvantitatívne overiteľnej podoby, a to z dôvodu absencie dát za aktívny CR v štátnych i národných parkoch. Domnievam sa, že v prípade budúceho vývoja, ak tento pôjde smerom ku skvalitňovaniu šírky kvantifikovaných indikátorov CR v týchto oblastiach, bude možné v ďalšom výskume na túto tézu nadviazať a overiť ju prostredníctvom kvantifikačných štatistických analýz.

Samotná neexistencia dát za zahraničný CR v NP, ako aj ďalších územiach (inštitúciách, ktoré ich spravujú) navádza k polemike o pojme inkulturácia. Je zjavné, že sumarizácia týchto dát by viedla k zameraniu na zahraničný CR a príjem z neho (u ktorého je predpoklad vyššej útraty na osobu), čo by marketingovo mohlo čiastočne viesť k znehodnoteniu miestnych tradícií a zvyklostí v pojatí udržateľného CR (Pásková 2009). Táto situácia je známa napríklad z ostrovných destinácií letného rekreačne zameraného CR (pleasure periphery, 3-S tourism a iné). Ponúka sa však otázka, či je táto obava dôvodom, prečo zahraničná zložka CR v NP nie je v databázach rozpracovaná. Usudujem, že je tomu pravdepodobne skôr z dôvodu nezájmu, respektíve nie-potreby, nakoľko vyvstáva predpoklad, že zahraniční účastníci sa nevyhnutne prispôbia domácim zvyklostiam CR (čo je možný prejav inkulturácie, možnej v dominantnej, vyspelejšej kultúre).

Zo štúdia parkov vyvstáva ako pozoruhodný taktiež systém v schopnosti absorpcie návštevníkov, aký si správy SP a obzvlášť NP vybudovali a pomocou ktorého sa dokážu vysporiadať so stále prirastajúcim počtom návštevníkov. To dosahujú hlavne v zázemí svojich destinácií prostredníctvom rozširovania kempov, spolupráce s ubytovacími objektmi a prepracovanou informačnou konektivitou s aktérmi v obslužnom zázemí týchto destinácií, ktoré v mnohých prípadoch NP siahajú za hranicu prevyšujúcu 100 km.

Pri zhodnotení NP prostredníctvom inštitucionálneho zaradenia (NPS), ktoré sa javí ako výstižné pri postrehnutí ako všeobecnejších trendov v týchto destináciách, tak možnosti zberu kvantitatívnych dát pre analýzy v nasledujúcich kapitolách tejto štúdie, zdanlivo dochádzame k záveru, že ich podiely na indikátoroch CR v USA sú nepatrné. Obzvlášť indikátory ekonomického charakteru ako príjmy či zamestnanosť, vydávané štatistickými úradmi (BEA, BLS, NPS Statistical Abstract a iné) považujem za nedostatočné. Dôvodom toho je skutočnosť, že sa jedná o indikátory vzťahované iba k danej inštitúcii (v tomto prípade NPS) a nie o komplexný pohľad na dopad (v tomto prípade ekonomický), ktorý CR v NP USA vyvoláva. Pre zhodnotenie ekonomického dopadu, ktorý CR v NP vyvoláva, bola zvolená špecifickejšia analýza v nasledujúcich kapitolách, ktorá sa opiera viac o ekonomický uhol pohľadu, nakoľko 26 tisíc pracovných miest (viď príloha č. 5) v NPS a 5 mld. USD (viď tabuľka č. 8), ako príjem NPS, nie je možné považovať za celkový

dopad, ktorý CR v NP vyvoláva. Po výsledkoch z týchto analýz (viď kap. 5), budú tieto opäť komparované s vybranými indikátormi a ich výškou, ktoré boli použité v tejto kapitole, a to pre dôveryhodnejšie zhodnotenie dopadu CR v NP USA i v kontexte Butlerovho konceptu životného cyklu destinácie (viď kap. 6).

5. Ekonomická analýza dopadu cestovného ruchu v NP

Cieľom tejto kapitoly je pokus o komplexný pohľad na ekonomické dopady, ktoré vyvoláva CR v NP na regionálne ekonomiky, ako aj ekonomiku federálnu, ktoré budú ďalej interpretované v rámci kontextu životného cyklu destinácie. Výsledky z kapitoly by mali napomôcť potvrdiť platnosť hypotéz opierajúcich sa o tvrdenia, že národné parky aj pri zachovaní striktnej politiky ochrany prírody vygenerujú prostredníctvom ich návštevnosti príjem z CR, ktorý je vyšší než náklady spojené s ich prevádzkou a ochranou prírody a krajiny, čím potvrdia i platnosť ziskových odhadov vplyvu CR v NP na ekonomiky v regionálnej i federálnej rádovostnej úrovni.

Kapitola sa opiera o ekonomické vymedzenie CR, ako „...špecifickej formy spotreby, pričom výdaje s ňou spojené sú realizované mimo miesta daňovej príslušnosti cestujúcej osoby“ (Pásková 2009, s. 20). V tomto kontexte je nutné uviesť aj zarámčovanie nižšie použitej metodiky „...ekonomie aplikovanej pre oblasť CR, ktorá študuje obzvlášť ponuku, dopyt, devízové pohyby, zamestnanosť, spotrebné výdaje, multiplikačné efekty a ďalšie ekonomické faktory CR“ (McIntosh, Goeldner, Ritchie 1995, s. 18, cit. v Pásková 2009, s. 20). Dané merítkové úrovne interpretácie (štátna a národná) boli zvolené jednak vzhľadom k veľkému počtu jednotiek NP a na naviazaných indikátorov prevažne ekonomického charakteru, jednak z dôvodu vizualizácie zistených vývojových trendov a ich zrovnáním s ďalšími vybranými indikátormi. Isté zovšeobecnenie výsledkov tejto kapitoly bude nevyhnutné vzhľadom k možnosti kvantitatívneho štatistického spracovania, kartografického spracovania, ako aj samotnej interpretácie výsledkov.

5.1 Teoretický rámec a vývoj modelov vstupno-výstupnej analýzy

Samotný teoretický rámec konceptu použitého pre analýzu ekonomických dopadov, ktoré vyvoláva fenomén CR v NP, je viazaný na keynesiánske chápanie ekonomiky, ktoré prevládalo v období po druhej svetovej vojne a ako makroekonomicky založená teória zdôrazňovala obzvlášť stranu dopytu (Blažek, Uhlíř 2002). Napriek tomu, že Keynes regionálnym problémom nevenoval príliš pozornosti, sa jeho teória stala východiskom pre mnoho konceptov používaných v regionálnom výskume. Významným Keynesovým prínosom je zavedenie pojmu multiplikátoru, čoby následných reakcií ekonomiky na určitý impulz (Blažek, Uhlíř 2002). Koncepcia multiplikátoru je založená na poznatku, že každé výdaje jedného subjektu sú súčasne príjmami iného subjektu a že „...s rastúcimi

príjmami sa zvyšuje aj spotreba (pre presnosť je nutné dodať, že spotreba sa s rastúcimi príjmami síce absolútne zvyšuje, ale relatívne môže podiel spotreby na príjmoch klesať). Multiplikačný efekt je potom mechanizmom typu pozitívnej spätnej väzby (v prípade negatívneho multiplikátoru je potom príkladom mechanizmu negatívnej spätnej väzby). K multiplikačnému efektu nedochádza len vo finančnej sfére, ale analogicky i v ďalších oblastiach, ako napríklad zmenách zamestnanosti“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 78), pričom práve oblasti príjmov a zamestnanosti budú hlavné sledované indikátory ekonomického dopadu CR v NP.

V náväznosti na keynesiánske prístupy došlo v neskoršom období k mnohým rozpracovaniam jeho teórie aj do problematiky ekonomického a regionálneho výskumu. Jedným z týchto rozpracovaní v kontexte „...státickej teórie vzájomnej previazanosti priemyslu“ je taktiež „analýza interných vzájomných závislostí ekonomického systému pomocou tabuliek vstupov a výstupov“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 82), ktorú rozpracoval Wassily Leontief (1966). Leontiefova teória vychádza z predpokladu deliteľnosti ekonomického systému na jednotky nižšieho rádu (v pohľade územnom aj priemyslovo-klasifikačnom), čo umožňuje „...vyobrazenie s rôznou mierou podrobnosti na desiatky až stovky prvkov“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 83). Práve táto vlastnosť vyplývajúca z metodiky spracovania Leontiefovej analýzy umožňuje zameranie výskumu na vybranú rádovostnú úroveň (lokálna, štátna, federálna) a zároveň umožňuje štúdium dopadov určitého odvetvia národného hospodárstva (v tomto prípade CR, respektíve vybraných odvetví priemyselovej klasifikácie ktoré ho predstavujú) v nich. „Analýza pracuje na princípe podobnom podvojnému účtovníctvu, založenom na základnom princípe, že každá produkcia vyžaduje určité vstupy. Vstupy aj výstupy sú potom zachytené vo forme tabuliek (matice vzťahov)“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 83). Komplexné I–O tabuľky potom „...ukazujú ekonomickú štruktúru regiónov a to v zmysle ako vnútorných väzieb, tak aj v rozlíšení oblastí výroby a konečnej spotreby“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 83). Ekonomický impakt (dopad) vzrastu (alebo poklesu) dopytu na príjmy a zamestnanosť (a iné indikátory) v regióne je potom delený na direktívny (priami) efekt (čo je príjem zo zvýšeného dopytu po produktoch z daného regiónu), indirektívny (nepriami) efekt (aliquotná časť vzrastu príjmu v ostatných odvetviach, ktoré kooperujú s odvetvím produkujúcim priamo daný produkt, po ktorom sa zvýšil dopyt) a ďalej efekt induktívny (spätná väzba), ktorý predstavuje zvýšené výdaje aktérov, ktorých príjem sa zvýšil vďaka direktívnemu, alebo indirektívnemu efektu. (Blažek, Uhlíř 2002, Leontief 1966).

Vstupno-výstupná analýza (Input-Output analyses, ďalej len I–O), ktorá „...podchycuje a analyzuje medziodvetvové a medzisektorové vzťahy v skúmanom celku (regióne, štáte)“ (Blažek, Uhlíř 2002, s. 83), je s prihliadnutím na dostupnosť dát k jej spracovaniu, „...vhodná k aplikácii na výskum ekonomického dopadu CR“ (Ryan 2003, s. 180), ako odvetvia národného hospodárstva, čo dokazuje aj početnosť jej použitia v prípade analýz trhu CR (Richards 1972, Archer, Owen 1971, Archer 1976, 1977, 1980, 1984, Vaughan 1986 a iné cit. v Ryan 2003, s. 180–184). Samotná aplikácia I–O analýzy je bezprostredne viazaná na dostupnosť dát - obzvlášť multiplikačných koeficientov. Blažek s Uhlířom (2002) ich označujú ako technické koeficienty. V prípade kvalitatívne i kvantitatívne dobre vybavenej dátovej základne štatistických úradov BEA a BLS nie

je zabezpečenie databázy pre analýzu problematické od roku 2005. V predošlom období, na ktoré táto štúdia reaguje (rozmedzie rokov 1980–2009) vyvstáva komplikácia spracovania, jednak kvôli zmene klasifikácie priemyselných odvetví (zo SIC na NAICS, viď kap. 2.2.2 a 2.2.3), ktoré nie sú vzájomne plne kompatibilné v dátach obzvlášť za nižšiu merítkovú úroveň (okresy) a jednak absencie multiplikačných koeficientov nutných k prepočtu I–O analýzy. Z týchto dôvodov bude analýza prebiehať len v obmedzenom rozmedzí posledných rokov, a síce v období 2001 až 2009 so zameraním na rok 2009 (dopady hospodárskej krízy na CR v NP).

Pri tematickom zameraní tejto štúdie, bude výskum CR územne vzťahnutý k NP v USA. Samotné vzťahnutie CR k jednému špecifickému segmentu (NP), avšak na rôznorodom území, so sebou nesie niekoľko metodologických komplikácií v použití Leontiefovej I–O analýzy. Jednak vyčlenenia územia destinácie, za ktoré sa I–O analýza bude spracovávať, a jednak určenie územia, respektíve merítkovej úrovne, za ktorú sa dáta výstupu budú môcť interpretovať. V oboch prípadoch ponúka isté riešenie rozpracovanie Leontiefovej analýzy na prípady destinácií CR, ktoré boli vytvorené v poslednom období mnohými firmami, prevažne súkromného sektoru. Vďaka ich zameraniu na analýzy území slúžiacich ako destinácie CR pre investičné príležitosti, však nie sú ich metodiky ani výstupy voľne prístupné. Analógiou k nim je tzv. IMPLAN I–O modelový systém, ktorý bol rozvinutý na Michigan State University do podoby tzv. MGM2 modelu a zameriava sa priamo na analýzy destinácií CR. Komplexná využiteľnosť tohto modelu je obmedzená len vyššie uvedenou voľnou dostupnosťou dát za jednotlivé územia (destinácie CR). „V prípade USA, kde sa s I–O tabuľkami zaoberajú ekonomické štatistické úrady už od roku 1947“ (Leontief 1966, s. 7), sa ich rozpracovanie rozšírilo (merítkovo i priemyslovo-klasifikačne) do natoľko podrobnej úrovne, že ich spracovanie ako vstupných dát je možné aj v prípade špecifického segmentu, ako je CR v NP.

5.2 Metodika vymedzenia území destinácie NP podľa MGM2 modelu

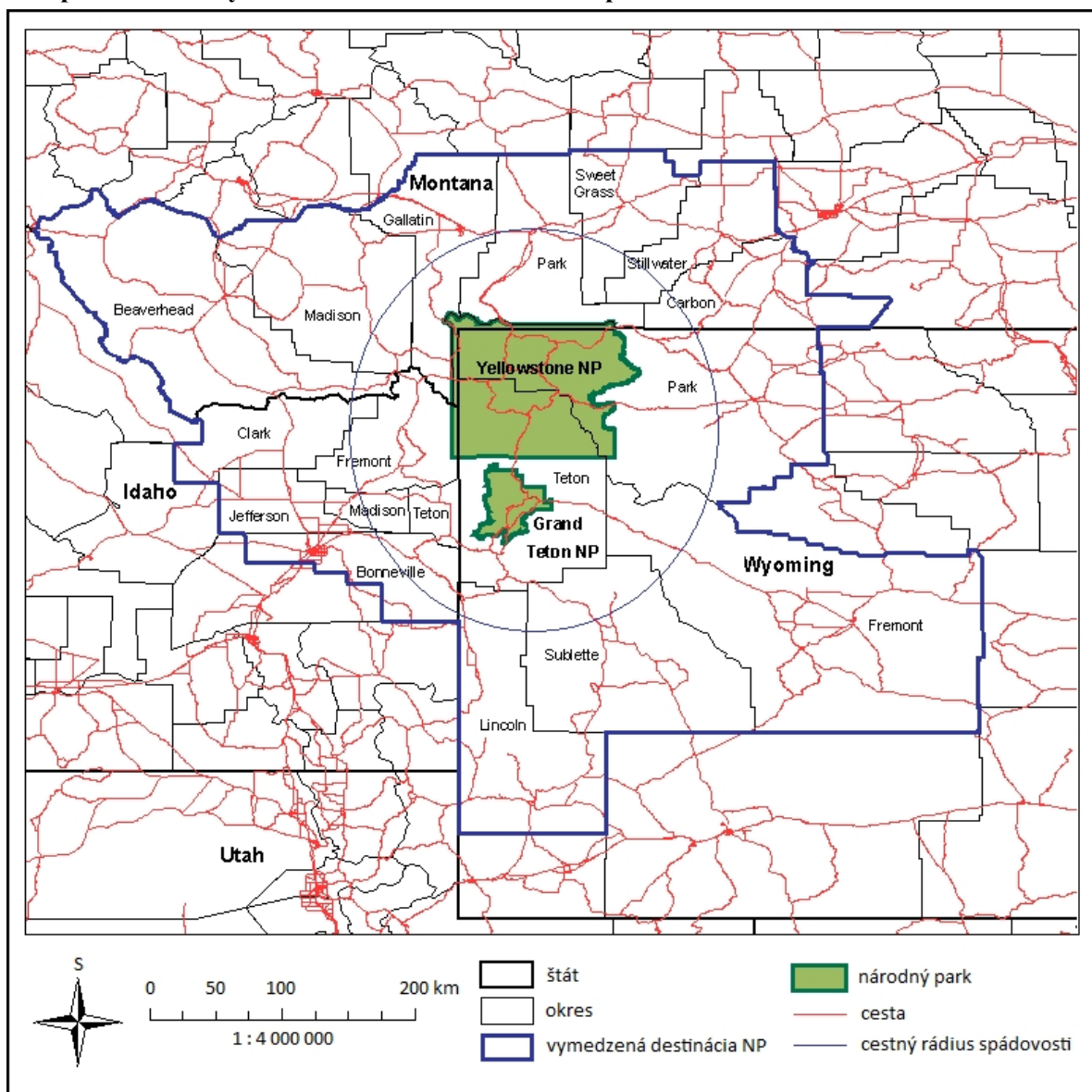
Pri vyčleňovaní územia destinácií NP, za ktoré sa I–O analýza bude spracovávať, je nutné tieto definovať tak, aby bola rešpektovaná požiadavka na existenciu dát za vybrané ekonomické indikátory na danej merítkovej úrovni týchto území. Tieto indikátory sú v štatistikách BEA a BLS vedené za merítkovú úroveň okresov. Spôsob vymedzenia územia destinácií NP teda nemôže plne rešpektovať ich hranice, nakoľko sa pri analýze destinácií CR jedná o podchytenie sociálne geografického javu a jeho dopadu, teda nie o strohé administratívne vymedzenie NP, ani o „...environmentálne determinované územie bez priamej súvislosti s vnútornou integritou vymedzovaného územia a mierou uzavretosti destinačných procesov“ (Pásková 2009, s.27). Práve tieto sú v kontexte geografického spracovania ekonomickej analýzy nevyhnutné. Naskytá sa teda diskusia nad možnosťou takéhoto vymedzenia destinácie CR v NP, pričom je nevyhnutné zdôrazniť, že pri „...vymedzovaní destinačného územia je možné predostrieť niekoľko možných pojatí destinácie“ (Pásková 2009, s.27). Autorka ma na mysli prístupy od darvinistického pojatia destinácie ako živého organizmu, cez administratívne, legislatívne, účelovo, či kultúrne-historicko

vymedzenú územnú jednotku. V tomto kontexte je destinácia NP v práci vymedzená čiastočne v darvinistickom „organickom“ pojatí, pričom však vo vymedzovaní hraníc destinácie bude použité účelové vymedzenie podľa štatistických regiónov (okresov), vzhľadom k nutnosti pokrývateľnosti štatistickými dátami. V tomto kontextuálnom rámci je potrebné zdôrazniť vysvetlenie pojmu destinácia CR (a čiastočne aj postup jej vymedzovania) v určitej „...analógií s postupom vymedzovania sociálne-ekonomických nodálnych regiónov (viď Hampl, Ježek, Gardavský 1983). Pri tomto postupe sú kritériom vymedzenia spoločné destinačné (regionálne) procesy (respektíve miera ich uzavretosti) v závislosti na rádivostnej úrovni destinácie. Ide teda o dynamický čiastkový región, ktorý podobne ako napríklad migračný región nedosahuje komplexity socio-ekonomického regiónu, integrovaného obzvlášť dochádzkou za prácou, obslužnosťou a vzdelaním. Destinácia je teda územným celkom integrovaným na základe destinačných procesov“ (Pásková 2009, s.27). Jedná sa teda o určitý evolučný náhľad na vymedzenie pojmu destinácia, ktorý zdôrazňuje i Pásková (2009, s.27), ktorá tvrdí, že „...v minulosti prevažovalo (a doposiaľ stále do istej miery ešte prevažuje) chápanie regiónu CR skôr ako homogénneho regiónu, ktorý sa vymedzuje obzvlášť z fyzicko-geografických hľadísk (podobnosť morfológie krajiny, fauny, flóry atď.), pričom je kladený dôraz na vizuálnu odlišnosť od okolitého územia. V dnešnej dobe, kedy dochádza k rozvoju inštitúcie destinačného manažmentu, sa však ukazuje byť vhodnejšie pojmie destinácie CR ako heterogénneho územného celku, ako vzťahového (nodálneho, dynamického) regiónu, ktorého súdržnosť je zaistená vnútornými väzbami komplementárneho charakteru v rámci destinačných procesov prebiehajúcich na danom území. Územie destinačného regiónu sa v tomto pojatí skladá z dvoch funkčne odlišných, avšak vzájomne komplementárnych častí, ktoré sú týmito väzbami spojené, a síce destinačné jadro a destinačné zázemie. Rozhodujúcim kritériom vymedzovania destinačného územia nie je vzdialenosť od jadra či zhodná špecializácia land use, ale intenzita kontaktov medzi jadrom a zázemím, tj. miera uzavretosti destinačných procesov, ktorá je kľúčovým integrujúcim faktorom“.

Pri takto definovanom pojme destinácia a možnosti jej vymedzenia bol zvolený metodický postup v určitej analógií s postupom vymedzovania sociálne-ekonomických nodálnych regiónov (viď Hampl, Ježek, Gardavský 1983). Miera „organickosti“ vymedzeného územia destinácie je však v porovnaní so sociálne-ekonomickým nodálnym regiónom výrazne nižšia, nakoľko pri postupe vymedzenia územia destinácie pre ekonomickú analýzu je nutné značné účelové vymedzenie. Jadro destinácie tvorí samotný NP, ako centrum atraktivít pre účastníkov CR, ktoré týchto priťahujú. Tu je nutné zdôrazniť aj značnú absenciu ohľadu na rádivostnú úroveň z hľadiska internej typológie NP (národný park separátne, národná rekreačná plocha a iné), ktorá je jednak obtiažne kvantitatívne postrehnuteľná (absencia dát za ACR v NP, ako aj obtiažne vymedzenie významu na štátnej a lokálnej úrovni) a jednak, pre vymedzenie územia destinácie za účelom ekonomickej analýzy na úrovni inštitucionálne vymedzených NP, pomerne zanedbateľná. Zanedbateľná však nie je pri samotnom spracovaní analýzy a následnej explanácii výsledkov, ktoré by mali zohľadňovať aj určitú štruktúru účastníkov CR a nimi navštívených destinácií (v istom zmysle druhov a foriem CR). Isté riešenie prináša zohľadnenie vnútornej typológie NP podľa NPS, či Štatistického úradu

USA, podľa ktorého je rádovostná úroveň významu jednotlivých typov NP čiastočne postrehnuteľná (bližšie pojednáva Svoboda 2008). Naznačenie samotnej rádovostnej úrovne významu NP pre CR ako celku v porovnaní s ostatnými vybranými destináciami v USA porovnávajú kapitoly 4.2 a 4.3. Zohľadnenie organického pojatia destinácie CR sa potom prejavuje v následnom kroku, ktorým je vymedzenie zázemia destinácie. Kľúčovým integrujúcim faktorom pri vymedzení je, ako zdôrazňuje Pásková (2009, s 27), „...intenzita kontaktov medzi jadrom a zázemím, a teda miera uzavretosti destinačných procesov“ a nie strohá vzdialenosť od jadra. Príklon k takémuto vymedzeniu je metodicky možný vo vymedzení zázemia destinácie, definovaného predovšetkým obslužnosťou pre účastníkov CR v NP (a teda v istom zmysle aj územím útrat účastníkov CR o určitej intenzite). Tu vyvstáva polarita medzi jadrom atraktivít NP a zázemím, ktoré účastníkom CR v NP ponúkajú služby a tovary (hotely, motely, reštaurácie, nákup potravín a iné, viď príloha č. 9). Vymedzenie takto definovaných vzájomne komplementárnych častí destinačného územia, ktoré sú týmito väzbami spojené, však vyžaduje pre ekonomickú analýzu určenie hranice (medzného bodu), ktorý bude zároveň štatisticky postrehnuteľný (nutnosť existencie dát za dané územie). Je nutné zdôrazniť, že samotné vymedzenie určitej hranice území destinácie na objednávku ekonomickej analýzy do značnej miery pokrívuje organickosť takto vymedzeného destinačného územia (integritu regiónu), nakoľko je zrejmé, že väzby medzi jadrom a zázemím budú do značnej miery kontinuálne klesať v závislosti od vzdialenosti a niekoľkých ďalších faktorov (morfológie krajiny, prítomnosti cestných komunikácií, dopravnej obslužnosti a iné). Napriek tomu však, nielen z hľadiska objednávky ekonomickej analýzy, bude nutné stanovenie tejto medznej hranice (územnej hranice miery intenzity vzájomných kontaktov), čoby vymedzenia miery integrity destinácie (regiónu). Postup pri probléme určenia tejto hranice „spádovosti“ zázemia destinácie ponúka metodika MGM2 modelu (Stynes, Propst, Chang, 2000), ktorá bola aplikovaná na mnohé turisticky využívané územia federálnej správy (FS, USACE a iné), ako aj na komplexné zhodnotenie prínosu CR vo vybraných územiach (napríklad Livingston County, Shiawassee County, Michigan State a mnohé iné). Medzná hranica pre väčšinu NP je v nej stanovená ako 60 míľová (cca 100 km) cestná vzdialenosť (čo dokladá rešpektovanie cestných osí dynamizmu v zmysle používania automobilov, čoby preferencie individuálneho CR v NP USA, viď kap. 1.2, bližšie potom pojednáva Rothman 1998) od hranice NP (viď mapa č. 2). „V takto stanovenom rádiuse sú potom započítané všetky územné jednotky (rádovostná úroveň okresov, ktorá ako najnižšia ponúka voľne prístupné ekonomické dáta), ktoré do daného rádiusu i čiastočne spadajú“ (Stynes 2011, s. 1). Stynes sa pri takto značne strohom a pragmatickom (avšak z databázového hľadiska nevyhnutnom) vymedzení destinácie opiera o empirický výskum vzťahov jadra a zázemia NP prostredníctvom pohybu účastníkov CR v nich, zachytený mimo iné v štúdiách Visitor service project, spracovaných Park Studies Unit University of Idaho, a z nich vytvorených výstupov Machlis, et al. (2001, 2000, 1999), Littlejohn, et al. (2009, 2002), a Le, et al. (2008, 2007, 2006, 2005, 2004, 2003).

Mapa č. 2: Vzor vymedzenia územia destinácie na príklade Yellowstone a Grand Teton NPš

Poznámky: Cestný rádius spádovosti predstavuje 60 míľ cestnej vzdialenosti od hraníc národného parku. Cestná vzdialenosť je počítaná len na tzv. spevnených cestách (akejkolvek úrovne).

Zdroj: autor na základe dát geografického informačného softvéru ArcGis a metodiky (Stynes, 2011)

Stynes (2011, s. 1) tvrdí, že „...tento 60 míľový rádius je všeobecný priemer zachytávajúci región primárneho dopadu ekonomického impaktu u väčšiny NP. Výnimku tvoria NP regiónu Hlavného mesta ako silno urbanizovaného územia (pre regióny podľa NPS viď mapa č. 1), u ktorých je rádius stanovený na 30 míľ (cca 50 km), a NP regiónu Aljašky s extrémne nízkou hustotou osídlenia, kde rádius predstavuje 100 míľ (cca 169 km)“. Ekonomické multiplikačné koeficienty (problematickosť ich stanovovania zdôrazňuje i Blažek, Uhlíř 2002, s. 83) sú potom „...vztiahnuté k regiónom definovaným ako zhluk týchto okresov aproximatívne spadajúcich do rádiusu 60 míľovej hranice“ (Stynes 2011, s. 1), respektíve 30 míľovej v prípade NP regiónu

Hlavného mesta a 100 míľovej v prípade NP regiónu Aljašky. Samotná rádiusová vzdialenosť vymedzenia destinácií je potom doplnená o rozčlenenie použitých multiplikačných koeficientov podľa počtu obyvateľov v destinácií, ktoré reflektuje rozdielnu mieru intenzity ekonomických kontaktov (viď príloha č. 9). Zdrojom ich samotných hodnôt je Úrad pre ekonomické analýzy (BEA) a ďalej sú rozpracované prostredníctvom IMPLAN modelu a zahrnuté do výpočtu ekonomického dopadu CR v NP USA s použitím Stynesovho MGM2 modelového systému, dostupného prostredníctvom softvérového spracovania MS Excel.

5.3 Metodika spracovania I–O analýzy podľa MGM2 modelu

Metodika spracovania I–O analýzy podľa MGM2 modelu (Stynes, Propst, Chang, 2000) vychádza zo základnej premisy výpočtu ekonomického dopadu na regionálne ekonomiky destinácií NP (pre vymedzenie regiónu destinácie viď kap. 5.2) vygenerovaného cestovným ruchom v národných parkoch podľa vzorca:

$$\text{ekonomický impakt} = \text{návštevnosť} \times \text{útraty} \times \text{multiplikačný efekt}$$

Do I–O analýzy teda vstupy podľa metodiky Stynes, Propst, Chang (2000) predstavujú tri primárne indikátory a to:

- *Návštevnosť* – počet účastníkov CR danej atrakcie (NP) na danom území (destinácie NP), pričom pri detailnejšom spracovaní je možné týchto typologicky rozlíšiť až na 12 jednotlivých segmentov podľa bydliska účastníka CR (lokálny, nelokálny), dĺžky návštevy (s prenocom, bez prenocom) a spôsobu prenocom (hotel, kemp, na území parku, v zázemí parku a iné), (viď tabuľka č. 4 a 5).
- *Útraty* – objem peňazí (v reálnych dolároch), ktoré účastníci minú na jednotlivé tovary a služby pri účasti na CR (viď tabuľka č. 10), ktoré produkujú jednotlivé ekonomické sektory vzťahnuté k CR (pre identifikáciu sektorov viď tabuľka č. 6, 7 a 11), pričom pri detailnejšom spracovaní je možné špecifikovať profily útrat pre každý zo segmentov typu účastníkov CR (viď tabuľka č. 4 a 5).
- *Sety multiplikačných koeficientov* za jednotlivé ekonomické sektory vzťahnuté k CR (viď príloha č. 9) reprezentujúce regióny v zázemí NP (destinácie NP), pre ktoré je analýza spracovávaná.

Tieto sety multiplikačných koeficientov boli v počiatkoch použitia pre CR deklarované v anglicky hovoriacom svete, kde ich Archer a Owen (1971, cit. v Ryan 2003, s. 164) rozdeľujú „...podľa aplikácie ich použitia na príklade ostrova Anglesey“ vo Veľkej Británii. Ryan (2003) ich podľa tejto premisy použitia rozdeľuje na tri základné typy a to:

- *Vstupné multiplikačné koeficienty*, ktoré ukazujú vzťah medzi navýšením dopytu a zmenami v príjmoch a vo svojej výške môžu zahŕňať aj podiel dopytu po tovaroch a službách vybraného odvetvia na príjmoch ostatných k nemu vzťahnutých odvetví.

- *Výstupné multiplikačné koeficienty*, ktoré znázorňujú celkový dopad obehu financií v ekonomike, teda tzv. sekundárne efekty (indirektívny a induktívny)
- *Multiplikačné koeficienty zamestnanosti*, ktoré zachytávajú vzťah navýšenia dopytu po danom tovare alebo službe na generovanie nových pracovných miest, ktoré sú vytvorené skrz primárnu (direktívnu) a sekundárnu (indirektívnu a induktívnu) zamestnanosť v danom odvetví (po ktorého tovaroch a službách vzrástol dopyt), respektíve odvetví k nemu vzťahnutým v prípade sekundárneho efektu.

V prípade vstupných multiplikačných koeficientov v analýze „...fenoménu CR, bude hodnota zostatku vstupov do jednotlivých ekonomických sektorov (reprezentujúcich CR) v regióne, respektíve hodnota ekonomických únikov mimo región, determinovaná proporciou útrat účastníkov CR, ktoré zostávajú v regióne výskumu, teda proporciou útrat účastníkov CR, ktoré sú príjmami lokálnych rezidentov a taktiež sklonu lokálnych rezidentov utrácať vo svojom regióne“ (Ryan 2003, s. 165). V istej analógii ide teda o mieru, v tomto prípade značne ekonomickej, integrity (vnútornej uzavretosti) daného regiónu (destinácie NP) v pojatí Hampla, Ježka, Gardavského (1983), ako aj metodický nástroj odbúrania efektu ekonomického úniku príjmov z CR mimo región pri spracovaní analýzy CR v NP v pojatí Páskovej (2009). Autorka pri tom vysvetľuje ekonomický únik prostredníctvom definície (Wolfe 1983, s. 112, cit. v Pásková 2009, s. 57) ako „...pokles príjmu štátu, regiónu, miesta, spôsobený nutnosťou importovať tovary, služby alebo finančné prostriedky z okolitých štátov alebo regiónov. Pričom také daňové zisky do veľkej miery plynú do miest sídel firiem a nie do lokalít jednotlivých prevádzok (destinácií)“. Taktiež zdôrazňuje, že „...všeobecne sa dá usudzovať, že o čím menšie geografické merítko ide, tým väčšia je pochopiteľne miera importu z okolia“ (Pásková 2009, s. 57).

V takomto prípade formuluje Ryan (2003, s. 165) pojem „*turistický multiplikátor*“, ktorý je vo svojej podstate definovateľný ako multiplikačný koeficient (respektíve efekt) vzťahnutý k ekonomickým sektorom, ktoré bezprostredne súvisia z fenoménom CR (a príjmami z neho plynúcimi) na danom území (viď príloha č. 9). Ryan (2003) matematicky definuje turistický multiplikačný efekt ako:

$$A \times (1 / 1 - BC)$$

„Kde **A** – predstavuje proporciu výdajov účastníkov CR, ktorá zostala v regióne po prvom kole ekonomického úniku. **B** – predstavuje proporciu príjmov, ktoré lokálni rezidenti utretia na lokálne tovary a služby, teda sklon k lokálnym útratám. **C** – potom predstavuje proporciu výdajov lokálnych rezidentov, ktorá vzrastá (multiplikačným efektom) ako lokálny príjem“ (Ryan 2003, s. 165). Podľa autora „...logika tejto formulácie spočíva vo fakte, že väčšina turistických regiónov (destinácií) je komparatívne malá a najväčší element ekonomických únikov z destinácie sa vyskytuje v prvom kole, kedy sa importujú vstupy z vonku a následne je zvyšok hodnoty príjmov regiónu vtlačený do druhého kola lokálnym rezidentom. Avšak dôležitosť determinácie hodnoty turistického multiplikačného efektu i tu záleží na faktoch, komu plynú príjmy a aké sú ich sklony k lokálnym útratám (a k úsporám). Ak by v druhom kole prijímatelia (účastníkmi CR

vygenerovaných) útrat spotrebovali tieto financie mimo daného regiónu (destinácie), bola by hodnota turistického multiplikačného koeficientu (efektu) nadhodnotená. Od toho momentu vyvstáva v rovnici dôležitosť hodnôt **B** a **C**“ (Ryan 2003, s. 165). I v takejto definícii však vyvstávajú nedostatky opreté o častú kritiku multiplikačného efektu a to predovšetkým v otázkach sklonu k úsporám a útratám lokálnych prijímateľov zisku, ako aj určenia aké dlhé sú časové periódy jednotlivých kôl pohybu financií v systéme, do kedy prebiehajú, a opäť sklonu k úsporám a útratám (a útratám na danom území destinácie alebo mimo neho) lokálnych prijímateľov zisku v ďalších nasledujúcich kolách obratu financií (Leontief 1966, Ryan 2003, Samuelson, Nordhaus 1991).

Analógiu k turistickému multiplikátoru predstavuje tabuľka, ktorú definoval Wagner (1997, cit. v Ryan 2003, s. 182) ako tzv. „SAM maticu (Social Accounting Matrix)“, ktorá vyobrazuje vzťahy medzi podielom produkcie jednotlivých odvetví CR, distribúciou príjmov v destinácií a dopytom po jednotlivých tovaroch a službách v daných, k CR vzťahnutých odvetviach, a umožňuje syntézu dát z rôznych administratívnych zdrojov pre následný prepočet prostredníctvom multiplikačných efektov.

V prípade multiplikačných koeficientov zamestnanosti je nutné zdôrazniť, že „...primárna zamestnanosť obsahuje počet pracovných miest priamo vygenerovaných výškou útrat účastníkov CR“ (Ryan 2003, s. 164), napríklad pracovné miesta v reštaurácií, respektíve ich podiel, ktorý produkujú príjmy od účastníkov CR, nakoľko alikvotnú časť pracovných miest generujú príjmy iných skupín zákazníkov, napríklad lokálnych rezidentov. Sekundárna zamestnanosť bude potom obsahovať pracovné miesta vytvorené príjmami z CR v ostatných odvetviach vzťahnutých k odvetviu primárnemu, napríklad subdodávky pre reštauráciu (v prípade indirektívnej zložky sekundárneho efektu), a pracovné miesta ktoré boli vytvorené vplyvom efektu vzrastajúcich výdajov osôb (firiem), ktorých príjmy vzrástli z direktívneho alebo indirektívneho efektu, napríklad pracovné miesta vytvorené útratami zamestnancov reštaurácie (v prípade induktívnej zložky sekundárneho efektu). Analogický postup k analýze zamestnanosti prebieha aj v prípade indikátoru príjmov. (Blažek, Uhlíř 2002, Leontief 1966, Ryan 2003, Samuelson, Nordhaus 1991, Stynes, Propst, Chang 2000).

5.4 Aplikácia modelu MGM2 na CR v destináciách NP v USA

Samotný MGM2 model vychádzajúci z týchto teoretických konceptov potom počíta primárny (direktívny) efekt vygenerovaný útratami účastníkov CR v NP, ktoré utratili za tovary a služby vyprodukované v ekonomických odvetviach (sektoroch) priamo vzťahnutých k CR (viď tabuľka č. 6, 7 a 11) a sekundárny efekt (multiplikačný efekt) naprieč všetkými sektormi. Ekonomický impakt vyvolaný CR v danej destinácii je potom vyobrazený v indikátoroch predaj, osobný príjem, pridaná hodnota a počet pracovných miest, pričom impakt pri využití v prípadovej štúdií môže byť použitý pre každý segment návštevníkov (viď tabuľka č. 4). Stynes, Propst, Chang (2000) zdôrazňujú, že

model môže mať širšie využitie, než len analýzu ekonomického impaktu a to predovšetkým ako nástroj pre zváženie alternatív pri rozhodovaní destinačného manažmentu.

Tabuľka č. 4: Výdaje účastníkov CR utratené v destinácií NP, podľa segmentov a oblastí útrat v roku 2009

Ekonomický sektor (oblasť útrat)	Výdaje účastníkov CR v NP podľa typu prenocoovania a lokality (USD/skupina/deň)						
	Bez prenocoovania		S prenocoovaním (turista)				
	Lokálny návštevník	Nelokálny návštevník	Hotely v NP	Kempy v NP	Primitívne kempy	Hotely mimo NP	Kempy mimo NP
Motel, hotel, B&B	0,00	0,00	156,63	0,00	5,88	101,31	0,00
Kempingové poplatky	0,00	0,00	0,00	20,48	2,61	0,00	25,54
Reštaurácie a bary	13,05	20,38	78,26	15,09	8,71	67,76	16,42
Zábava a atrakcie	4,13	8,46	24,39	8,58	4,58	20,61	16,87
Potraviny	6,28	7,35	13,04	18,87	6,01	16,84	11,85
Palivo	6,45	15,11	22,00	19,68	11,92	17,04	17,85
Lokálna doprava	0,51	1,20	4,37	1,43	0,61	3,39	1,29
Maloobchod	8,23	13,53	32,46	12,82	12,23	29,44	22,22
Celkom	38,66	66,04	331,16	96,94	52,56	256,38	112,05

Poznámka:

Kategórie turistov sa dajú rozdeliť na lokálnych a nelokálnych, čím dostaneme celkový možný počet segmentov pri súčasne NPS vedenej štatistike teda 12. Merná jednotka (USD/skupina/deň) vychádza z reálneho spôsobu predaja vstupeniek do NP, teda 1 vstupenka je platná na 1 (maximálne 5 miestne) vozidlo (skupinu)

B&B – spôsob ubytovania „bed and breakfast“

Zdroj: (Stynes 2011, s. 3), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011)

Priemerné výdaje jednotlivých segmentov účastníkov CR za deň strávený v destinácií NP (referenčný indikátor je skupina/deň vid' poznámka v tabuľke č. 4) sa pohybujú v rozmedzí od 38,66 USD v prípade lokálneho návštevníka (bez prenocoovania) až po 331,16 USD v prípade turistu, ktorý prenocuje v hoteli (moteli, bungalove, B&B) na území parku. Výsledky sú v súlade s predpokladom vyšších útrat turistov než návštevníkov (aj v prípade útrat na deň), ako aj vyšších výdajov na „indoorové“ ubytovanie v porovnaní s ubytovaním v kempoch. Taktiež je možné postrehnúť cenovú politiku hotelov priamo v NP, ktorých ceny ubytovania sú o 50 % vyššie ako v prípade hotelov v zázemí NP. Obdobnú situáciu ukazujú aj kempy, avšak tento krát v prospech vyššej ceny ubytovania v zázemí (o 25 %), čo je často dôsledok cenovej politiky privátneho vlastníctva kempov v zázemí, oproti cenám NPS, ktorá spravuje kempy v NP. Pritom indikátor celkových výdajov kempujúcich ukazuje vyššie výdaje kempujúcich mimo NP nielen v prípade cien za ubytovanie ale aj celkových nákladov, čo korešponduje s predpokladom obslužnej funkcie zázemia pre samotný NP. Nakoľko turisti tu nakupujú tovary a služby vo vyššej miere (blízkosť prenocoovania) než v prípade kempujúcich na území NP. Čiastočne to dokazujú aj zvýšené náklady na palivo v NP prespávajúcich (hoteli aj kempy), ktorí za obslužnosťou dochádzajú do zázemia. Takáto konštrukcia je však možná v prípade predpokladu, že v samotnom NP je možnosť obslužných funkcií minimálna, čo v prípade väčšiny parkov odpovedá realite. Existuje však

niekoľko výnimiek a to prevažne u NP jednak lokalizovaných v území, respektíve zázemí veľkomiest, či MSA, a jednak skupiny komerčne najznámejších parkov západu (napr. Grand Canyon, Yellowstone), kde je časť samotných obslužných funkcií lokalizovaná aj na území NP (jadra destinácie NP). V takomto prípade zvýšené náklady turistov v NP môže zapríčiniť zvýšené marže služieb na území NP (jadra destinácie NP). Z hľadiska sektorového rozloženia výdajov, najviac účastníci CR v NP minú na ubytovanie a reštaurácie.

Tabuľka č. 5: Vývoj výdajov účastníkov CR v NP podľa segmentov v rokoch 2005 až 2009

Segment účastníkov CR	2005		2006		2007		2008		2009	
	Útraty (mil. USD)	Podiel útrat (%)	Útraty (mil. USD)	Podiel útrat (%)	Útraty (mil. USD)	Podiel útrat (%)	Útraty (mil. USD)	Podiel útrat (%)	Útraty (mil. USD)	Podiel útrat (%)
Lokálny návštevník	1 049	10,06	1 086	10,12	1 124	9,50	1 135	9,80	1 152	9,70
Nelokálny návštevník	2 486	23,85	2 554	23,81	2 600	22,10	2 466	21,30	2 387	20,10
Hotely v NP	296	2,84	333	3,10	408	3,50	430	3,70	393	3,30
Kempy v NP	241	2,31	240	2,24	254	2,20	256	2,20	277	2,30
Primitívne kempy	36	0,35	38	0,35	42	0,40	35	0,30	33	0,30
Hotely mimo NP	5 520	52,96	5 655	52,71	6 470	54,90	6 310	54,60	6 673	56,10
Kempy mimo NP	763	7,32	755	7,04	798	6,80	794	6,90	789	6,60
Ostatný prenocujúci	.	.	68	0,63	90	0,80	136	1,20	190	1,60
Celkom	10 423	100	10 728	100	11 786	100	11 563	100	11 893	100

Zdroj: (Stynes 2011, s. 4), (Stynes 2006, s. 3), (Stynes 2003, s. 9), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3.2011)

Z hľadiska vývojovej dynamiky spotrebného chovania jednotlivých segmentov (viď tabuľka č. 5) nedochádza v posledných rokoch k významným zmenám v ich spotrebnom chovaní, a teda vzorec útrat je pomerne stabilný. Táto informácia je významná obzvlášť v koncepcii životného cyklu destinácie NP v nasledujúcich kapitolách, pretože v istom zmysle dokladá stabilitu vo vývoji (životnom cykle) destinácií NP z ekonomického uhla pohľadu.

Z hľadiska vnútorného proporčného rozloženia útrat v absolútnych číslach jednoznačne dominujú útraty účastníkov prespávajúcich v hoteloch mimo NP. 53 až 56% podiel útrat tohto segmentu dokladá legitimitu územného vymedzenia zázemia destinácie na základe obslužných funkcií pre NP. Návštevníci tvoria súhrnom 30 % príjmov, čo čiastočne poukazuje na Turnerom (1894) vysvetlenú typickú dynamiku pohybu vpred, ktorú v istom predpoklade bude prezentovať obzvlášť 20% podiel útrat nelokálnych návštevníkov (umocnených poddimenzovanými útratami na skupinu nelokálnych návštevníkov - 66,04 USD na deň). Pomerne nízky rozdiel absolútnych útrat turistov v hoteloch a kempoch v NP (pri výrazne vyšších cenách na skupinu za deň v prípade hotelov v NP) poukazuje na značnú „outdoorovú“ orientáciu turistov priamo v NP, avšak napojených na obslužný servis. V tomto prípade môže outdoor nenapojený na servis predstavovať minimálny 0,3% podiel útrat v segmente turistov, ktorí prespávajú v tzv. primitívnych kempoch, teda kempoch priamo v divočine (lovci, rybári, dobrodruhovia, batôžkári).

Samotné rozčlenenie na lokálnych a nelokálnych účastníkov CR v NP prebieha v analógii s domácim a zahraničným CR (respektíve jeho zložke aktívnym CR). Analógia spočíva v princípe, vymedzenia územia destinácie na vyššej rádivostnej úrovni. Ak by došlo k vymedzeniu destinácie na rádivostnej úrovni federácie, potom by lokálny CR predstavoval domáci CR a nelokálny CR by bol aktívny CR a obdobne aj príjmy z nich plynúce a ekonomické efekty nimi vyvolané. V tomto kontexte sú nelokálni účastníci CR v NP významným importérom príjmov (vplyvom častej periférnosti lokalizácie destinácií NP, mnoho krát nie len v oblasti odvetvia CR) do destinácií NP. Z pomerne úzko vymedzenej destinácie CR (v územnom hľadisku) a odvetví predstavujúcich CR (v ekonomickom hľadisku) vyvstáva predpoklad, že nelokálni účastníci majú násobne vyšší význam pre prínos financií do regiónu (destinácie NP) než je tomu v prípade lokálnych účastníkov, ako aj v prípade NPS, ktorej zamestnanci sú taktiež ekonomickými aktérmi v destinácií (viď kap. 5.5). V takomto predpoklade ekonomický dopad vyvolaný útratami nelokálnych účastníkov CR v NP na ekonomiky regiónov (destinácií NP) predstavuje, prostredníctvom I–O analýzy spočítaný, celkový efekt (viď tabuľka č. 6) 13 mld. USD na príjmoch regiónov (očistený o ceny importovaného tovaru), ktoré vygenerujú 150 tis. pracovných miest, na ktoré plynú 4,3 mld. USD a pridaná hodnota tejto „produkcie“ regiónu (destinácie NP) predstavuje 7,3 mld. USD. Dané hodnoty predstavujú celkový efekt (vrátane sekundárneho, respektíve multiplikačného efektu), ktorý vyvolávajú príjmy regiónu plynúce z útrat nelokálnych účastníkov CR (Stynes 2011).

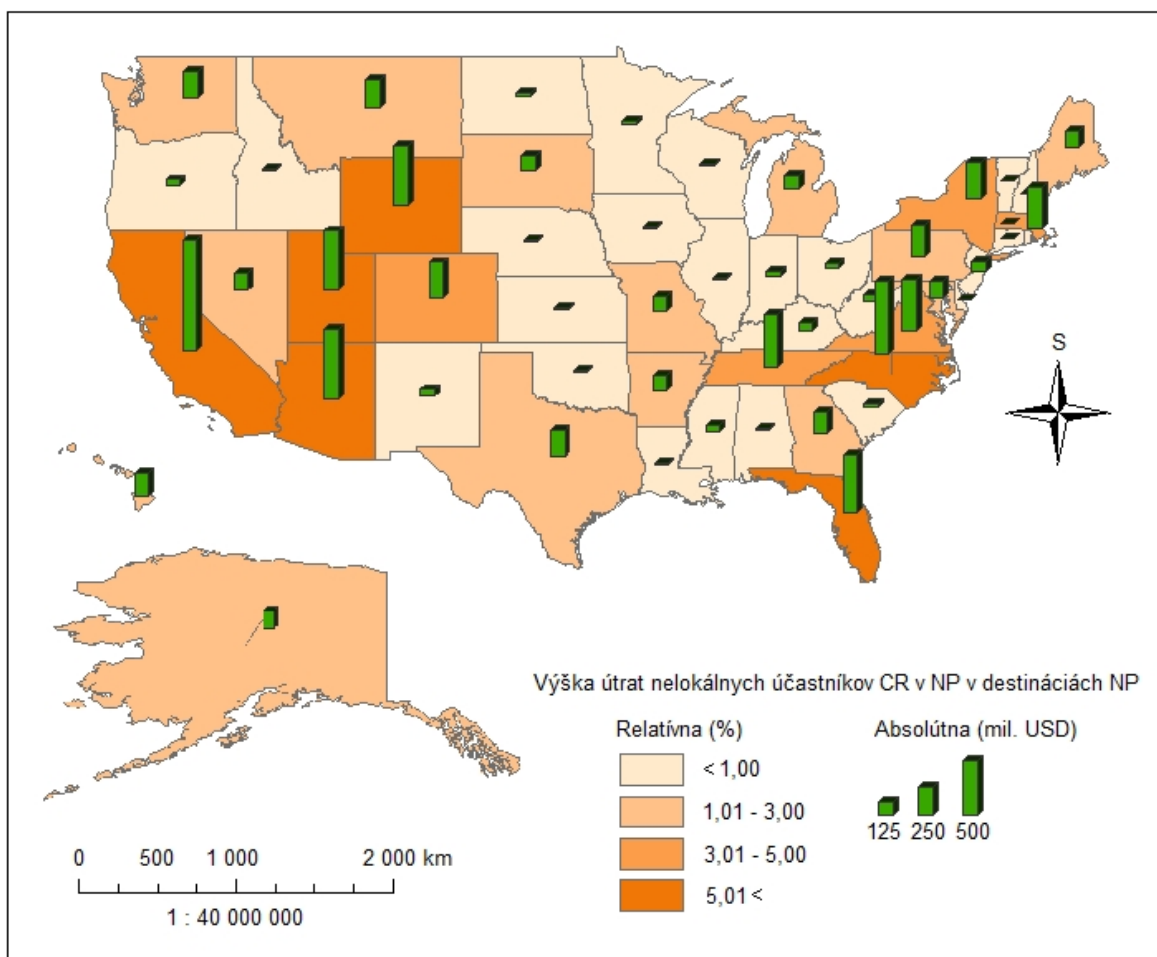
Tabuľka č. 6: Ekonomický impact vyvolaný útratami nelokálnych účastníkov CR v NP v lokálnych ekonomikách destinácií NP v roku 2009

Ekonomický sektor (oblasť útrat)	Predaje (mil. USD)	Pracovné miesta	Osobné príjmy (mil. USD)	Pridaná hodnota (mil. USD)
Direktívne efekty				
Motel, hotel, B&B	2 897	34 711	984	1 791
Kempingové poplatky	239	2 871	71	126
Reštaurácie a bary	2 647	44 040	930	1 376
Zábava a atrakcie	1 057	8 629	231	400
Ostatné dopravné výdavky	122	1 463	46	68
Lokálna doprava	268	5 192	107	152
Nákup potravín	213	3 506	90	138
Čerpace stanice	271	2 971	82	187
Ostatný maloobchod	693	12 002	304	453
Veľkoobchod	231	1 292	87	150
Lokálna výroba	176	361	23	31
Celkový direktívny efekt	8 817	117 038	2 955	4 872
Sekundárny efekt	4 232	32 425	1 367	2 460
Celkový efekt	13 048	149 463	4 321	7 332

Zdroj: (Stynes 2011, s. 5), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010)

Z pohľadu sektorovej produkcie direktívneho efektu sú najdominantnejšími príjemcami financií v regióne sektory ubytovania a reštauračných zariadení. Ich príjmy vygenerujú aj najväčší počet pracovných miest, avšak najprogresívnejšími v tvorbe pracovných miest vzhľadom k príjmu sú sektory lokálnej dopravy a maloobchodu. Najnižší progres má potom sektor lokálnej výroby, čo dokladá, že na CR v regióne sú viac orientované lokálne služby, než výroba tovarov pre turistov. Tie sú spravidla importované, nakoľko obzvlášť v lokálnej rádovostnej úrovni vymedzenia destinácie predstavuje import tovarov vyššiu hodnotu, než je tomu vo vyšších rádovostných úrovniach (Pásková 2009). Napriek tomu však lokálna výroba patrí medzi odvetvia zamestnanosti s najvyššími osobnými príjmami, avšak najnižším podielom tvorby pridanej hodnoty na tovaroch a službách produkovaných v destináciách NP.

Mapa č. 3: Výška útrat nelokálnych účastníkov CR v NP v lokálnych ekonomikách destinácií NP v roku 2009

Poznámka: Výška útrat, ktorá zostáva v regióne (je teda zhodná z príjmom regiónu) – očistená od cien importu z okolia.

Zdroj: (Stynes 2011, s. 39–41), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010)

Z hľadiska regionálneho rozloženia príjmov plynúcich z výdajov nelokálnych účastníkov CR v NP (viď mapa č. 3) zreteľne dominujú oblasti veľkých a komerčne známych Národných

parkov – štatútom (ďalej len NPš). Viac než 5 % príjmov prispieva šesť štátov (AZ, CA, FL, NC, UT, WY – súhrnom 40 % príjmov), v ktorej sú takmer výhradne tieto komerčne známe NPš lokalizované. Vzhľadom k tomu že tieto obsahujú 7 z 12 prírodných pamiatok zapísaných na zozname UNESCO (viď príloha č. 7), je možné ako z ekonomického, tak i z vecného (dedičstvo) hľadiska tieto NPš legitímne považovať za základnú kosť atraktivít pod správou NPS. V predpoklade najväčších útrat medzinárodných turistov v NP (pri vedomí neexistencie štatistik za ACR v NP na overenie tohto predpokladu) vyvstáva otázka, či práve tento segment účastníkov CR výrazne neprispieva na príjmy regiónov daných NP. V prípade overenia takejto závislosti by bolo možné i z pohľadu kvantitatívnej štatistiky skonštatovať, že touto základnou kosťou NPS sú parky nadnárodného (celosvetového) rádivostného významu. Jedným z prvotných je aj Washington D.C., ako najvýznamnejšia mestská destinácia, ktorej atraktivity (pod správou NPS) sa nachádzajú priamo v centre mesta (tzv. Federal Mall) a prispievajú 9% podielom na príjmoch destinácií NP. Unikátnosť postavenia D.C. je daná nielen exponovanosťou polohy atraktivít v tejto lokalite (v istom zmysle môže byť nahliadnuté na centrum hlavného mesta ako na najexponovanejšiu lokalitu celej federácie), ale aj veľkou koncentráciou NP (pamiatok budov, memoriálov, múzeí) pod správou NPS na veľmi malom území.

Pre podchytenie ekonomického impaktu vyvolaného celkovým CR v destinácií, teda vyvolaného ako výdajmi nelokálnych, tak výdajmi lokálnych účastníkov CR v NP, je nutné zdôrazniť jednu zo základných komplikácií výpočtu ekonomického impaktu prostredníctvom modelov vychádzajúcich z Leontiefovej (1966) I–O analýzy. Je ňou problém zdvojenia výpočtu tzv. „double counting“ (Ryan 2003, s. 166). Táto komplikácia vyvstáva zo samotnej podstaty výpočtu a síce multiplikačného efektu, ktorý podchycuje tvorbu peňazí v ekonomike. Výsledkom je potom situácia, kedy sa suma častí nerovná celku. Do rozdielu medzi nimi výrazne prispieva aj presnosť vymedzenia multiplikačného koeficientu. Avšak i pri teoretickej 100% presnosti určenia koeficientu (100% odpovedania reálnej situácii) nie je možné súčet častí interpretovať ako celok. Jedným z praktických dôsledkov tejto situácie boli „...agitácie na tvorbu Turistických satelitných účtov na úrovni krajín pre medzinárodné zrovnanie odvetvia CR (UNWTO) od roku 1995“ (Ryan 2003, s. 166). V prípade vymedzenia celkového ekonomického impaktu vyvolaného ako lokálnymi, tak nelokálnymi účastníkmi CR, je preto nutné ich sčítanie pred započatím analýzy. To so sebou nesie nutnosť pripustenia možnej vyššej odchýlky výsledkov analýzy od reálnej situácie, nakoľko značne unifikuje rozdielnosť spotrebiteľského chovania jednotlivých segmentov účastníkov CR a prakticky nivelizuje už bez tak obtiažne rozlíšiteľné trendy v kontexte druhov a foriem cestovného ruchu zdôrazňovaných Shawom a Williamsom (1994 cit. v Pásková 2009, bližšie ku kritike metodiky analýzy viď kap. 5.7).

V prípade vymedzenia celkového ekonomického impaktu vyvolaného všetkými účastníkmi CR v NP (viď tabuľka č. 7) vyvstáva potreba zdôrazniť odklon od economickej definície CR v zmysle realizovania výdajov na CR mimo miesta daňovej príslušnosti účastníkov CR (viď Pásková 2009), a to jednak v kontexte nižšej merítkovej úrovne vymedzenia destinácie, a jednak v kontexte podchytenia (viď analógia s domácim a aktívnym CR) celkového dopadu CR v NP (teda aj

lokálneho). Samotná analýza na základe MGM2 modelu teda daňový systém zanedbáva. Dopad útrat všetkých účastníkov CR v NP na ekonomiky regiónov (destinácií NP) potom predstavuje 14,3 mld. USD na príjmoch regiónov (opäť je nutné zdôrazniť už započítané očistenie od ceny importovaného tovaru). Tie vygenerujú 163 tis. pracovných miest, na ktoré plynie 4,7 mld. USD, pričom pridaná hodnota predstavuje 8 mld. USD.

Tabuľka č. 7: Ekonomický impakt vyvolaný útratami všetkých účastníkov CR v NP v lokálnych ekonomikách destinácií NP v roku 2009

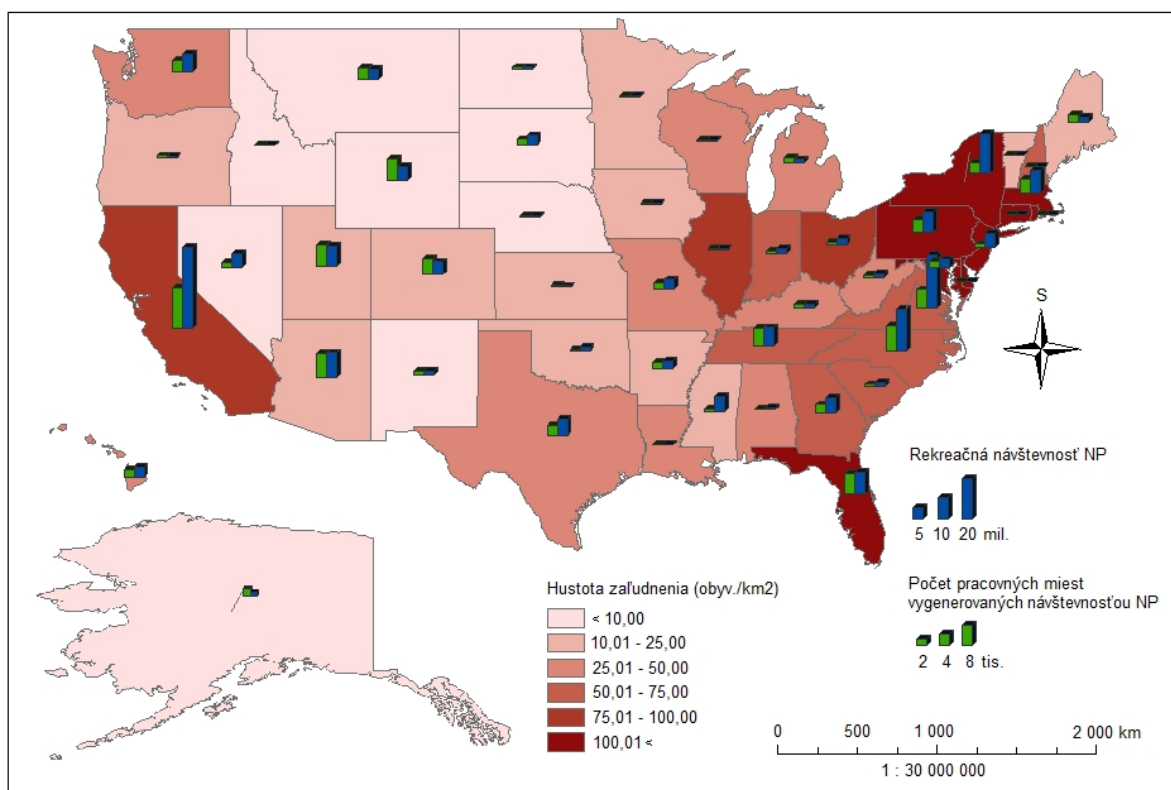
Ekonomický sektor (oblasť útrat)	Predaje (mil. USD)	Pracovné miesta	Osobné príjmy (mil. USD)	Pridaná hodnota (mil. USD)
Direktívne efekty				
Motel, hotel, B&B	2 897	34 711	984	1 791
Kempingové poplatky	239	2 871	71	126
Reštaurácie a bary	3 031	50 146	1 068	1 580
Zábava a atrakcie	1 185	9 632	258	449
Ostatné dopravné výdavky	136	1 623	51	76
Lokálna doprava	270	5 235	107	153
Nákup potravín	260	4 236	110	169
Čerpacie stanice	315	3 413	96	218
Ostatný maloobchod	808	13 936	354	528
Veľkoobchod	280	1 535	106	182
Lokálna výroba	235	477	31	41
Celkový direktívny efekt	9 657	127 814	3 237	5 313
Sekundárny efekt	4 725	35 670	1 528	2 752
Celkový efekt	14 382	163 483	4 765	8 065

Zdroj: (Stynes 2011, s. 5), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010)

Dané hodnoty predstavujú o 10 % väčší dopad, ako v prípade započítania len nelokálnych účastníkov CR v prípade predajov, 8,7 % nárast v prípade počtu vygenerovaných pracovných miest, 9,3 % nárast objemu plátov a miezd a 9,6 % v indikátore pridanej hodnoty. Z týchto indikátorov je zrejma nielen absolútne nižšia hodnota dopadu príjmov od lokálnych účastníkov CR (10 % objemu), ale aj poddimenzovanie obzvlášť tvorby pracovných miest, plátov a aj pridanej hodnoty produkcie regiónu vzhľadom k príjmom. Tvrdenie o poddimenzovanosti je však nutné relativizovať (aspoň generalizovane) v kontexte indirektívneho a induktívneho efektu. Časť z lokálnych účastníkov totiž sama môže byť zamestnaná v odvetviach CR v danej destinácii. V takom prípade táto časť lokálnych účastníkov z hľadiska modelu I–O analýzy platí sama sebe, čo má dopad na výšku príjmu regiónu, ale v ostatných indikátoroch sa neodrazí, respektíve odrazí sa negatívne (napríklad zdanením, ktoré odčerpáva financie mimo región) v rozdiel ich relatívnej výšky od relatívnej výšky príjmov regiónu (10 % príjem vs. 8,7 % zamestnanosť). V takom prípade je rozdiel relativizovaných výšok indikátorov v podstate (zjednodušene) indikátorom početnosti skupiny lokálnych účastníkov CR, ktorí sú v odvetviach CR zároveň sami zamestnaní (respektíve ich príjmu). V teoretickom predpoklade, ak by v odvetviach CR nepracoval v regióne žiadny z lokálnych účastníkov, indikátory by mali približne rovnakú výšku (v tomto prípade 10 %), táto

situácia by však mohla nastať aj prostredníctvom iných vplyvov, ako napríklad miera úspor. Samotnú percentuálnu výšku (v tomto prípade 10 %) potom určuje podiel útrat všetkých účastníkov CR v jeho segmentoch. Teda ak by lokálni aj nelokálni účastníci utratili rovnaký objem peňazí (nemusi nevyhnutne znamenať rovnaký počet osôb, či skupín), bola by výška podielu lokálnych účastníkov na príjmoch destinácie v odvetví CR 50 %.

Mapa č. 4: Hustota osídlenia, rekreačná návštevnosť NP a počet pracovných miest v regiónoch destinácií NP v roku 2009

Poznámka: Hustota osídlenia destinácií na úrovni štátov je spočítaná ako priemer ich hodnôt za jednotlivé destinácie.

Zdroj: (Stynes 2011, s. 39–41), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010), www.census.gov (20.3. 2011), doplnené o výpočty autora vizualizované prostredníctvom softvéru ArcGis

Vizualizácia podchytenia vzťahu medzi indikátormi ekonomického impaktu príjmov (od všetkých účastníkov CR) v destináciách NP a hustotou osídlenia v daných destináciách NP (viď mapa č. 4) opäť podnecuje k diskusií o kvantifikovateľných dôkazoch vplyvu hustoty osídlenia na jednej strane a váhou atraktivity NP na strane druhej na ekonomické dopady CR v destináciách NP. Z mapy č. 3 je zjavný vplyv atraktivity obzvlášť veľkých komerčne známych NPš na príjmy z CR v NP a z kapitoly 4.2 potom vplyv hustoty zaľudnenia (tam na úrovni štátov) na návštevnosť v NP, ktorá dané príjmy a taktiež zamestnanosť produkuje. Avšak z výsledkov popísaných v tabuľke č. 6 a 7 vyplýva iba 10 % podiel príjmov od lokálnych účastníkov CR, čo ubera váhu predpokladu, že indikátory ekonomického impaktu sú závislé na hustote osídlenia v daných destináciách. Naskytá sa potom otázka overenia závislosti medzi hustotou osídlenia v destináciách, výškou rekreačnej návštevnosti, príjmami z nej plynúcich a zamestnanosťou, ktorú vygenerujú útraty všetkých

účastníkov CR v NP v lokálnych ekonomikách destinácií NP. V tomto ideovom kontexte môžeme zjednodušene sformulovať nulovú hypotézu v znení:

- H₀: návštevnosť, príjem a zamestnanosť sú nezávislé na hustote zaľudnenia regiónu

A k nej sformulovať alternatívnu hypotézu v znení:

- H₀: návštevnosť, príjem a zamestnanosť sú závislé na hustote zaľudnenia regiónu

Spracovanie pomocou štatistického softvéru SPSS 16.0 vyobrazilo (viď obrázok č. 4) slabšiu pozitívnu závislosť medzi hodnotami návštevnosti a hodnotami indikátorov ekonomického impaktu (čo je v súlade s metodikou ich spracovania, nakoľko zo seba vzájomne vychádzajú). Vzhľadom k signifikancii $s < ,001$ dokazujúcu štatistickú významnosť na 99% hladine spoľahlivosti, môžeme postrehnúť štatistický dôkaz ich vzájomnej legitimacy, respektíve vypovedacej schopnosti indikátorov príjmov a zamestnanosti vzťahnutých k indikátoru rekreačnej návštevnosti. Samotnú výšku Spearmanových korelačných koeficientov (viď obrázok č. 4), dokazujúcich intenzitu závislosti, potom pravdepodobne (negatívne) ovplyvňujú ostatné faktory vstupujúce do I–O analýzy MGM2 modelu. Sú to napríklad vzájomne rozdielne hodnoty ekonomických únikov mimo regióny, rozdielne hodnoty miery úspor, sklon k útratám v domácom regióne a iné, ktorých výška je obsiahnutá v hodnote multiplikačných koeficientov. V istom zmysle sa teda môže jednať aj o vyobrazenie heterogenity stanovenia hodnôt multiplikačných koeficientov na jednotlivých územiach.

Obrázok č. 4: Výstup z viacnásobnej korelačnej analýzy

Korelácia						
			Návštevnosť	Útraty	Pracovné miesta	Hustota osídlenia
Spearman	Návštevnosť	Korelačný koeficient	1,000	0,627*	0,610*	-0,030
		Sig. (obojsmerná)	.	0,001	0,000	0,830
		N	51	51	51	51
	Útraty	Korelačný koeficient	0,627*	1,000	0,715*	-0,099
		Sig. (obojsmerná)	0,001	.	0,002	0,489
		N	51	51	51	51
	Pracovné miesta	Korelačný koeficient	0,610*	0,715*	1,000	-0,055
		Sig. (obojsmerná)	0,000	0,002	.	0,698
		N	51	51	51	51
	Hustota osídlenia	Korelačný koeficient	-0,030	-0,099	-0,055	1,000
		Sig. (obojsmerná)	0,830	0,489	0,698	.
		N	51	51	51	51

*. Korelácia je signifikantná na 0.01 hladine významnosti (obojsmerná).
N - Počet jednotiek

Zdroj: (Stynes 2011, s. 39–41), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010), www.census.gov (20.3. 2011), doplnené o výpočty autora spracované prostredníctvom softvéru SPSS 16.0

V prípade overenia závislosti medzi hustotou zaľudnenia v daných regiónoch destinácií NP a ostatnými indikátormi sa táto hypotéza však nepotvrdila. Hodnoty Spearmanových korelačných

koeficientov (viď obrázok č. 4) naznačujú nezávislosť, avšak vo všetkých troch prípadoch sú výsledky nesignifikantné. Nulovú hypotézu teda nemôžeme zamietnuť a prijať k nej hypotézu alternatívnu. Tento výsledok čiastočne svedčí o precenení významu, ktorý hrá hustota zaľudnenia destinácií NP na návštevnosti NP. Z kapitoly 4.2 vyplýva slabá pozitívna závislosť medzi návštevnosťou NP a hustotou osídlenia na úrovni štátov, čo čiastočne navádza na predpoklad, že pokiaľ má hustota osídlenia vplyv na návštevnosť parkov, tento bude postrehnuteľný na vyššej merítkovej úrovni. Respektíve na návštevnosť NP bude mať pravdepodobne vplyv hustota osídlenia širšieho okolia (avšak nie len štátu) a nie hustota osídlenia (územne blízko) vymedzeného regiónu destinácie NP (s prihliadnutím na Turnerom (1992) i Rothmanom (1998) zdôrazňovaným dynamizmom v USA). I v takom prípade je však nutné zdôrazniť nepreceňovanie vplyvu hustoty osídlenia, ktorá ako indikátor môže predstavovať len určitý váhový aspekt daného územia, či potenciálny generátor účastníkov CR, respektíve ich možnej kvantity. Na podchytenie celkového vplyvu na návštevnosť NP by bolo nutné zachytiť široké spektrum kvantifikovateľných i nekvantifikovateľných indikátorov, ako napríklad fond voľného času, výška príjmov domácností či osôb, percepcia účastníkov CR, ich motivácia k CR, nimi preferované formy a druhy CR a mnohé ďalšie indikátory, vyobrazujúce faktory vstupov do rozhodovacieho procesu účastníkov CR i samotnej realizácie CR v NP USA. Ako zdôrazňuje Pásková (2009, s. 22) „Cestovný ruch je vysoko komplexný spoločenský jav“, kde účastníci CR predstavujú len parciálnu časť všetkých zainteresovaných aktérov CR v zdrojových aj cieľových oblastiach.

5.5 NPS – entita správy krajiny alebo aktér CR?

Správa Národných Parkov (ďalej len NPS) predstavuje z hľadiska CR entitu federálnej vlády, ktorej primárnym cieľom od doby jej vzniku v roku 1916 je ochrana prírody a krajiny pre radosť a potešenie ďalších generácií (viac Nash 1967). Táto (i legislatívna) formulácia zamerania NPS v sebe nesie prejavy vzájomnej kooperácie medzi využívaním územia pre CR a zároveň ochranou prírody. NPS teda v istom zmysle predstavuje inštitúciu, ktorej náplňou, činnosťou i zmyslom existencie od jej prvopočiatku je udržateľný rozvoj CR na vybraných územiach. Z užšieho uhla pohľadu ekonomickej analýzy destinácií NP však NPS predstavuje aktéra CR, ktorý vďaka svojím príjmom, generuje ekonomický impakt do destinácií NP. Vzhľadom k výške svojho rozpočtu, počtu zamestnancov, výške ich príjmov a iných indikátorov, predstavuje aktéra veľmi významného, čo je dôvod jej zaradenia do analýzy ekonomického dopadu NP v USA. Ako už bolo uvedené, NPS spadá do rezortu Ministerstva vnútra Spojených štátov amerických (USDI), od ktorého sa odvíja väčšina financovania tejto vládnej agentúry. Z pohľadu ekonomickej analýzy je teda NPS čiastočne importérom (federálnych) financií do územia destinácií NP (zároveň však aj exportérom svojich príjmov von z destinácie). Vývoj financovania NPS v sledovanom období 1980 až 2009 je zachytený v tabuľke č. 8, kde je porovnávaný vývoj príjmov i výdajov podľa druhu, ako aj vývoj ich vzájomného podielu.

Tabuľka č. 8: Vývoj financovania NPS v rokoch 1980 až 2009

Rok	Financie									
	Príjmy				Podiel výdavkov na príjmoch (%)	Výdaje				
	Celkom (mil. USD)	Federálne Dotácie (%)	Z prevádzky (%)	Ostatné (%)		Celkom (mil. USD)	Platy a mzdy (%)	Zlepšenia, údržba (%)	Konštrukcia (%)	Ostatné (%)
1980	860	62,71	2,45	34,88	73	627	41,36	12,33	11,32	34,93
1981	950	66,01	2,41	31,58	71	677	44,70	12,16	10,64	32,50
1982	1 050	68,12	2,43	29,45	68	710	43,76	13,85	10,29	32,10
1983	1 225	67,68	2,70	29,62	64	780	44,10	13,13	11,22	31,54
1984	1 252	62,77	2,89	34,34	67	844	42,03	16,17	11,06	30,74
1985	1 299	63,26	3,90	32,85	65	848	43,55	15,02	9,98	31,43
1986	1 322	58,18	3,83	37,98	62	818	45,48	14,62	15,39	24,51
1987	1 347	62,83	5,26	31,91	68	909	44,15	15,85	11,28	28,71
1988	1 416	61,78	5,45	32,76	65	923	45,93	16,76	9,35	27,96
1989	1 526	65,30	5,65	29,04	68	1 037	42,57	19,05	8,22	30,16
1990	1 584	66,44	4,96	28,60	62	986	46,56	16,23	11,00	26,21
1991	2 067	62,17	3,78	34,05	53	1 104	44,85	16,26	12,14	26,75
1992	2 363	58,94	3,74	37,32	54	1 269	40,84	16,72	15,24	27,21
1993	2 436	54,76	3,67	41,56	59	1 429	41,70	15,73	15,87	26,56
1994	2 405	57,75	4,03	38,21	58	1 404	44,67	15,88	14,64	24,81
1995	2 331	56,84	4,56	38,61	62	1 445	43,81	16,19	13,29	26,71
1996	2 249	59,84	5,92	34,23	62	1 391	46,73	16,82	12,08	24,37
1997	2 476	65,64	7,06	27,30	59	1 473	46,37	16,70	12,76	24,17
1998	2 861	61,70	7,09	31,22	56	1 604	44,95	15,90	11,91	27,24
1999	3 187	58,58	6,75	34,67	48	1 530	47,91	18,89	4,05	29,15
2000	3 550	52,99	6,59	40,42	52	1 833	43,59	16,31	11,73	28,37
2001	3 888	57,64	6,33	36,03	51	1 985	42,32	15,37	10,03	32,29
2002	4 185	53,94	5,84	40,22	52	2 161	40,54	14,39	13,70	31,37
2003	4 373	52,55	6,26	41,19	53	2 315	40,35	14,86	12,66	32,14
2004	4 351	54,89	6,06	39,05	54	2 371	40,32	14,00	14,93	30,75
2005	4 504	53,84	6,36	39,81	54	2 451	40,15	14,73	15,54	29,58
2006	4 550	53,85	6,77	39,38	54	2 463	40,52	15,79	12,18	31,51
2007	4 612	53,86	7,50	38,64	52	2 412	41,67	15,80	11,61	30,93
2008	4 941	53,35	8,18	38,47	53	2 614	40,78	16,37	11,59	31,25
2009	5 047	53,72	8,16	38,12	54	2 714	41,86	15,92	11,53	30,69

Zdroj: www.census.gov (20.3. 2011), www.nps.gov (10.3. 2011)

Celkové príjmy NPS tvoria z markantnej časti (cca 52 až 69 %) príjmy zo schválených federálnych dotácií, z ktorých je NPS ako federálna vládna agentúra dotovaná. Tieto príjmy tvoria kostru financovania NPS a ich výška korešponduje s celkovými výdajmi predošlého roku. Ďalšou zložkou príjmov je samotný príjem z prevádzky, ktorého hodnoty neprekračujú za celé sledované obdobie 9% podiel z príjmov, čo je dané nízkymi cenami vstupov na územie parkov, ako aj kempingových poplatkov, z ktorých valná časť z týchto príjmov plyní (mimo iné je zahrnutý i nájom budov a pozemkov a iné). Ostatné príjmy zahŕňajú jednorazové dotácie slúžiace k financovaniu konkrétnych projektov a taktiež dary od verejnosti, či filantropiu, ktorou NP podporuje mnoho občianskych a záujmových združení, ako aj neziskových organizácií (mimo iných

aj National Park Foundation, ďalej len NPF). Z hľadiska vývojovej dynamiky celkových príjmov, dotácií i príjmov z prevádzky je postrehnuteľný vývoj, ktorý prebiehal v sledovanom období kontinuálnym nárastom s výnimkou období rokov 1984 až 1986 a 1993 až 1996, kedy boli dotácie pre NPS nižšie oproti predošlým rokom, avšak tieto neboli nijak dramatické a na výške celkových príjmov sa prakticky skoro neprejavili.

Celkové výdaje na prevádzku sú v celom sledovanom období takmer plne kryté len príjmami z dotácií, teda zo zdrojov federálnej vlády. Ich nárast prebiehal od 80-tych rokov taktiež kontinuálne s rovnakými obdobiami poklesu ako príjmy, kedy sa náklady nie príliš významne znížili v súvislosti práve so zníženými dotáciami. V rámci interného rozloženia výdajov pojmú najväčší podiel (cca 40 až 48 %) platy a mzdy zamestnancov NPS. Na inovácie a údržbu zahŕňajúce opravy a rekonštrukcie plynú cca 15 % výdajov a konštrukcia (budovy, infraštruktúra) pojme v závislosti od výstavby v danom roku 4 až 16 %. Zvyšok výdajov plynú na bežné náklady (energie, technika, palivo, doprava a iné) súvisiace s prevádzkou.

Zaujímavým poznatkom je, že samotné výdaje na správu v priebehu sledovaného obdobia neprekročili príjmy, ktoré mali naopak ročne v priemere 30 až 40% rezervu, teda NPS (aj keď viac prostredníctvom dotácií, než samotných príjmov z prevádzky) vykazuje ziskovú bilanciu. V istom zmysle sa pri porovnaní (pomerné nízkyh) cien za vstup do NP (10 až 25 USD za vstup platný pre 5 miestne vozidlo na týždeň) a výšky federálnych dotácií, pri ziskovej bilancii rozpočtu NPS dá naznačiť, že vstupy do NP sú dotované federálnou vládou.

V kontexte ekonomickej analýzy celkové príjmy NPS svojim spôsobom predstavujú vstupy, ktoré majú vplyv na direktívny efekt. Avšak markantná časť z týchto príjmov plynú buď na samotnú správu a údržbu, alebo náklady spojené s prevádzkou a tým je spotrebovaná priamo v NP. A to pri všeobecnom predpoklade bez vyvolania multiplikačného efektu v odvetviach CR, nakoľko údržbu a inovácie si do značnej miery zabezpečuje NPS sama bez najímania súkromných subjektov. Inak je časť týchto príjmov odčerpávaná mimo región (napríklad platby za energie, dopravu a iné). I v reálnejšom predpoklade dopadu týchto skupín výdajov na regionálne ekonomiky (najímanie súkromných subjektov na konštrukcie a opravy) však nie je možné predpokladať, že tieto sú príjmami odvetví predstavujúcich CR. Z hľadiska analýzy ekonomického dopadu je z týchto financií NPS dôležitým indikátorom výška plátov zamestnancov NPS. Dopady financií (od federálnej vlády, respektíve USDI) na platy zamestnancov NPS predstavujú v podstate indirektívny efekt pre regióny destinácií NP (obdobne ako dopady plátov zamestnancov reštaurácie, či hotela). Tu je nutné uviesť istú ideovú kontroverznosť vymedzenia objemu financií NPS, ktoré vstupujú do lokálnych ekonomík destinácií NP. Táto spočíva jednak v tom, že podľa metodiky MGM2 modelu (viď Stynes, Propst, Chang, 2000) je vymedzený nielen celý objem plátov (včítane plátov centrály NPS v D.C., nakoľko aj samotné D.C. je jednou z destinácií NP a čo do výšky príjmov veľmi významnou, viď kap. 5.4), a jednak v považovaní plátov zamestnancov NPS za príjem z CR. Považovať platy zamestnancov NPS v kontexte CR za príjem z CR v regiónoch je len veľmi obtiažne. Avšak z ekonomického uhľu pohľadu tieto príjmy taktiež vstupujú do ekonomiky daných regiónov. Vo všeobecnom vymedzení otázky celkového ekonomického dopadu, ktorý CR v NP

vyvoláva, je podľa Stynesa, Propsta a Changa (2000) nutné tieto započítať. V takomto prípade by (viď tabuľka č. 9) ekonomický impakt vyvolaný platmi zamestnancov NPS predstavoval v celkovom efekte 2,5 mld. USD pridanej hodnoty pri 38 tisícoch vygenerovaných pracovných miest s celkovým objemom príjmov v hodnote 2,3 mld. USD.

Tabuľka č. 9: Ekonomický impakt vyvolaný platmi zamestnancov NPS v lokálnych ekonomikách destinácií NP v roku 2009

Efekty vyvolané platmi zamestnancov v NPS	Pracovné miesta	Osobné príjmy (mil. USD)	Pridaná hodnota (mil. USD)
NPS (Indirektívny efekt)	26 121	1 618	1 618
Induktívny efekt	12 053	698	899
Celkový efekt	38 175	2 316	2 517

Poznámky: Platy zamestnancov NPS sú v podstate samy o sebe indirektívnym efektom v lokálnej ekonomike. Multiplikačný koeficient induktívneho efektu útrat zamestnancov NPS počíta z recirkuláciou ich celkových príjmov ako útrat domácností v lokálnom regióne. Multiplikačný koeficient induktívneho efektu platu zamestnancov NPS bol vybraný ako koeficient sektoru 439 podľa klasifikácie NAICS (sector federal government payroll).

Zdroj: (Stynes 2011, s. 8), www.doi.gov (10.3. 2010), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010)

Pri takto stanovenej metodike spracovania vyvstáva však významný paradox. Na jednej strane, pokiaľ je príjem dotácií federálnej vlády (na účet NPS) považovaný za direktívny efekt, ktorý je následne očistený od financií, ktoré nemajú vplyv na multiplikačný efekt v odvetviach CR (konštrukcia, údržba, energie a iné), je dopad *celého príjmu* zamestnancov považovaný za efekt indirektívny (jeho následné spotrebovávanie za efekt induktívny). Avšak z hľadiska ekonomického dopadu na destinácie NP je príjem zamestnancov vstupom do lokálnej ekonomiky destinácií, ktorého *nie celá výška* je spotrebovaná v odvetviach CR (už vôbec nie na realizáciu CR) v danej lokalite a teda predstavuje vstup do direktívneho efektu, ktorý by mal byť očistený od alikvotnej čiastky, ktorú zamestnanci NPS nespotrebojú v odvetviach CR. Metodika spracovania MGM2 modelu (Stynes, Propst, Chang, 2000) postupuje v tomto prípade podľa prvého pojatia a celý príjem zamestnancov považuje za indirektívny efekt (čo sa pravdepodobne značne odkláňa od reálnej situácie), nakoľko postupuje v kontexte, že zamestnanci NPS nie sú účastníci CR a CR je faktor, ktorý v danej destinácii determinuje ich prítomnosť. Teda celý príjem zamestnancov je podmienený CR v destinácii. A preto je pri výpočte celkového ekonomického dopadu CR v destinácii započítaná celá výška ich príjmu. Tento paradox a metodiku spracovania podľa prvej zhora menovanej premisy je možné zachytiť pri porovnaní príjmu na osobu (pracovné miesto), kedy by v prípade útrat všetkých účastníkov CR zamestnanec (v príjmami vygenerovanom pracovnom mieste) zarábala v priemere 30 tisíc USD za rok (viď tabuľka č. 7), zatiaľčo v prípade útrat zamestnancov NPS by jeho ročný príjem predstavoval v priemere takmer 61 tisíc USD, teda dvojnásobok hodnoty jeho ročného príjmu (viď tabuľka č. 9). V tomto bode sa prejavuje rámcové pojatie výpočtu dopadu CR na lokálne ekonomiky destinácií NP, respektíve vyvstáva otázka presnosti výsledkov vypočítaných pomocou MGM2 modelu, ktorý je do značnej miery viac determinovaný ekonomickým pohľadom, než komplexným (i medziodborovým) náhľadom, nevyhnutným pri štúdiu zložitejšieho socioekonomického javu, akým je fenomén CR.

5.6 Vývoj celkového ekonomického impaktu CR v destináciách NP

V prípade započítania vplyvu príjmov zamestnancov NPS do celkového ekonomického impaktu, ktorý vygeneruje CR v NP v lokálnych ekonomikách spolu s impaktom vygenerovaným útratami lokálnych aj nelokálnych účastníkov CR v NP, vyvstáva opäť komplikácia dvojitého sčítania (tzv. double counting, vid' Ryan 2003). Príjmy zamestnancov (vid' kap. 5.5) je teda analogicky s príjmami od lokálnych účastníkov CR v NP (vid' kap. 5.4) nutné započítať do vstupov pred samotným prepočtom analýzy. V takomto prípade je podiel impaktu vyvolaný útratami zamestnancov NPS 32 % na predajoch v regióne, 14 % na zamestnanosti, 39 % na osobných príjmoch a 22 % na pridanej hodnote. Vypovedaciu schopnosť výšok týchto podielov je však nutné relativizovať vzhľadom k započítaniu celkových príjmov zamestnancov NPS a ich skreslenému vyobrazeniu reálnej situácie, ktorú v regióne vyvolávajú (vid' kap. 5.5).

V prípade započítania všetkých troch skupín aktérov príjmu (lokálnych a nelokálnych účastníkov CR v NP a zamestnancov NPS) je možné vyobraziť (vid' tabuľka č. 10) celkový ekonomický impakt vytvorený CR v NP v regionálnych ekonomikách destinácií NP. Ten v celkovom efekte v roku 2009 predstavuje 19 mld. USD na predajoch regiónov, ktoré vygenerujú 188 tis. pracovných miest, na ktoré plynie 6,6 mld. USD a pridaná hodnota produkcie regiónov destinácií NP predstavuje objem financií vo výške 9,8 mld. USD. Priemerný objem útrat (účastníkov CR i zamestnancov NPS) nutný na vytvorenie 1 pracovného miesta v regióne je potom 83 tis. USD, pričom takýto objem financií vytvorí v priemere 735 účastníkov CR v destináciách NP.

Z hľadiska vývojovej dynamiky je v indikátoroch vstupu do analýzy vo všeobecnejšom kontexte zjavný pomerne kontinuálny nárast, čo opäť vyobrazuje pomerne stabilný vzorec CR v NP USA. Táto informácia je dôležitá v rámci modelu životného cyklu destinácie (ďalej len ŽDC), nakoľko stabilita môže do značnej miery indikovať fázu ŽDC, v ktorej sa destinácie NP nachádzajú. Rozdiely, ktoré vyvstávajú z výkyvov návštevnosti v NP sú značne stierané nárastom výdajov účastníkov CR na osobu (respektíve na skupinu), čo z ekonomického hľadiska charakterizuje pomerne kontinuálny nárast príjmov z CR v NP. Ten je prerušený len v dvoch obdobiach, a to v roku 2002, čoby dopad teroristických útokov, ktorý destabilizoval trh CR a prejavil sa aj v CR v NP obzvlášť vo východných regiónoch USA (Svoboda 2008). Druhým je potom rok 2008, ako rok počiatku prejavu finančnej krízy a jej dopadu na CR. Zaujímavý je však opätovný rýchly nárast príjmov i návštevnosti v roku 2009, ktorý podľa môjho úsudku môže indikovať ani nie tak spamätanie sa z finančnej krízy, nakoľko tá v roku 2009 vrcholila, ako skôr obrat občanov USA k inklinácií CR na domácej pôde, nakoľko domáci CR býva spravidla finančne menej náročný v porovnaní z CR zahraničným. Jedná sa teda o finančne motivované hľadisko. Táto téza je však obtiažne doložitelná. Čiastočne ju však môže indikovať aj pokles pasívneho CR v USA v roku 2009 (vid' graf č. 4).

Tabuľka č. 10: Ekonomický impakt generovaný útratami účastníkov CR v NP a zamestnancami NPS, v lokálnych ekonomikách destinácií NP v rokoch 2001–2009

Indikátory ekonomického impaktu	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Návštevnosť (mil.)	279,22	277,30	266,10	276,91	272,61	272,30	275,20	274,90	286,60
Skupina/deň (mil.)	108,30	107,55	103,21	107,34	105,55	103,40	103,90	99,70	104,70
Útraty skupina/deň (USD)	88	88	91	96	99	104	113	116	113
Celkové útraty (mil. USD)	9 541	9 509	9 403	10 281	10 423	10 727	11 786	11 563	11 893
Direktívny efekt									
Predaje (mil. USD)	7 875	7 887	7 741	8 407	8 387	8 679	9 577	9 390	11 314
Pracovné miesta (tis.)	193,72	191,38	183,76	193,47	186,80	173,29	188,01	183,47	143,15
Osobné príjmy (mil. USD)	2 783	2 787	2 737	2 973	2 992	3 348	3 709	3 631	4 573
Pridaná hodn. (mil. USD)	4 218	4 222	4 148	4 506	4 535	4 857	5 388	5 278	6 490
Celkový efekt na lokálne ekonomiky destinácií NP									
Predaje (mil. USD)	11 444	11 459	11 240	12 206	12 238	13 013	14 383	14 090	19 077
Pracovné miesta (tis.)	243,93	240,80	231,10	243,39	234,80	212,80	232,24	226,73	187,63
Osobné príjmy (mil. USD)	4 076	4 080	4 004	4 349	4 381	4 516	5 031	4 930	6 637
Pridaná hodn. (mil. USD)	6 450	6 455	6 336	6 884	6 943	7 006	7 808	7 654	9 849
Útrata/prac. miesto (USD)	49 250	49 686	51 168	53 138	55 796	61 901	62 685	63 021	83 075
Predaj/prac. miesto (USD)	40 650	41 211	42 124	43 452	44 897	50 083	50 937	51 178	79 031

Poznámky:

Návštevnosť - (Rekreačná) počet vstupov na územie NP, neobsahuje nerekrečné a nereportovateľné vstupy.

Skupina/deň - Počet dní, ktorý strávi každá skupina (vozidlo) účastníkov CR v NP v destinácii NP. Skupina/deň je prepočítaná konvertovaním rekreačnej návštevnosti prostredníctvom odhadov priemernej veľkosti skupiny, dĺžky jej pobytu a počtu vstupov do NP za jeden výlet (tzv. re-enter) vzorcom:

$\text{skupina/deň} = (\text{rekreačná návštevnosť} \times \text{dĺžka pobytu}) / (\text{veľkosť skupiny} \times \text{počet vstupov})$

Útraty skupina/deň - Priemer výdajov (útrat) jednej skupiny účastníkov CR za deň v destinácii NP.

Celkové útraty - Suma výdajov (útrat) všetkých skupín účastníkov CR v NP v regióne (destinácií NP) za rok.

Predaje - Predaje firiem v regióne (v destinácií NP) účastníkom CR v NP za rok. Celkové predaje majú menšiu hodnotu než celkové útraty účastníkov CR, nakoľko sú započítané len marže (rozdiel medzi hrubou a čistou hodnotou príjmu) z predaja účastníkom CR v NP v danom regióne, s výnimkou lokálnej výroby. Rozdiel medzi celkovými útratami účastníkov CR v NP a celkovými predajmi firiem v regióne predstavuje ekonomický únik mimo regiónu (za import tovarov a služieb, a iné). Indikátor celkových predajov je teda založený na obchodných maržiach.

Pracovné miesta - Počet pracovných miest vygenerovaných príjmami v destinácií NP z útrat účastníkov CR v NP. Indikátor obsahuje hlavné aj vedľajšie pracovné pomery. Sezónna práca je vyobrazená v ročnej báze (4 pracovné miesta po dobu 3 mesiacov sú vyobrazené ako 1 pracovné miesto za rok).

Osobné príjmy - Zamestnávateľove i zamestnancove platy a mzdy, vrátane benefitov (za rok).

Pridaná hodnota - Suma zamestnaneckých kompenzácií, zisku majiteľov firiem a indirektívnych obchodných zdanení. Pridaná hodnota produkcie tovarov a služieb daného regiónu. Inak definovaná ako celková cena tovarov a služieb mínus cena všetkých (ne zamestnaneckých) vstupov do ich produkcie.

Direktívny efekt - Predstavuje zmeny v predajoch, príjmoch a počte pracovných miest tých aktérov (odvetví), ktorí primárne predávajú tovary a služby účastníkom CR v NP.

Sekundárny efekt - Obsahuje indirektívny aj induktívny efekt. Je to záver cirkulácie počiatkových útrat v lokálnej ekonomike a získava sa s pomocou multiplikačných koeficientov.

Celkový efekt - Suma direktívneho, indirektívneho a induktívneho (suma primárneho a sekundárneho) efektu.

Útrata/prac. miesto - Priemerný objem útrat (účastníkov CR i zamestnancov NPS) nutný na vytvorenie 1 pracovného miesta v regióne.

Predaj/prac. miesto - Priemerný objem predajov v regióne nutných k vytvoreniu 1 pracovného miesta v regióne.

Merná jednotka (USD/skupina/deň) - vychádza z reálneho spôsobu predaja vstupeniek do NP, teda 1 vstupenka je platná na 1 (maximálne 5 miestne) vozidlo (skupinu) na týždeň.

Zdroj: (Stynes 2011, s. 3–18), (Stynes 2009, s. 9–17), (Stynes 2006, s. 5–23), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010), doplnené o výpočty autora

Vo vývoji indikátorov výstupu v direktívnom aj celkovom efekte môžeme vo všeobecnosti badať obdobnú stabilitu, ako v prípade indikátorov vstupu. Táto je však v niektorých prípadoch značne narušená. Výrazne nestabilným indikátorom je počet pracovných miest, ktorý značne osciluje aj v inak (pre CR) stabilných obdobiach. Tento jav môže byť spôsobený niekoľkými faktormi, od metodických po vecné. Samotný vplyv príjmov CR je reálne (nie modelovo) len čiastkovým vplyvom na tvorbu pracovných miest v odvetviach vzťahnutých k CR (a započítaných v analýze) v daných regiónoch. Taktiež môže byť situácia zapríčinená relatívne liberálnym a do značnej miery aj dynamickým trhom práce v USA (v porovnaní s konzervatívnejším systémom trhu práce v európskych krajinách, opierajúcich sa viac o hodnotový systém sociálnych istôt).

Veľmi výrazná je odlišnosť indikátorov (nie len počtu pracovných miest) v roku 2009 (viď tabuľka č. 10). Táto situácia je spôsobená tým, že samotná kríza prejavujúca sa v tomto roku značne ovplyvnila tvorbu multiplikačných koeficientov v ich výške, v snahe „...reflektovať významné štrukturálne zmeny ekonomickej situácie v USA“ (Stynes 2011, s. 2). Jedná sa o metodický faktor spracovania analýzy, ktorý však vyplýva zo snahy o reálnejšie a kontinuálnejšie vyobrazenie momentálnej ekonomickej situácie a vývoja vzťahov v nej. V samotných indikátoroch je potom zahrnutý dvojitý vplyv tejto zmeny a to v liberálnejšom prístupe k indikátorom finančným (predaje, príjmy, pridaná hodnota), ktoré v absolútnych hodnotách v roku 2009 výrazne narástli. To však do značnej miery vplyvom vyobrazenia v reálnych USD a nie v stabilných USD, ktoré by v časovej rade vystihli zmenu hodnoty indexu cien, infláciu, a pokles hodnoty amerického doláru voči ostatným menám (a iné), o ktorých postrehnutie sa, okrem iných, zmena výšky multiplikačných koeficientov snaží. Stynes (2011, s. 2) upozorňuje na „...výšku rozdielov vplyvu indexu cien v závislosti na danom odvetví, kedy by napríklad v roku 2009 pri stálych cenách roku 2008 došlo v prípade odvetvia ubytovanie k poklesu o 7 %, zatiaľ čo odvetvie predaj paliva by pokleslo až o hodnotu 27 %“. Druhý vplyv je potom možné zachytiť naopak výrazným poklesom objemu pracovných miest vytvorených z príjmov z CR, čo je dôsledok snahy multiplikačných koeficientov zamestnanosti o podchytenie konzervatívnejšieho prístupu v dobe hospodárskych problémov, vyplývajúca z empirického predpokladu snahy o minimalizáciu výdajov (i na zamestnancov) v dobe hospodárskej krízy. Tieto vplyvy z roku 2009 však bude možné dôveryhodnejšie posúdiť až v dlhšej časovej rade nasledujúcich rokov, vedúcej k širšej charakteristike a analýze ekonomického vývoja v daných destináciách.

Pri vyobrazení celkového dopadu CR v NP na národnej (federálnej) úrovni (viď tabuľka č. 11) je nutné zdôrazniť metodický postup obdobný postupu pri sčítavaní jednotlivých segmentov účastníkov CR pri vstupe do analýzy. Metodická premisa opäť vyvstáva v použití multiplikačného efektu, nakoľko ten berie do úvahy predpoklad, že „...v národnej úrovni dané finančné zdroje budú cirkulovať dlhšiu dobu, než dôjde k ich anulácií, či exportu mimo región, než by tomu bolo na úrovni lokálnej“ (Stynes 2011, s. 7). Význam má teda merítková úroveň území, na ktoré je vplyv dopadu daných finančných prostriedkov vzťahnutý. Iným prípadom je v danej merítkovej úrovni interpretácia, prípadne vizualizácia výsledkov (viď mapy č. 3 a 4, pre úroveň štátov). V takom prípade je ekonomický dopad na *lokálne ekonomiky* destinácií NP *vyobrazený na štátnej, alebo*

národnej úrovni (tá je len sumou impaktov do lokálnych ekonomík). Nejedná sa však o dopad na úrovni štátnej alebo národnej ekonomiky, ktorý by bol spravidla vyšší (v závislosti od heterogenity intenzity ekonomických kontaktov medzi lokálnou, štátnou a národnou merítkovou úrovňou), nakoľko by v ňom pred vyčerpaním zdrojov prebehlo pravdepodobne viac cyklov (nutné je však relativizovať: veľká husto osídlená metropolitná oblasť vs. riedko osídlený štát).

V tomto vyššie uvedenom kontexte impakt CR v destináciách NP na federálnu ekonomiku (viď tabuľka č. 11) spočítaný pomocou IMPLAN modelových multiplikačných koeficientov pre národnú úroveň predstavuje v celkovom efekte 30 mld. USD v predajoch, ktoré vygenerujú 247 tisíc pracovných miest, na ktoré plynú 9,2 mld. USD osobných príjmov z pridanej hodnoty produkcie v odvetviach CR vo výške 15,6 mld. USD.

Tabuľka č. 11: Ekonomický impakt vyvolaný útratami všetkých účastníkov CR v NP vo federálnej ekonomike v roku 2009

Ekonomický sektor (oblasť útrat)	Predaje (mil. USD)	Pracovné miesta	Osobné príjmy (mil. USD)	Pridaná hodnota (mil. USD)
Direktívne efekty				
Motel, hotel, B&B	2 897	34 711	984	1 791
Kempingové poplatky	239	2 871	71	126
Reštaurácie a bary	3 031	50 146	1 068	1 580
Zábava a atrakcie	1 185	9 632	258	449
Ostatné dopravné výdavky	136	1 623	51	76
Lokálna doprava	270	5 235	107	153
Nákup potravín	260	4 236	110	169
Čerpacie stanice	315	3 413	96	218
Ostatný maloobchod	808	13 936	354	528
Veľkoobchod	450	2 209	171	294
Lokálna výroba	1 722	3 842	254	337
Celkový direktívny efekt	11 314	131 852	3 525	5 721
Sekundárny efekt	19 077	115 104	5 627	9 863
Celkový efekt	30 391	246 956	9 152	15 584

Zdroj: (Stynes 2011, s. 7), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010)

V takomto prípade vymedzenia dopadov na federálnej úrovni môžeme rámcovo zhodnotiť ekonomickú efektívnosť z pohľadu federálnej vlády čoby verejného sektoru. Federálna vláda dotovala v roku 2009 NPS čiastkou 2,7 mld. USD (viď tabuľka č. 8). Tieto financie sú vynaložené na prevádzku NP, ich ochranu a udržateľný rozvoj CR v nich. Prostredníctvom atraktivity NP sa vplyvom CR v nich podľa MGM2 modelu vygenerovala pridaná hodnota na národnej úrovni (viď tabuľka č. 11) vo výške 15,6 mld. USD (5,5 násobok vložených investícií), z ktorej 9,2 mld. USD plynulo na zamestnanecké kompenzácie (platy, mzdy a benefity) u 247 tisícov vygenerovaných pracovných miest. Zvyšok vo výške 6,4 mld. USD (2,4 násobok vložených investícií) zjednodušene predstavuje zisk vytvorený touto investíciou.

5.7 Kritické posúdenie aplikácie MGM2 modelu na NP

Pri postupe stroho (a zdanlivo do značnej miery viac ekonomicko pragmatickej než organicko geografickej) stanovenej medznej hranice a spádovosti území (okresov) do zázemia destinácie sa naskytá možnosť zhodnotenia vlastnej percepcie vychádzajúcej z osobnej skúsenosti navštívených (cca 100 jednotiek) území NP v USA v období 2005–2010. Z dostupných informácií a osobne známych vybraných jednotiek a skúseností so situáciou v nich sa domnievam, že toto zdanlivo mechanické a účelové vymedzenie destinácie NP je až prekvapivo odpovedajúce realite rozmiestnenia služieb pre účastníkov CR v NP v ich zázemí. Napriek tomu je však nutné zdôrazniť, že každé vymedzenie či typologizácia destinácií CR je „...do značnej miery schématická, nivelizácia a nevyhnutnou mierou aj generalizácia“ (Pásková 2009, s. 132). S prihliadnutím na inštitucionálne vymedzenie NP, ako destinácií CR, je nutná aj kritika v kontexte zdôrazňovanom Shawom a Williamsom, ktorí pri „...výskume miery priestorovej polarizácie jednotlivých foriem a druhov CR konštatujú, že každý z typov CR má špecifické regionálne implikácie, ktoré sa nemusia nutne zhodovať s určitým zjednodušeným pojatím modelu jadro–periféria“ (Shaw, Williams, 1994, s.162–163, cit. v Pásková, 2009, s. 126). Samotné inštitucionálne vymedzenie NP pritom druhy a formy CR v NP značne zanedbáva, a to v kontexte vyššej miery všeobecnosti tematiky tejto štúdie. Isté riešenie potom ponúka zhodnotenie NP podľa typológie NPS (viď Svoboda 2008), ktoré aspoň čiastočne rozlišuje motiváciu účastníkov CR v NP podľa typu parku (historický, prírodný, rekreačný a iný). V ekonomicky zameranej štúdií sa potom druhy a formy CR len čiastočne odrážajú v rozdielnom spotrebiteľskom chovaní jednotlivých segmentov účastníkov CR v NP (lokálny, nelokálny, turista, návštevník a iný). Z všeobecnejšieho pohľadu, podstata možných komplikácií pri aplikácii MGM2 modelu vychádzajúceho, okrem iného, z konceptuálneho rámca teórií jadro–periféria nielen v oblasti štúdia CR spočíva „...mimo iné v časopriestorovej relativite vzťahu medzi jadrovým a periférnym územím rozvoja CR. Značný problém predstavuje nedostatočne empiricky prešetrená úloha CR vzhľadom k vývoju nerovnomernosti regionálneho rozvoja, ktorá sa evidentne vyvíja v čase a líši sa pre jednotlivé destinačné typy, respektíve formy CR. Ďalej vyvstáva otázka, na akej geografickej úrovni destinácie a pre akú rádovostnú úroveň sledovať tieto vzťahy, nie je totiž zatiaľ jasne stanovené, aké destinačné procesy by sa mali sledovať“ (Pásková 2009, s.126) v daných rádovostných úrovniach.

Jednou z vlastností vyššie uvedeného spôsobu vymedzenia destinačného územia je možnosť prekrývateľnosti území destinácií pri zachovaní vypovedacej schopnosti indikátorov prostredníctvom metodiky pracovania ekonomickej analýzy na základe I–O modelov. Nevýhodou je naopak nutnosť pokrývateľnosti územia štatistickými dátami (na úkor organickosti vymedzenia destinácie, viď mapa č. 2).

Čo však I–O analýza zanedbáva, je rádovostná úroveň týchto území (úroveň okresov, štátov, federácie) a obzvlášť regionálne diferenciacie nielen ich veľkosti v závislosti na hustote

osídlenia (niekoľko mestských blokov v centrálnych častiach aglomerácií vs. rozľahlé územia v neexponovaných a riedko osídlených oblastiach o rozlohe stredne veľkých európskych štátov). Tieto faktory I–O analýza zahŕňa v hodnote (výške) multiplikačného koeficientu, čo vychádza zo samotnej metodiky spracovania analýzy. Tá predpokladá, že každé výdaje sú súčasne príjmami iného. Tento alikvotnú časť usporí a zostatkovú časť opäť utratí. Časť z jeho príjmov sú teda aj jeho následné výdaje a tie sú opäť príjmami ďalšej osoby. Tento cyklický proces prebieha až do momentu, kedy buď zostatková časť nedosiahne hodnotu nula, alebo sa dané príjmy (výdaje) dostanú zo sledovaného územia, kde v takom prípade prestanú vytvárať multiplikačný efekt sledovaný analýzou v danom území (ďalšou možnosťou je aj 100 % miera úspor). Rádovostná úroveň, ako aj regionálne diferenciácie územia (a stav ekonomiky, respektíve intenzita ekonomických kontaktov v ňom) sú potom zohľadnené vo výške multiplikačného koeficientu, ktorý vo svojej podstate znázorňuje do akej miery (i územnej) daný proces výmeny príjmov a výdajov (a úspor) prebieha. Úroveň lokálna (okresov) teda predpokladá nevyhnutne nižšiu hodnotu koeficientu než úroveň štátna, či federálna. Analogicky v rurálnych oblastiach bude multiplikačný efekt spravidla nižší, než v malomestách, či metropolitných areáloch (pri predpoklade väčšej intenzity kontaktov v urbanizovaných územiach). Túto premisu dokladá Murphy (1985, cit. v Ryan 2003, s. 166), ktorý „...na svojom výskume medzi rokmi 1966–1977 jasne dokazuje, že čím menšie je sledované územie, tým menšia je hodnota multiplikačného koeficientu. Na národnej úrovni dokladá koeficienty v rozmedzí 0,78–2,7, na úrovni provincií a štátov v rozmedzí 0,35–1,7 a na regionálnej (lokálnej) úrovni sú hodnoty multiplikačného koeficientu v rozmedzí prevažne od 0,32 do 0,73“. Intenzita tohto mechanizmu pozitívnej spätnej väzby, je teda závislá na miere výkonnosti ekonomiky (pri analýze destinácie aj na rádovostnej úrovni daného územia) intenzite kontaktov v ekonomike a z neho plynúceho množstva cyklov výmeny príjmov a výdajov (ako aj výšky úspor).

Na problém časopriestorovej relativity, respektíve stálosti, tentokrát v prípade multiplikačných koeficientov nevyhnutných pre I–O analýzy upozorňujú aj Blažek, Uhlíř (2002, s. 83), ktorí uvádzajú problém „...predpokladu stálosti medziodvetvových vzťahov, kedy sa napríklad predpokladá, že pri vzraste produkcie podiely jednotlivých odvetví zostávajú konštantné“. Tento problém je čiastočne riešený tvorbou nových koeficientov prostredníctvom modelových systémov (ako je napr. IMPAN, či RIMS II), ako uvádza Stynes (2011) v súčasnosti raz ročne. Avšak i v tomto prípade je frekvencia tvorby koeficientov, ako čiastkového riešenia problému ich stálosti nedostatočná, obzvlášť v kontexte počtu indikátorov vzťahnutých k CR za rok a možnosti ich priebežného porovnania. Nutné je teda v tomto zmysle zdôrazniť problematickosť zrovnania v kontexte sezónnosti, ktorej význam, ako indikátora záťaže územia v Páskovou (2009, s. 58) zdôrazňovanom „...efekte tzv. turistickej pasce“, je len obtiažne nahraditeľný z hľadiska konceptu udržateľného rozvoja CR. Metodicky je síce možné multiplikačné koeficienty vzťahnúť k dátam (napríklad návštevnosti respektíve príjmov z nej) za obdobia jednotlivých mesiacov. Takto vymedzený výpočet by však strácal vypovedaciu schopnosť svojich výstupov (indikátorov) vzhľadom k tomu, že pri zmene produkcie tovarov a služieb by stálosť koeficientov neodpovedala realnej situácii medziodvetvových vzťahov (podielov na produkcii tovaru po ktorom vzrástol

dopyt), čo by malo zásadný vplyv na vypovedaciu schopnosť výstupov analýzy, obzvlášť potom príjmov a zamestnanosti, ktoré CR v NP svojim impaktom v regióne vygeneruje. Pričom pri použití koeficientu v období jednoročného výstupu sa tento problém do značnej miery potláča, respektíve nivelizuje. Príkladom toho môže byť prepočet zamestnanosti, ktorú cestovný ruch v NP vygeneruje (viď kap. 5.6) za rok, pričom jedno vytvorené pracovné miesto môže v ročnom období znamenať aj 2 pracovné miesta trvajúce po dobu 6 mesiacov. Je tak síce zachovaná vypovedacia schopnosť indikátoru za dané časové rozmedzie, avšak potláča sa význam sezónnosti. Riešením by teda opäť bola kontinuálnejšia produkcia multiplikačných koeficientov, ktoré by mohli reagovať na sezónne zmeny v medziodvetvových vzťahoch na trhu CR. Predpokladám, že v stredne dobom horizonte bude možné postrehnúť vývoj (technológií spracovania ako je IMPLAN, či BEA používaný RIMS II model, ktoré produkujú koeficienty na základe empirického výskumu) uberajúci sa týmto smerom, nakoľko objednávka potreby rýchlej (just in time) a dostupnej analýzy trhu CR (ako progresívneho odvetvia) v danej oblasti, či destinácií, vyvstáva obzvlášť s pohnútkou analýz investičných príležitostí súkromného sektoru, ktorý bezprostredne reaguje na zmeny na trhu a tým vyžaduje aj okamžitú reakciu analýz, z ktorých vychádzajú jeho rozhodnutia. Vzhľadom k boomu súkromných subjektov, zaoberajúcich sa analýzou investičných príležitostí v oblasti CR v USA v poslednom desaťročí, je vývoj aj týmto smerom pomerne predvídateľný.

Metodika MGM2 modelu (Stynes, Propst, Chang, 2000) je do značnej miery zjednodušená i v kontexte nezohľadňovania daňového systému, ktorý významne odčerpáva financie z regiónu. Zjednodušenie spočíva i vo vyobrazovaní v brutto hodnotách, nakoľko postrehnúť heterogenitu miery daňového zaťaženia v USA je značne obtiažne, a to obzvlášť na nižších merítkových úrovniach. Jednotlivé štáty (a aj regióny) majú značnú autonómiu výberu daní z príjmu nižších úrovní (štátnych a lokálnych daní), ako aj autonómiu vo výbere DPH (štáty). Na základe tejto autonómie je daňový systém v USA veľmi rôznorodý a líši sa štát od štátu (a pri existencii lokálnych daní, často aj región od regiónu) v širokom rozptyle od neexistencie niektorých daní (napríklad DPH tzv. „sales tax“ v niektorých štátoch ako Montana, až po trojité zdanenie príjmu a to federálne, štátne a lokálne, pri súčasnej existencii zdanenia DPH v niektorých štátoch, ako napríklad niektoré oblasti Kalifornie). Na heterogenitu daňového systému (nižších merítkových úrovní) môže byť v istom kontexte nahliadnuté ako na nástroj (v pojatí regionálneho rozvoja) vedúci k potláčaniu rozdielov medzi regiónmi navzájom. Môžeme ju tiež považovať za motivačný prvok presunu obyvateľstva z husto osídlených (a vysoko zdanených) oblastí, ako je napríklad pobrežie Kalifornie, Havaj, či východné pobrežie USA do oblastí z veľmi nízkou hustotou osídlenia (i zdanenia), ako napríklad štáty horského regiónu (Montana, Idaho a iné). Detailnejšie zachytenie pozície a úlohy daňového systému v analýze by preto mohlo byť užitočným rozšírením aplikovateľnosti výsledkov v oblasti problematiky regionálneho rozvoja.

5.8 Závěry plynúce z ekonomickej analýzy

Zvýšeniu detailnosti „organickosti ekonomickej analýzy by napomohlo detailnejšie vymedzenie územia (pri zachovanej schopnosti štatistického podchytenia) na základe dát z nižších rádrovostných úrovni tzv. „ZIP Codes“ (obdoba PSČ v Česku) a existencia kontinuálnej produkcie multiplikačných koeficientov zachytávajúcich ekonomické vzťahy v týchto merítkových úrovniach. Organickosti vymedzenia by napomohlo aj presnejšie určenie destinačných procesov, ktoré by sa mali sledovať. Samotný (aj keď indikátormi do značnej miery potvrdený) predpoklad obslužnosti zázemia destinácie pre jadro atraktivít (samotný NP) je overiteľný len na základe empirického výskumu (dotazníkového šetrenia), nakoľko dôkazy takéhoto predpokladu kvantitatívnejšími metódami štatistiky sú obtiažne realizovateľné. Nutné je zdôrazniť, že všetky vyššie uvedené postrehy by mali byť použité obzvlášť pri aplikácii na prípadové štúdiu destinácií NP, ktoré svojím tematickým zameraním predstavujú vyššiu mieru špecifickosti (o tom viac Hampl 1998) a tým determinujú aj potrebu konkrétnejšieho prístupu k štúdiu problematiky ekonomického dopadu CR v destináciách (nie len NP USA).

Pri predpokladanom zrovnávaní dát a výsledkov z kapitoly 4 a kapitoly 5 vyvstáva problém zrovnávania nezrovnateľného. Ryan (2003) upozorňuje, že existujú dva prístupy k pohľadu na ekonomický dopad CR, a to I–O analýza a postupy štatistiky UNWTO (ktoré z I–O analýzy ovšem taktiež do značnej miery vychádzajú). Podľa keynesiánskeho chápania ekonomiky existujú tri extrémne prípady (ktoré sa v realite spravidla nevyskytujú), ktoré by mohli zapríčiniť situáciu, v ktorej multiplikačný efekt v sledovanom regióne (destinácií) nevznikne, a to:

- Že vstupy sú absolútna nula, a preto neprebehne žiadna transakcia vzťahnutá k CR v danom regióne (destinácií).
- Že vstupy sú relatívna nula (relatívnosť vzťahnutá k danému územiou destinácie), takže všetky vstupy vzťahujúce sa k fenoménu CR v danej destinácií majú pôvod na území mimo destinácie a samotná destinácia je len časopriestorovým dejiskom CR, bez ekonomických dopadov na ňu. V takomto prípade by museli byť nelokálni nie len vlastníci, ale aj zamestnanci prevádzok, nakoľko aj ich príjmy by boli výdaje spúšťajúce multiplikačný efekt v danom regióne, respektíve by svoje príjmy museli utrácať výhradne mimo územie destinácie. Taktiež by musel smerovať mimo destináciu aj daňový systém.
- Že napriek tomu, že každý vstup je lokálny, a teda všetky výdaje účastníkov CR v danej destinácií sú zároveň príjmy destinácie, je medzný sklon k úsporám 100 % a preto lokálny aktéri celý objem príjmov usporia (nie za použitia bankového sektoru, nakoľko regionálny bankový systém v USA by vyvolal pôžičkou, či investíciou v regióne multiplikačný efekt) a nevznikne multiplikačný efekt. Z pohľadu keynesiánskeho chápania ekonomiky je to situácia na trhu CR, ktorú popisuje štatistika Turistických satelitných účtov niektorých krajín na národnej úrovni za jednotlivé štáty.

Z pohľadu I–O analýzy danej destinácie je teda štatistika vedená UNWTO čiastočným pokusom o nápravu prístupu k analýze CR v niektorých štátoch, ktoré za príjem z CR považujú v podstate direktívny efekt vyvolaný útratami účastníkov CR za tovar a služby v odvetviach CR. Ten však predpokladá, že všetky tovary a služby, ako aj vstupy pre ich tvorbu sú lokálne (národné, subregionálne, regionálne z pohľadu regiónov CR UNWTO), a že medzný sklon k úsporám je 100 %. Tím nevzniká multiplikačný efekt vyvolaný dopytom po tovaroch a službách v odvetviach zahŕňajúcich fenomén CR. Tu je nutné zdôrazniť, že z pohľadu UNWTO primárnym cieľom nie je ani tak zhodnotiť investičné príležitosti a aktuálnu situáciu na trhu CR v danej destinácii, ako skôr unifikácia metodík štatistického spracovania satelitných účtov jednotlivých krajín k prvotnej komparabilite s následným ďalším využitím. Výhodou a čiastočne aj motívom vzniku turistických satelitných účtov je však sčítateľnosť. Suma častí sa v štatistike UNWTO rovná celku, čo v prípade metodiky I–O analýzy na základe problému „double counting“ neplatí. Rozdielnosť vyvstáva aj z rádovostného merítka území v aplikácií týchto dvoch metodík.

Zatiaľčo aplikácie I–O analýzy sa zameriavajú na lokálnu, regionálnu, až národnú úroveň (kde však už začína strácať na vypovedacej schopnosti kvôli kontroverznosti stanovenej hodnoty multiplikačných koeficientov), štatistika UNWTO je primárne zameraná na národnú a nadnárodnú úroveň. Vzájomne sa však ani v aplikovateľnosti na rôznych merítkových úrovniach nevylučujú, naopak ako zdôrazňuje Ryan (2003, s. 185) „...boli to čiastočne práve komplikácie sčítavania štatistík, ktoré podnietili tvorbu a rozvoj satelitných účtov“ (tzv. double counting). Pričom problém prekryvania (sčítavania, zdvojenia) štatistík je jedným zo základných kritík aplikácie I–O analýzy na výpočty prínosu CR. A to nie pre to, že samotný multiplikačný efekt zdôvodňuje tvorbu peňazí v ekonomike a výstup je teda viac než suma vstupov, ale spravidla preto, že mnoho krajín (vrátane USA) nezahŕňa CR ako odvetvie vo svojich klasifikáciách priemyslových odvetví (v prípade USA klasifikácia SIC a neskôr NAICS). Ryan (2003, s. 166) potom tvrdí, že „...existuje niekoľko faktorov, prečo analýzy založené na keynesových multiplikátoroch už nie sú v obľube tak, ako v priebehu 60. tých až 80. tých rokov 20. storočia“. Podľa autora je prvým z nich ekonomická diskusia, či je možné identifikovať CR a príjmy z neho plynúce ako ekonomické odvetvie, obzvlášť v prípade špecifických udalostí vzťahnutých k CR, ako napríklad koncerty, preteky motorových vozidiel a iné. Druhým faktorom je potom objednávka na presnejšie rozlíšenie podielov častí v celku voči sebe navzájom, teda problém double counting. Tretím je potom zvýšenie nedôvery voči výpočtom I–O analýzy obzvlášť na lokálnej úrovni, či pri výpočtoch ekonomického dopadu špecifických udalostí vzťahnutých k CR v prípadoch, ktoré Getz (1997, cit. v Ryan 2003, s. 166) nazval „...boosterism, v zmysle snahy o zneužitie a zvýšenú podporu atraktivít CR z verejných rozpočtov príslušným nadhodnoteného ekonomického dopadu týchto udalostí alebo atraktivít zo strany ich organizátorov a správcov“. Okrem iných, práve tieto vyššie zmieňované faktory mali vplyv na odklon od použitia metodík I–O analýzy v priebehu 90. tých rokov. Avšak táto metóda výpočtu sa v posledných rokoch opäť dostáva do popredia, a to obzvlášť u subjektov súkromného sektoru venujúcich sa analýzám investičných príležitostí. Ryan (2003, s. 166) v tejto súvislosti zdôrazňuje, že „...koncept multiplikátoru čaká na znovobjavenie“. Autori McIntosh, Goeldner,

Ritchie (1995, s. 18, cit. v Pásková 2009, s. 20) potom upozorňujú, že „...ekonómia aplikovateľná na CR je čiastkový obor, ktorý predstavuje užitočný rámec pre ekonomické analýzy CR, obzvlášť jeho dopadu pre rozvoj domácej (lokálnej) ekonomiky“. Avšak „...medzi ekonómami neexistuje všeobecná zhoda na tom, ako najlepšie modelovať ekonomiku“ (Burgan, Mules 1992, s. 703, cit. v Ryan 2003, s. 166). Podľa vyššie zmieňovaných postrehov teda existujú oba prístupy ku kvantitatívnemu vyobrazeniu CR paralelne vedľa seba a miera ich aplikovateľnosti závisí na posúdení výhod aj nevýhod použitia ich metodík vzhľadom k problematike a predmetu štúdia, ako aj ochoty akceptovať určitú mieru odklonu výsledkov z týchto metodík plynúcich od reálnej situácie v cestovnom ruchu.

Z hľadiska potvrdenia predpokladu ziskovej bilancie dopadov CR v NP, môžeme túto na základe výsledkov z kapitoly 5 potvrdiť, avšak s nevyhnutnou mierou relativizovať vzhľadom k pomerne veľkému množstvu metodických nevyhranení a komplikácií, ktoré z markantnej väčšiny plynú z paradoxu modelového výskumu reálnej situácie na trhu CR.

6. Koncept životného cyklu destinácie aplikovaný na NP

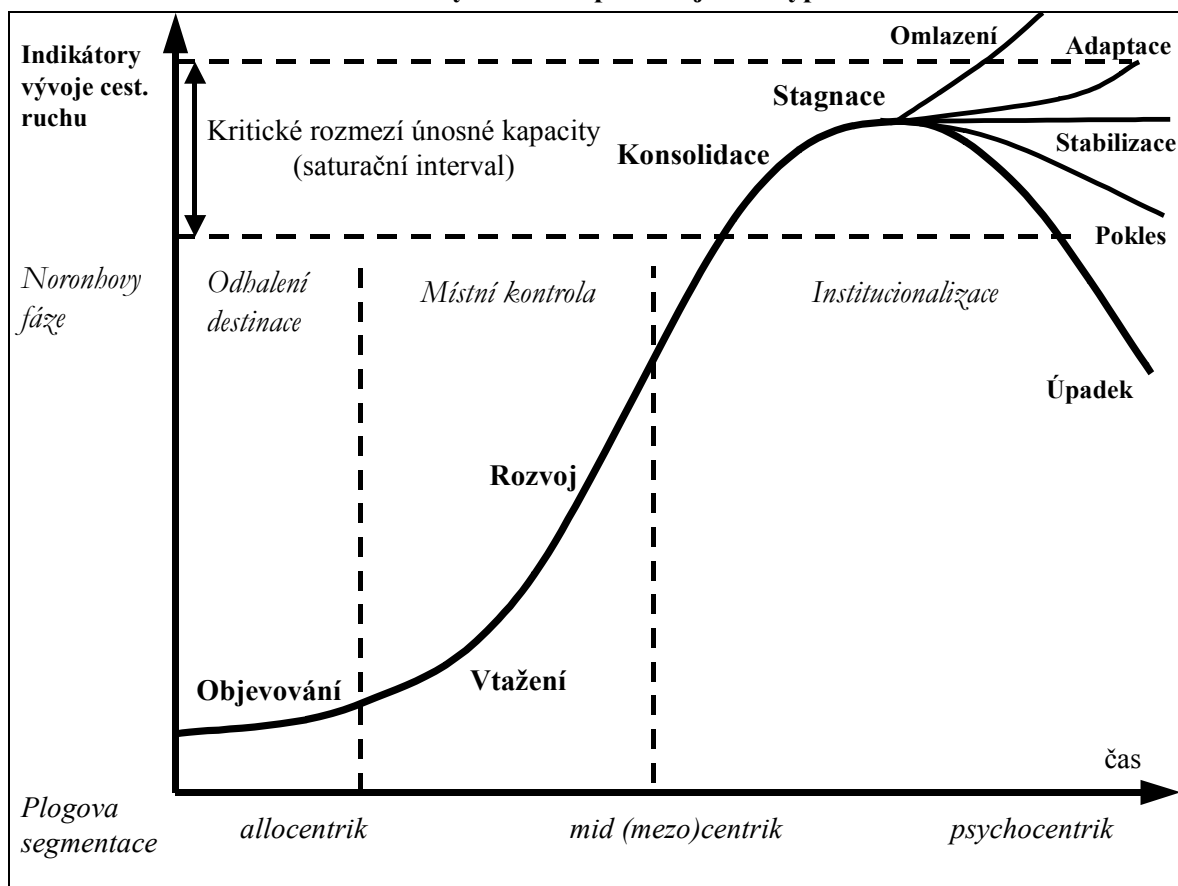
Cieľom tejto kapitoly je zhodnotenie vývoja CR v NP v kontexte životného cyklu destinácie (ďalej len ŽCD) a jeho dopadov s pokusom o predikciu možného budúceho vývoja a trendov CR v týchto oblastiach. Tento cieľ má napomôcť potvrdiť platnosť hypotézy, že z doposiaľ zachyteného vývoja návštevnosti NP USA v sledovanom období sa dá predpokladať jej nárast i vo vývoji budúcom. Zámer je spracovaný prostredníctvom konceptu ŽCD, ktorý ako „...jediný ucelený (aj keď nepôvodný) koncept v oblasti výskumu CR“ (Wall 1982, s. 188, cit. v Pásková 2009, s. 17) umožňuje bližší pohľad na vývojové a vecné trendy v oblasti CR v NP a sprostredkuje i možnú predikciu budúceho vývoja návštevnosti a CR v destináciách NP v USA.

Aplikácia konceptu ŽCD v práci je opodstatnená jeho „...zameraním na vývojové aspekty“ (Pásková 2009, s. 17), nakoľko práve tie zastávajú významnú úlohu pri sledovaní, analýze a pokuse o príčinné objasnenie zmien CR, ako aj pri možnej predikcii budúceho vývoja CR.

6.1 Teoretický rámec a vývoj konceptu ŽCD

Za autora samotného modelu ŽCD je považovaný britský geograf Richard W. Butler, ktorý pri konštrukcii tohto modelu nadviazal na predošlé koncepty výskumu CR z mnohých oborov, od geografických, cez ekonomické či sociologické, až po psychologické prístupy k štúdiu fenoménu CR v danej destinácii. Výčet použitých prístupov, ktoré Butler v koncepte ŽCD zohľadnil, popisuje Pásková (2009, s. 87), podľa ktorej bol „Butler (1980) vôbec prvým, kto úspešne transformoval Christallerove (1963), Cohenove (1972), Plogove (1973), Doxeyho (1975), Noronhove (1976) Miossecove (1976) a Stansfieldove (1978) myšlienky destinačného vývoja do konzistentného teoretického rámca, založeného na koncepte životného cyklu produktu, respektíve na teórii výrobného cyklu“. Legitimitu konceptu ŽCD pri výskume CR dokazuje aj jeho veľmi častá aplikácia v rôznych oblastiach a destináciách CR, ako aj modifikácie, respektíve špecializácie tohto modelu vyskytujúce sa v širokom spektre diel (viac Pásková 2009, Butler 2006). Z časového hľadiska „...získava tento model pozornosť v oblasti štúdií CR obzvlášť ako explanačný nástroj a užitočný konceptuálny rámec pre štúdium vývoja destinácie až v 80. rokoch 20. storočia“ (Pásková 2009, s. 74). V jeho širokom spektre aplikácií je potom vnímaný ako istý návod pre voľbu manažérskeho štýlu, strategického plánovania, či destinačného manažmentu.

Obrázok č. 5: ŽCD s vyznačením prevažujúcich typov návštevníkov

Poznámky: Autorka uvádza kompiláciu z (Butler 1980, Noronha 1979, Plog 1973, cit. v Pásková 2009, s. 73). Analogicky uvádza aj Butler (2006, s. 5) pod názvom „Hypotetický vývoj turistickej destinácie“.

Zdroj: (Pásková 2009, s. 73)

Vývoj ŽCD je možné vizualizovať ako klasickú krivku analogickú s životným cyklom produktu (viď Vernon 1966 a Polli, Cook 1969, cit. v Pásková 2009, s. 68–111), ktorá zachytáva dynamiku vývoja „...vybraných ukazateľov vývoja potenciálov, stavu a efektov CR v danej destinácii“ (Pásková 2009, s. 70). Butlerov model ŽCD popisuje vývoj CR (viď obrázok č. 5), ktorý rozdeľuje do šiestich fáz, popisujúcich okrem iného prejavu a dopady CR v danej destinácii a to „...objavenie destinácie, vťahnutie miestnych obyvateľov do procesu rozvoja CR, rozvoj (rast) CR, konsolidácia, stagnácia a poststagnácia, ktorá má kontinuum alternatív od oživenia destinácie, až po jej úpadok“ (Pásková 2009, s. 88). Každá z vyššie uvedených fáz sa pritom podľa teoretickej konštrukcie modelu vyznačuje špecifickými sociálnymi, environmentálnymi, psychologickými, ekonomickými i geografickými prejavmi, ktoré v danej fáze v životnom cykle destinácie prebiehajú. A to ako nadväznosť mnohých teoretických konštrukcií v oblasti výskumu CR, ktoré koncept ŽCD zohľadňuje. Z tohto širokého spektra konceptov, z ktorých model ŽCD vychádza, potom obrázok č. 5 zachycuje Plogovu psychografickú segmentáciu návštevníkov podľa druhu spotrebiteľského chovania a Noronhaom navrhnuté tri vývojové fázy destinácie, ktoré boli návazne Butlerom rozšírené (viď Pásková 2009, s. 68–111).

6.2 Aplikácia konceptu ŽCD na vývoj cestovného ruchu v NP

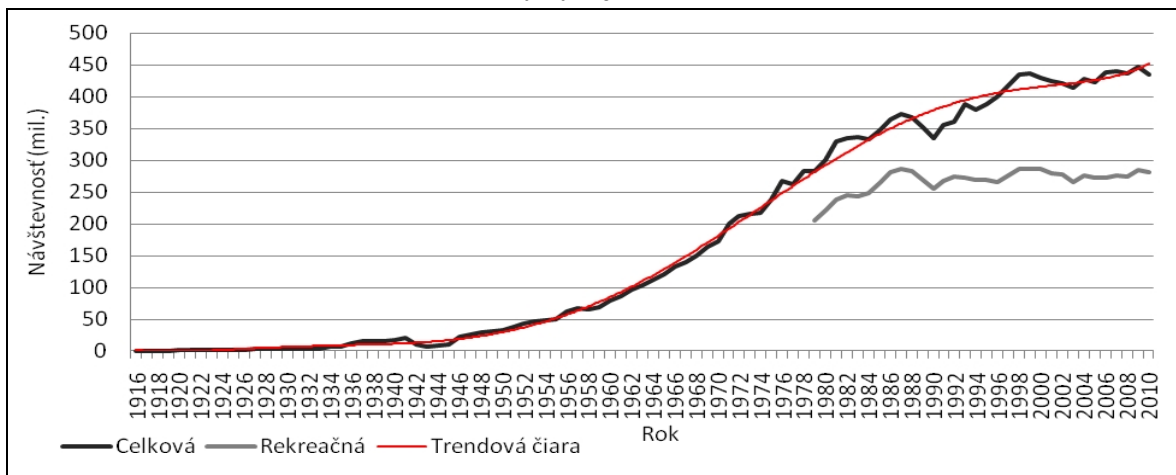
Pri zhodnotení vývoja návštevnosti v NP je nutné upozorniť na niekoľko základných komplikácií v kontexte aplikácie konceptu ŽCD na NP, ako aj v kontexte dostupnosti použitých štatistík. Jednou z všeobecných a často zdôrazňovaných kritík aplikácie ŽCD je skutočnosť, že z jeho teoretickej konštrukcie vyplýva častá „...abstraktná separácia pôsobenia CR od ďalších faktorov ovplyvňujúcich územie destinácie“ (Pásková 2009, s. 70), ktorá je spojená s mierou integrity územného vymedzenia destinácie. Autorka zdôrazňuje aj fakt, že táto sa najlepšie prekonáva v prípade pobrežných a ostrovných destinácií, nakoľko práve tie predstavujú do značnej miery relatívne uzavreté systémy (viac k diskusií organickejši a vnútornej uzavretosti vymedzenia destinácií NP USA vid' kap. 5.2 a 5.7).

Druhú metodickú komplikáciu potom predstavuje dostupnosť, obzvlášť historických databáz indikátorov CR aplikovateľných v koncepte ŽCD, ktorými môžu byť okrem iných návštevnosť, či príjem z CR v NP. Vývoj návštevnosti NP v USA je nižšie hodnotený na základe dát NPS a Štatistického úradu USA (vid' graf č. 7). Pritom podľa metodiky oboch inštitúcií je celková návštevnosť NP selektovaná na rekreačnú, ktorá vypovedá o počte návštevníkov s úmyslom rekreácie na území NP, a teda je použiteľná pre analýzu trendov v kontexte CR. Neskôr aj na nerekreálnu návštevnosť, vypovedajúcu o ďalších vstupoch na územia NP, okrem iného osôb, ktoré tu majú svoju živnosť (majitelia a pracovníci hotelov, reštaurácií a iných subjektov spravidla obslužného sektoru) a osôb, ktoré vstúpili do NP s úmyslom transferu, nakoľko územia obzvlášť rozľahlých NP často pretínajú významné komunikácie. Pri tejto selekcii celkovej návštevnosti NP vyvstáva dilema miery špecifickosti, na ktorú sa zamerať. Nakoľko rekreačná návštevnosť i podľa metodiky UNWTO, kde tranzitujúci a cestujúci za zárobkovou činnosťou nie sú zahrnutí v štatistike účastníkov CR, vernejšie vypovedá o trendoch CR. Avšak celková návštevnosť vypovedá viac o ekologickej záťaži územia destinácie, ktorú CR vyvoláva (aj nepriamo). Oba prístupy by eventuálne boli vhodné, avšak dilema spojené s ich použitím značne pragmaticky rieši práve dostupnosť historických dát. Tá je na jednej strane aj vďaka relatívne skorému zrodu NPS pomerne kontinuálna a siaha hlboko do histórie, na strane druhej však vyvstáva otázka jej špecifickosti. Dáta za celkovú návštevnosť sú vedené od samotnej doby vzniku NPS v roku 1916, avšak špecifickejšie dáta za selektovanú rekreačnú návštevnosť sa začali viesť až v súvislosti s transformáciou vnútornej organizácie NPS od roku 1979.

Pri vizualizácii historického vývoja celkovej návštevnosti NP USA (vid' graf č. 7) je badateľná značná analógia s priebehom Butlerovej krivky teoretického vývoja životného cyklu destinácie. Tento priebeh naznačuje, že NP v rámci Butlerovho ŽCD prekonali fázy: 1.) *objavenia* v období medzi objaviteľskými cestami na Západ (inštitucionalizovane potom rokom vyhlásenia Yellowstone NPš v 1872) a 30. rokmi 20. storočia. 2.) *Vtiahnutia*, od povojnového obdobia do 50. rokov 20. storočia. V sledovanom období je zachytená aj fáza 3.) *rozvoja*, a to v období od

50. do 70. rokov 20. storočia, ktorá zrejme v priebehu 80. rokov prechádza vo fázu 4.) *konsolidácie*. Od 90 rokov a na prelome tisícročia je potom vidieť značný prvok 5.) *stagnácie* a oscilácie hodnôt ako celkovej, tak rekreačnej návštevnosti, ktorá vizualizáciou vplyvom vyhladenej trendovej čiary (viď graf č. 7), zdá sa prechádza v prípade celkovej návštevnosti k pozvoľnému rastu. V prípade rekreačnej návštevnosti aj napriek faktu, že svojím vývojom od roku 1979 analogicky kopírovala vývoj návštevnosti celkovej, však trend rastu z prvého pohľadu na graf č. 7 nie je zrejмый.

Graf č. 7: Historický vývoj návštevnosti NP v USA

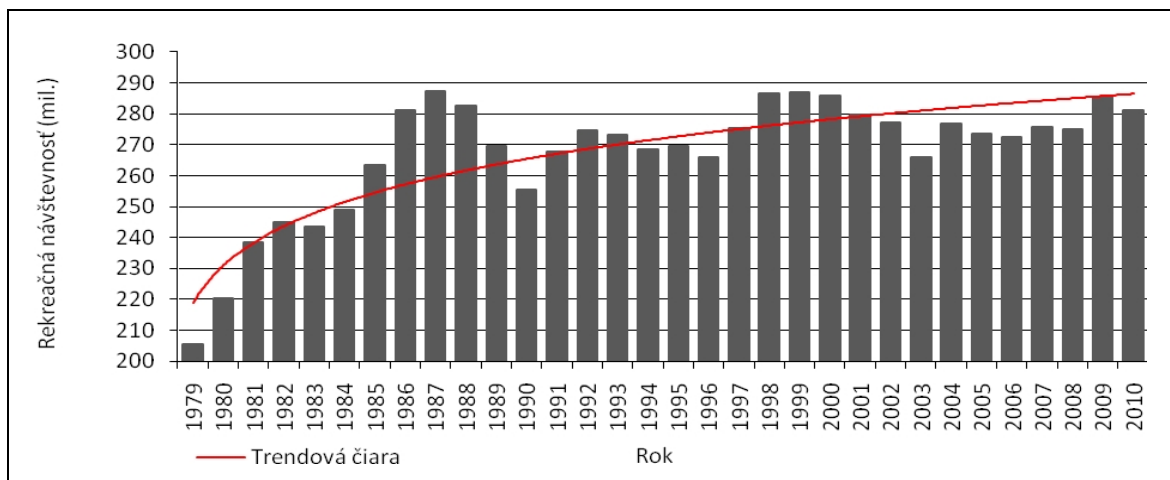
Poznámka: Dáta za rekreačnú návštevnosť sú dostupné až od roku 1979.

Priebeh krivky je nutné relativizovať aj s prihliadnutím na faktor vyhlasovania nových NP v priebehu vývoja.

Zdroj: www.census.gov (20.3. 2011), www.nps.gov (10.3. 2011)

Pri detailnejšej vizualizácii trendu rekreačnej návštevnosti (viď graf č. 8) v období vedenia jej štatistiky sa naskytá otázka súvisiaca s možným vstupom do fázy 6.) *poststagnácie*, a síce určenie budúcej alternatívy vývoja destinácie podľa indikátoru návštevnosti v NP. Pritom podľa priebehu trendu sa ponúka možnosť zvolenia poststagnačných alternatív plynúcich z teoretického rámca konceptu ŽCD, a síce *stabilizácie*, prípadne *adaptácie*.

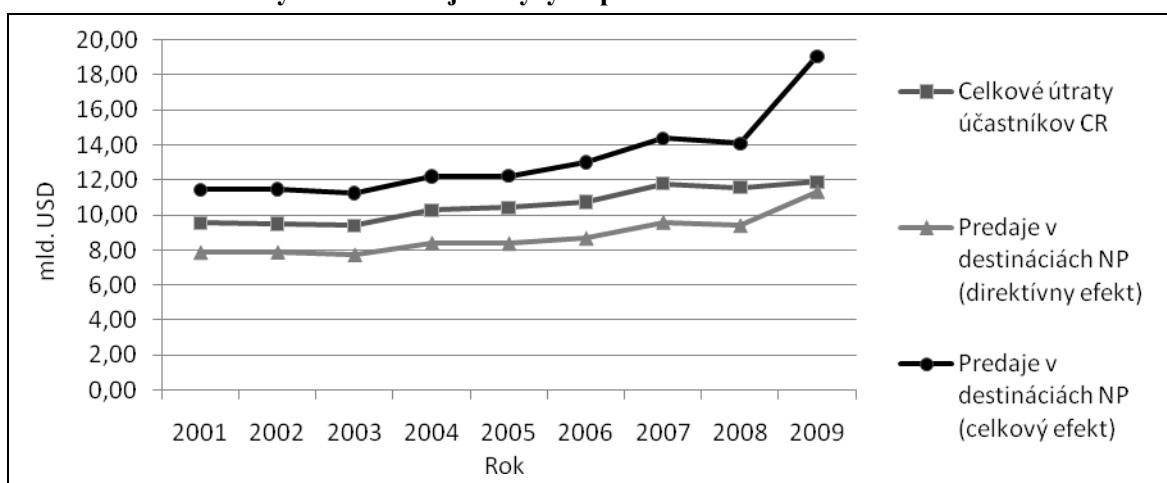
Graf č. 8: Rekreačná návštevnosť NP v rokoch 1979 až 2010

Zdroj: www.census.gov (20.3. 2011), www.nps.gov (10.3. 2011)

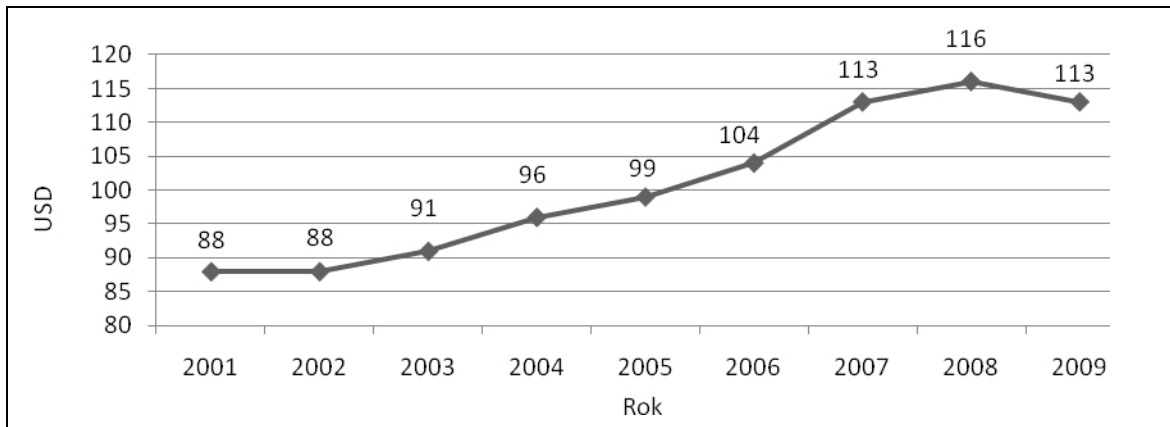
Pre presnejšie určenie možných alternatív vývojovej fázy ŽCD je nutný detailnejší pohľad do súčasného vývoja. Tu sa ponúka aj možnosť zakomponovania druhého typu zvolených indikátorov, ktorými sú výdaje účastníkov CR v NP a príjmy z CR v destináciách NP, (viď kap. 5.6) spracované v období od roku 2001. Výber práve týchto indikátorov (viď graf č. 9) podmienila častá kritika Butlerovho ŽCD, ktorá sa opiera o skutočnosť, že „...doposiaľ prebehnutý výskum vývoja destinácií sa v dostatočnej miere neorientoval na rolu trhu“ (Prideaux 2000, cit. v Pásková 2009, s. 102). Pri tejto kritike autorka zdôrazňuje, že Prideaux predložil vlastnú modifikáciu konceptu, kde je základom modelu orientácia na trh, pričom za primárnu vlastnosť modelu je považovaná „...možnosť operability, založená na vytváraní možných scenárov a analýzy multiplikačných efektov,“ (Pásková 2009, s. 102).

Graf č. 9: Indikátory ekonomickej analýzy dopadu návštevnosť NP v rokoch 2001 až 2009

Zdroj: (Stynes 2011, s. 3–18), (Stynes 2009, s. 9–17), (Stynes 2006, s. 5–23), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010), doplnené o výpočty autora

Z vývoja vybraných indikátorov ekonomickeho impaktu (viď graf č. 9) vyplýva pomerne kontinuálny nárast v oblasti ako výdajov, respektíve útrat účastníkov CR v NP na strane dopytovej zložky, tak i nárast predajov, respektíve príjmov (očistených od nelokálnych vstupov do produkcie) destinácií NP na strane ponuky. Kontroverznosť ukazateľov v roku 2009 v ich skokovom trende je zapríčinená metodicky použitými multiplikačnými koeficientmi (bližšie viď kap. 5.6). Trendy pozvoľného rastu hodnoty finančných indikátorov môžu napovedať vývoj, ktorý sa v teoretickom rámci ŽCD prikláňa k alternatívnej fáze *adaptácie* destinácií NP v USA. Obdobný trend je možné pozorovať aj v relativizovanom indikátore priemerného výdaja účastníka (respektíve skupiny, podľa reálneho spôsobu predaju vstupeniek do NP) CR v NP na deň strávený v destinácií NP (viď graf č. 10), ktorý taktiež prebieha v pozvoľnom vzostupe. Tento je narušený len v dvoch obdobiach, stagnáciou v roku 2001 spôsobenou opäť pravdepodobne vplyvom teroristických útokov a poklesom v roku 2009, ako možného dôsledku prejavu ekonomickej depresie. Pri explanácii je však opäť nevyhnutné zdôrazniť, že ekonomicke indikátory sú zachytené v reálnych dolároch (nie v dolároch vzťahnutých k určitému roku), a teda opomínajú vplyvy inflácie, rastu cien a vývoja zmenných kurzov mien.

Graf č. 10: Vývoj priemerných výdajov účastníka CR v NP za deň v rokoch 2001 až 2009

Poznámka: Indikátor je vzťahnutý k mernej jednotke (USD/skupina/deň), ktorá vychádza z reálneho spôsobu predaja vstupeniek do NP (viď poznámka k tabuľke č. 4)

Zdroj: (Stynes 2011, s. 3–18), (Stynes 2009, s. 9–17), (Stynes 2006, s. 5–23), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010), doplnené o výpočty autora

Priebeh kriviek zvolených indikátorov naznačuje, že NP v rámci Butlerovho ŽCD sa svojim pomerne dlhodobým vývojom prepracovali až k zrelostným fázam vývoja, kde zrejme pozvoľne prekonávajú stagnáciu. V súčasnosti sa naskytá možnosť počiatku príklonu k adaptabilnej fáze. Tento vývoj, zachytený obzvlášť vďaka dostupnosti dlhej časovej rady celkovej návštevnosti, trval takmer 150 rokov od objavných ciest na Západ, ktoré poskytli informácie o v danej dobe neobyčajných a jedinečných prevažne prírodných úkazoch, ktoré sa v neskoršom období stali prirodzenou atrakciou využívanou CR. V kontexte historického vývoja NP a CR v nich je však nutné vyzdvihnúť niektoré kontroverzie a nezhody a komplikácie s hypotetickým priebehom ŽCD popísaným v Butlerovom modeli.

Vo fáze objavenia, ktorá prebiehala v prípade NP v širšom kontexte objavovania a osvojovania amerického Západu, sa značná kontroverzia viaže obzvlášť z Doxeyho iritačným indexom a jeho pre fázu objavenia príslušnou formuláciou „eufórie“, čoby vzťahu miestnych rezidentov a prvotných účastníkov CR v danej destinácii. Historický vývoj CR v NP sa viaže až do doby konfliktov novousadlíkov a pôvodného obyvateľstva indiánskych kmeňov amerického Západu. V takomto zohľadnení špecifických historických podmienok osídľovania „nového sveta“ sa použitie iritačného indexu v prvotných fázach ŽCD NP javí ako značne kontroverzné. Na obdobný problém vo využití Doxeyho konceptu pri interpretácii vývojových fáz ŽCD poukazuje aj Douglas (1997, cit. v Pásková 2009, s. 101), ktorý pri štúdiu vývoja CR v troch destináciách Oceánie uvádza „...nutnosť veľmi relatívneho vnímania pojmu miestny obyvateľ a participácia miestnej komunity na rozvoj CR, vzhľadom k tomu, že Európania tvorili významnú časť spoločnosti a časť sa po osamostatnení bývalých kolónií stala ich obyvateľmi“. Pri hlbšom historickom pohľade na vývoj CR v novo osídľovanom svete, s prihliadnutím na koloniálnu minulosť týchto oblastí je teda nevyhnutná istá dávka opatrnosti a časového zarámčovania pri interpretácii a identifikácii samotného miestneho obyvateľstva. Domnievam sa, že týmto časovým vymedzením objaviteľskej fázy nielen ŽCD, ale predovšetkým objaviteľskej fázy samotného

Západu, môžeme opodstatňovať aj samotný dôvod dlhodobého vývoja ŽCD v prípade NP. Kontakt s nedotknutou prírodou, ktorý popisuje Turner (1992) ako determinant špecifikácií americkej civilizácie a v istom zmysle aj príčinu spôsobu trávenia voľného času markantnej časti americkej populácie na jednej strane, dopĺňa fakt prvotnej neexistencie sekundárneho (materiálne – technologického) potenciálu CR destinácií NP. V prípade historického vymedzenia objaviteľskej fázy sa vývoj musel nevyhnutne časovo predlžovať, a to vzhľadom k časopriestorovým i vecným podmienkam (prvotná neexistencia železničných a cestných komunikácií, na ktorých by sa individuálny CR mohol rozvíjať), ktoré v danej dobe na americkom Západe panovali.

Vo fáze rozvoja destinácií NP sa objavuje istá kontroverzia spätá s určením inflexného bodu, respektíve časového intervalu jej nástupu. Z hľadiska definícií procesov tejto fázy, kedy sa „...v rozvoji CR začínajú objavovať isté úrovne organizovanosti a začínajú sa prejavovať prvé tlaky na samosprávu a verejné inštitúcie v zmysle zabezpečenia infraštruktúry CR“ (Pásková 2009, s. 76), by táto mohla byť identifikovaná čiastočne v období ešte pred možnosťou zachytenia štatistik celkovej návštevnosti v roku 1916 (viď graf č. 7). Jej prejavom by v takom prípade bolo samotné podnietenie vzniku NPS, výstavba železníc k NP (viď príklad Yellowstone NPš či Glacier NPš a iné), ako aj Albrightom a Matherom podporovaná výstavba cestných komunikácií do NP i v samotných NP (viď kap. 1.2) Z priebehu vývoja celkovej návštevnosti sa (viď graf č. 7) však zdá, že táto fáza prebiehala až v neskoršom období a na jej predĺženie mala zjavný vplyv i 2 sv. vojna, ktorá sa v krivke celkovej návštevnosti prejavila ako značné zbrzdzenie započatého rozvoja. Taktiež sa domnievam že v kontexte vývoja CR v NP USA sú pre túto fázu typické niektoré z prejavov, spájané až s fázou rozvoja. Predovšetkým v spätosti s komercionalizáciou a neregulovaným rozvojom CR v destináciách NP, nakoľko práve tieto boli jednými z prejavov, ktoré podnietili vznik NPS v roku 1916, ako správneho orgánu, ktorého cieľom bolo (a po takmer sto ročnom vývoji stále je) zabránenie neregulovanej devastácii prírodného a kultúrneho dedičstva nachádzajúceho sa v NP.

Naopak teoretická fáza rozvoja podľa ŽCD definovateľná prostredníctvom „...miery rastu intenzity CR meranej počtom návštevníkov, ktorý dosahuje v tejto fáze najvyšších hodnôt“ (Pásková 2009, s. 77), je pomerne dobre identifikovateľná i z priebehu vývoja celkovej návštevnosti, obdobne ako fáza konsolidácie, kedy dochádza k „...zreteľnému spomaleniu tempa rastu návštevnosti, i keď absolútny počet návštevníkov ešte stále rastie“ (Pásková 2009, s. 77).

Vo fáze stagnácie je podľa Páskovej (2009, s. 78) taktiež typická situácia, kedy sa valná časť ekonomiky previaže na CR a ten sa „...stáva tzv. základným odvetvím“ a aktivity CR sa dostávajú do pozície životnej dôležitosti z pohľadu príjmov a zamestnanosti pre danú destináciu. Pre fázu konsolidácie je tiež príznačný začiatok objavovania sa pobočiek významných hotelových a pohostinských reťazcov. Avšak v prípade USA samotná prítomnosť týchto reťazcov nemusí nevyhnutne znamenať výrazný zvýšenie ekonomických únikov mimo destináciu, nakoľko markantná časť z týchto pobočiek môže byť vďaka vlastníckemu systému „franchise“ vlastnená miestnymi rezidentmi a reťazcu patrí iba komerčná značka. Avšak i tak značka odčerpáva podiel zo zisku a taktiež často vyžaduje unifikované vstupy do produkcie, ktoré sú spravidla z oblastí mimo

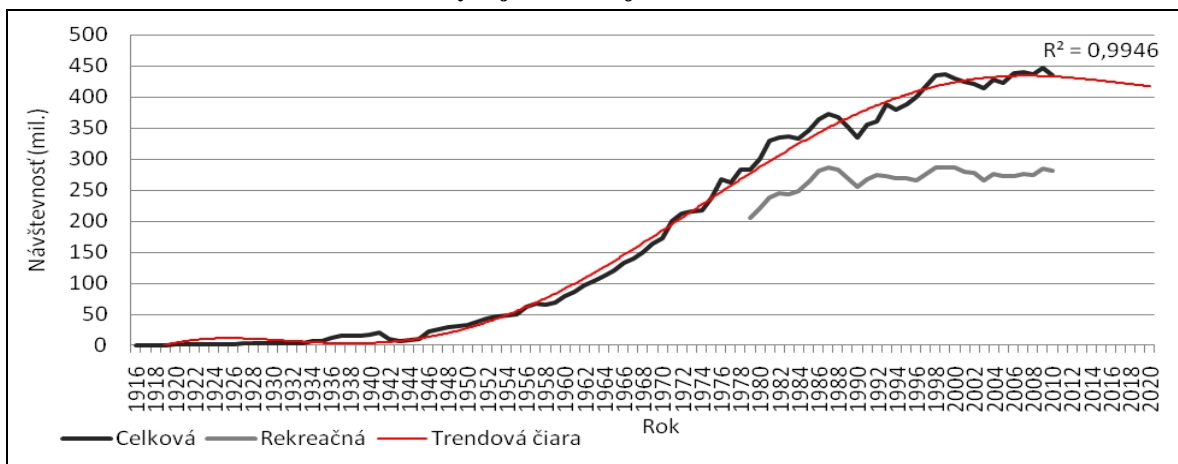
destináciu CR, čím ovplyvňuje lokálnu produkciu a spotrebu lokálnych tovarov a čiastočne i služieb.

Vo fáze stagnácie, pre ktorú je typická situácia, kedy počet návštevníkov dosiahol svoj vrchol (viď graf č. 8) a priemerná dĺžka pobytu, ako aj priemerná útrata návštevníka (viď graf č. 10) vykazujú spravidla klesajúcu tendenciu, sa ponúka otázka ďalšieho budúceho vývoja destinácií NP. Z hľadiska ekonomických indikátorov (viď graf č. 9 a 10) sa zdá byť vhodnejšie určenie nastávajúcej alternatívy vývoja v ŽCD NP ako fázu adaptácie. Tomuto určeniu by odpovedala aj politika NPS, ktorá sa v období posledného desaťročia orientuje na inovácie, vzdelávaciu funkciu a investuje aj do výskumov socioekonomických vied, výsledky ktorých majú NPS napomôcť, ako silný informačný nástroj destinačného manažmentu ochrany prírody a zároveň udržateľného rozvoja CR, na NPS spravovaných územiach destinácií NP.

6.3 Predikcia vývoja CR v NP prostredníctvom konceptu ŽCD

Pri matematicky zjednodušenom pokuse o predikciu možného budúceho vývoja je možné postupovať v istej analógii s doposiaľ prebehnutými výskumami, ktoré sa niesli v kontexte „...matematického modelovania priebehu Butlerovho ŽCD, s použitím logistických trendových kriviek vystihujúcich dynamiku vývoja“ (Lundtrop, Wanhill 2001, Benedetto, Bojanic 1993, cit. v Pásková 2009, s. 102). Pri takomto strohom matematickom pojmí by sa potom u návštevnosti celkovej (viď graf č. 11) javil vývoj v horizonte nasledujúcich 10 rokov ako mierny pokles. V prípade návštevnosti rekreačnej (viď graf č. 12) naopak ako mierny vzostup. V takomto prípade by bolo na mieste fázu ŽCD, v ktorej sa NP v USA nachádzajú, sformulovať v analógii s mnohými autormi (viď Hovinen 2002, cit. v Pásková 2009, s. 88; Foster, Murphy 1991 s. 553–555, cit. v Pásková 2009, s. 94; Bodlender 1991, s. 139, cit. v Pásková 2009, s. 94; Getz 1992, cit. v Pásková 2009, s. 96 a iný), ako fázu „zrelosti“.

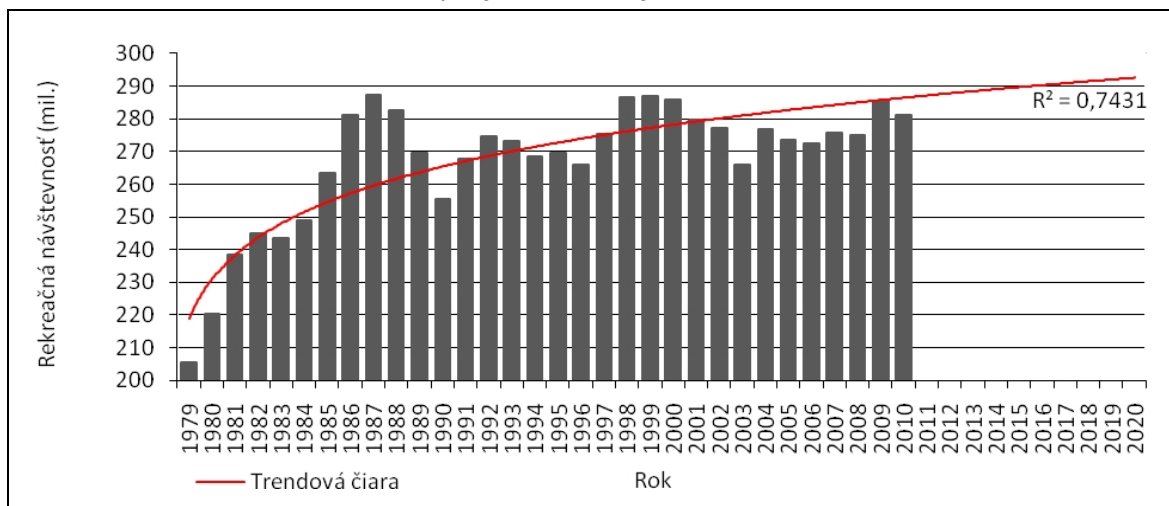
Graf č. 11: Predikcia vývoja celkovej návštevnosti NP do roku 2020

Poznámka: Dáta za rekreačnú návštevnosť sú dostupné až od roku 1979.

Zdroj: www.census.gov (20.3. 2011), www.nps.gov (10.3. 2011), doplnené o výpočty autora

Graf č. 12: Predikcia vývoja rekreačnej návštevnosti NP do roku 2020

Zdroj: www.census.gov (20.3. 2011), www.nps.gov (10.3. 2011), doplnené o výpočty autora

Z trendu je taktiež postrehnuteľné, že podiel rekreačnej návštevnosti na návštevnosti celkovej sa mierne zvyšuje, čo značí príklon k výraznejšej špecializácii území NP na ich rekreačnú funkciu. Je však nutné zdôrazniť, že v prípade oboch indikátorov sa jedná o strohú a rámcovú matematickú predikciu, ktorá vychádza z doposiaľ prebehnutého vývoja a nezohľadňuje celé spektrum faktorov, ktoré majú na návštevnosť NP vplyv. Opatrnosť interpretácie matematicky nadobudnutých predikcií je posilnená i nutnosťou relativizovať vypovedaciu schopnosť indikátorov takejto predikcie. Takáto zjednodušujúca aproximácia je totiž použiteľná len pri teoretickom predpoklade značnej stability trhu CR v predpokladoch ako stabilného vzorca spotrebiteľského chovania jednotlivých segmentov účastníkov CR, tak i „...konštantnej ponuky atraktivít v destináciách“ (Pásková 2009, s. 102), pričom v realite sa oba vyššie uvedené predpoklady zjavne v čase menia a vyvíjajú. Z reálneho hľadiska by bolo možné výsledky aplikovať na veľmi malý okruh prípadov, ako sú napríklad vracajúci sa účastníci CR, u ktorých je všeobecný predpoklad značne stabilného spotrebiteľského chovania v čase. I tu je však na mieste opatrnosť interpretácie v kontexte kritiky ŽCD zo strany Oppermanna (1995, 1998, cit. v Pásková 2009, s. 99), ktorý na základe výskumu tzv. životného cyklu rodiny tvrdí, že „...v priebehu destinačného vývoja sa mení záujem a podmienky pre návštevnosť i zo strany jednotlivých segmentov účastníkov CR vyvedených podľa pozície v životnom cykle rodiny“. Toto tvrdenie čiastočne dokazuje i zrovnanie pomerne rozkolísaného stavu rekreačnej návštevnosti NP (viď graf č. 8) a kontinuálne narastajúcich výdavkov účastníkov CR na osobu (viď graf č. 10). Z tohto zrovnania, aj keď do značnej miery nepriamo (i kvôli priemerným hodnotám), vyplýva dynamika vývoja spotrebiteľského chovania účastníkov CR v destináciách NP, aj keď podľa značne stabilného vzorca (viď kap. 5.4).

Analogicky s predpoveďou miernej adaptácie NP postupuje i predikcia podľa NPS, kedy sa očakáva mierny nárast návštevnosti v NP o 1 % na absolútnu hodnotu 287 mil. účastníkov CR v NP na prebiehajúci rok 2011.

6.4 Kritické posúdenie aplikácie ŽCD na NP

Z metodického hľadiska boli pri aplikácii konceptu ŽCD prihliadnuté i k pripomienkam kritiky vedúcej k zlepšeniu využiteľnosti modelu v manažmente vývoja destinácie zo strany Haywooda (1986, cit. v Pásková 2009, s. 89), ktorý uvádza niekoľko hlavných koncepčných pripomienok, ktorých využitie je podmienkou úspešnej aplikácie konceptu ŽCD, a to „...vhodne priestorovo vymedziť výskum (územie a hranice destinácie), spracovávať výskum pre destináciu relevantného trhu, zvoliť záznam priebehu (matematický alebo empirický model) vývoja destinácie a fázy jej životného cyklu, identifikovať aktuálnu fázu životného cyklu, určiť indikátory vývoja a zvoliť vhodnú časovú jednotku vývoja“. Pri pokuse o takéto metodické zarámovanie však vyvstalo niekoľko obmedzení vedúcich k značnej pragmatickosti a účelovosti vymedzenia a postupov, ktoré prebehli na úkor organickosti územia, či špecifickosti výsledkov. Domnievam sa však, že k postrehnutiu hlavných trendov CR v NP táto vyššia miera všeobecnosti a obecného zarámovania postačuje, nakoľko špecifický prístup je podľa môjho názoru vhodný, a do značnej miery aj nevyhnutný napríklad pri spracovaní prípadovej štúdie vývoja CR v jednotlivých NP, nakoľko tá by mala omnoho detailnejšie rešpektovať a rozlišovať mnoho zvolených indikátorov (segmenty návštevnosti, ich spotrebiteľské chovanie, druhy a formy CR a mnohé iné), ktoré rámcová štúdia značne nivelizuje a generalizuje v snahe podchytiť základné vývojové rysy a zmeny CR a v pokuse o ich príčinné objasnenie a predikciu možného budúceho vývoja CR v NP USA.

Táto generalizácia v mojej štúdii je významná aj z hľadiska určitej nivelizácie nielen druhov a foriem CR, ale obzvlášť regionálnych diferenciácií jednotlivých území (regiónov NPS). Typickým príkladom opomenutia regionálnych diferenciácií môže byť región Aljaška, určený podľa klasifikácie NPS (viď mapa č. 1). V tomto regióne sa ŽCD NP nachádza pravdepodobne vo fáze rozvoja. Domnievam sa, že situácia je zapríčinená neexponovanou polohou, neskorším objavením oblasti a čiastočne aj časopriestorovými hľadiskami (vzdialenosť, veľkosť územia a nedostatok ciest), ako aj faktorom environmentálnej determinácie (viac o regionálnych diferenciáciách regiónov NPS viď Svoboda 2008, s. 17–25).

S Butlerovým modelom ŽCD, a obzvlášť potom s jeho pomerne častou aplikáciou je spätá aj častá kritika zo strany mnohých autorov (viď Pásková 2009, Butler 2006), z ktorej niektoré postrehy boli v predloženej štúdii zaznamenané aj pri pokuse aplikovať model ŽCD na NP v USA. Jedným zo základných problémov, ktoré popisuje i Cooper (1990, cit. v Pásková 2009, s. 91) je „...operabilita konceptu, ktorá je do značnej miery závislá na možnosti získať časové rady relevantných dát“, ktorá je daná jednak mierou integrity daného regiónu, a jednak pragmatickou historicko-inštitucionálnou existenciou historických štatistík, ktoré však často postrádajú detailnosť a sú spravidla rámcového charakteru, prípadne ide len o retrospektívne odhady.

Domnievam sa, že i niektoré konceptuálne premisy (viď Doxeyho iritačný index v kap. 6.2), zahrnuté v modeli, vyžadujú pri aplikácii ŽCD značnú obozretnosť v interpretácií a slúžia viac

ako modelové zarámčovanie možného a všeobecného vývoja platného pravdepodobne vo väčšine prípadov, avšak vyžadujú jak kritickejšie zhodnotenie zo strany špecifických podmienok, ktoré sa v destináciách líšia, tak aj pre CR typický, multioborový prístup k študovanému javu či priestoru.

Z vecného hľadiska patrí ku kritike Butlerovho ŽCD i jeho slabá orientácia na trh, prílišná rigidnosť modelu, nedostatočná predikčná schopnosť, nedostatočné podrobenie hlbšej empirickej polemike, prílišná všeobecnosť a mnohé iné (vid' Pásková 2009, Butler 2006). Niektoré čiastkové problémy pri spracovaní zachycuje i Ryan (2003).

Z prístupového hľadiska je preto nutné isté kritické posúdenie modelu i jeho aplikácie, nakoľko v istom prípade môže byť kvantitatívne vymodelovaný pokus o zhodnotenie ŽCD a jeho predikciu len istá „...štatistická karikatúra reálneho sveta“ (Pásková 2009, s. 102). Jeho nekritické použitie by potom mohlo viesť pri aplikácii v destilačnom manažmente k manažérskym chybám, ktoré môžu byť obzvlášť v prípade sociálnych a environmentálnych dopadov nevratné. V krajnom prípade by mohlo viesť až k stavu, ktorý popisuje Roberts (1991, cit v Pásková 2009, s. 93) ako „...zámenu myšlienky, ktorá mala slúžiť k zobrazeniu kontextuálneho rámca vývoja CR, za samotnú príčinu nevyhnutného úpadku“.

6.5 Závery plynúce z konceptu ŽCD

Z vývoja návštevnosti národných parkov USA v sledovanom období sa dá predpokladať jej nárast i v budúcom vývoji. Nepredpokladám však, že by sa malo jednať o nárast vysoký, nakoľko historický vývoj celkovej návštevnosti v NP USA naznačuje vplyvy mnohých faktorov na CR.

Jednou skupinou z nich je zrejme aj možný dopad medzinárodných vojnových konfliktov, do ktorých Spojené štáty vstúpili, a taktiež epidémií, teroristických útokov a výkyvov cien palív, ktoré sa na vývoji návštevnosti NP prejavujú prudšími, spravidla krátkodobými poklesmi (vid' graf č. 7 a 8). Signifikantne sa prejavila najmä vyššie uvedená 2 sv. vojna, ktorá výrazne zbrzdila nastupujúcu rozvojovú fázu ŽCD NP. Stagnácii v prvej polovici 80tych rokov mohla prispieť ropná kríza, ktorá nielen vplyvom rastu cien pohonných hmôt mohla negatívne ovplyvniť výrazné špecifikum mobility a individualizmu amerického domáceho CR (v mnohých prípadoch nevyhnutného k návšteve NP v USA). Pokles z prelomu 80. a 90. rokov bol zrejme reakciou na nepokojnú situáciu v medzinárodnom vývoji reprezentovanú okrem iného konfliktami v Lýbií v roku 1986 a v Perzskom zálive v roku 1991, ktoré zapríčinili i opätovné výkyvy cien pohonných hmôt. Tento pokles bol zrejme posilnený aj nepokojnou situáciou v leteckej doprave, ktorú vyvolal teroristický útok na let Panam 103 do New Yorku v roku 1988 (pred 11. 9. 2001 to bol najväčší letecký teroristický útok na občanov USA s počtom obetí 270 ľudí). Následná depresia CR z roku 2001 bola spôsobená teroristickými útokmi a následným bojovým konfliktom v Afganistane. Pokles tohto obdobia posilnil i konflikt v Iraku a epidémia SARS v roku 2003. V rámci regionálnej diferenciacie sú reakcie na zmeny trhu CR v NP USA sprvu badateľné najmä u (ľudnatých) východných regiónov Spojených štátov, ktoré majú tendenciu výraznejšieho reagovania na zmeny

faktorov vplývajúcich na vývoj CR, zatiaľ čo vo vývoji západných regiónov (atraktívnych NP) tieto zmeny prebiehajú pomerne plynule a predovšetkým dlhodobo (Svoboda 2008).

Druhú skupinu faktorov ovplyvňujúcich i priebeh krivky ŽCD potom reprezentuje spolupôsobenie niekoľkých druhov CR. Pričom pre určenie základných trendov môžeme určiť generalizované rozlíšenie na masovo prevádzkovaný (hromadný, či tvrdý) CR a individuálne prevádzkovaný (mäkký) CR. „Rozvoj mäkkého CR je súborom dlhodobo zameraných aktivít, charakterizovaných obzvlášť individuálnou návštevnosťou destinácie a jej prevažne endogénnym rozvojom. Rozvoj tvrdého CR naopak predstavuje krátkodobo orientovaný (rýchla návratnosť investícií), prevažne exogénny rozvoj CR, založený na hromadnej návštevnosti destinácie a na predaji vo veľkom“ (Pásková 2009, s. 72). Spolupôsobenie týchto druhov CR potom vtláča isté špecifikácie priebehu ŽCD, ktorý je zachytený v jeho trajektórii. „Je zrejme, že mäkký CR implikuje skôr plochú krivku destinačného vývoja, zatiaľčo rozvoj tvrdého CR so sebou spravidla nesie rozkmitanú krivku so strmou trajektóriou vývoja destinácie“ (Pásková 2009, s. 72). Tieto autorkou popisované hodnoty predstavujú v situácii vývoja NP isté extrémne hodnoty a realita vývoja návštevnosti sa bude zrejme pohybovať v ich rozmedzí. Z priebehu krivky návštevnosti (viď grafy č. 7 a 8) je zjavné značné rozkolísanie krivky v období od počiatku 90. rokov, čo zrejme naznačuje rast vplyvu i podielu tvrdého, masovo orientovaného CR v destináciách NP (možný vplyv zahraničných účastníkov CR). Podchytenie tohto trendu je dôležité práve z hľadiska dynamiky ekonomického rozvoja (viď kap. 5.6), nakoľko tá je v teoretickom predpoklade „...v neúmernej miere vykúpená labilitou systému destinácie v jej ekonomických, sociálnych i environmentálnych parametroch“ (Pásková 2009, s. 72). Z rizík, ktoré by takýto vývoj vyvolal vystáva nutnosť zachovania určitej kontinuity vývoja destinácie v zmysle udržateľného CR, pričom je nutná istá stabilizácia destinačného systému.

Podľa môjho názoru je možné situáciu obzvlášť v NP USA považovať za istú „vzretú“ (viď kap. 6.2) mieru medzi dynamizáciou a stabilizáciou destinácie, respektíve za „...udržiavanie rovnováhy medzi pôsobením endogénnych a exogénnych aktérov“ (Pásková 2009, s. 73). Obzvlášť zo situácie v NP USA je možné očakávať „...časovo takmer neobmedzenú atraktívnosť destinácií, ktoré sú schopné vyrovnávať sa so všetkými tlakmi spojenými s rozvojom CR“ (Pásková 2009, s. 81), ktorá je typická pre destinácie s vysokou mierou jedinečnosti, pričom tieto sú spravidla zapísané na zozname prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO (viď kap. 4.2 a príloha č. 7). Autorka pritom uvádza, že „... jedným z kľúčových kritérií zápisu lokalít na Zoznam je práve ich unikátnosť, preukazovaná tzv. komparatívnou analýzou na národnej i globálnej úrovni, čo zabezpečuje stabilitu ŽCD a tým aj jej prítlačivosť pre trh CR na strane ponuky i dopytu“ (Pásková 2009, s. 81). I pri schopnosti vyrovnávania sa destinácií NP z exogénnymi tlakmi je však nutné prihliadnuť na módnosť, vkus, potreby a preferencie na trhu CR, ktoré sa zjavne v čase menia, avšak úlohou ako zoznamu UNESCO, tak aj pôsobnosti NPS, je práve ochrana tohto dedičstva pre ďalšie generácie, a teda v istom zmysle ich stabilizácia v čase.

7. Záver

Z hľadiska postavenia, významu a objemu CR v NP v kontexte celkového CR v USA sa objem CR v Národných parkoch Únie po kvantitatívnej stránke javí ako zanedbateľný. Z pohľadu kvantitatívnych štatistík predstavuje celkový objem návštevnosti NP len parciálnu zložku inak objemného CR v USA, ktorý zastáva popredné miesta v mnohých indikátoroch CR sveta. Pri charakteristike významu atraktivity NP sa však situácia s prihliadnutím na kvalitatívne hodnotenie javí odlišne. NPS ako agentúra spravujúca NP v porovnaní s vybranými federálnymi agentúrami spravujúcimi „dedičstvo“ čoby atraktivity CR zastáva prvotné pozície z hľadiska historického i vecného. Pod systémom NPS sa nachádzajú územia, ktoré sú považované za lokality s vysokou mierou autenticity a atraktivity pre CR, z nich niektoré majú potenciál CR aktivovaný po dobu viac než sto rokov. Túto situáciu dokazuje nie len vysoký percentuálny podiel NP zapísaný na zozname UNESCO, ale s prihliadnutím na historický vývoj aj fakt, že NPS predstavuje v Spojených štátoch obdobnú prestíž, ako v medzinárodnej úrovni práve zápis na tento prestížny zoznam prírodného a kultúrneho dedičstva. Táto situácia je spätá aj s porovnaním postavenia a úrovne významu atraktivity NP s vybranými federálnymi agentúrami a štátnymi parkami. V prípade oboch zrovnaní je analogicky s predošlým záverom postavenie NP z hľadiska kvantitatívneho hodnotenia poddimenzované. Rôznorodosť vplyvov na túto situáciu sa dá pripisovať celej rade faktorov, od exponovanosti polohy území v správe niektorých federálnych agentúr i SP, hustoty osídlenia v širšom okolí destinácií a čiastočne i fyzickogeografickej determinácií (prípád Aljašky), ktorá mala v historickom vývoji nemalý vplyv na objavovanie nových území, ich atraktivít pre CR, ako aj aktivácie potenciálov týchto území pre trh CR. I samotná koncepcia udržateľného rozvoja CR, pod ktorého konceptom spravuje NPS svoje územia, vyzdvihuje potrebu uceleného a regulovaného vývoja CR v destináciách. Domnievam sa, že situácia v NP USA, s prihliadnutím na pozvoľný a kontinuálny nárast návštevnosti v týchto destináciách, korešponduje s úspešnosťou aplikácie tejto koncepcie na územia pod správou NPS. Tento fakt, s prihliadnutím k dlhodobej histórii vzniku a rozvoja CR v týchto územiach môže predstavovať i istú inšpiráciu pre spôsob riadenia a spravovania vybraných území uceleným rámcom udržateľného rozvoja CR. Je však nutné prihliadnuť aj k špecifickým faktorom širšieho vývoja americkej spoločnosti a novo osídľovaného sveta, ktorých možnosť zovšeobecnenia môže byť problematická.

K značným komplikáciám pri preukazovaní rádivostnej úrovne významu atraktivít v NP, ako aj v SP a vo vybraných federálnych agentúrach, patrí predovšetkým neucelená a nejednotná

štatistika, ktorá absentuje obzvlášť v prípade dát podielu medzinárodných účastníkov CR v týchto destináciách. Absencia týchto dát môže byť v istom zmysle polemizovaná aj s pojmom inkulturácia (viď kap. 4), v kontexte ktorého by samotná štatistika selektovaného segmentu zahraničných účastníkov CR postrádala prioritu. Domnievam sa však, že v prípade budúceho vývoja, ak tento pôjde smerom ku skvalitňovaniu šírky kvantifikovaných indikátorov CR v týchto oblastiach, bude možné v ďalšom výskume na túto tézu nadviazať a overiť ju prostredníctvom kvantifikovaných štatistických analýz.

Z pomerne dlhodobého a stabilného postavenia CR v NP plynú i nemalé príjmy a adekvátne množstvo pracovných príležitostí pre komunity obyvateľstva žijúce v ich okolí (zázemí). Samotné zhodnotenie cieľa mojej práce zahrnutého vo formulácii otázky, ako NP ekonomicky ovplyvňujú okolité komunity obyvateľstva a regióny prostredníctvom vplyvu na regionálne ekonomiky ako aj národnú ekonomiku USA, je relativizované množstvom uhlov pohľadu, obzvlášť na aktérov a merítkovú úroveň vyobrazenia tohto vplyvu. Z hľadiska celkového dopadu na regionálne ekonomiky vyprodukuje útraty plynúce z CR všetkých troch aktérov v destináciách NP 19 mld. USD na predajoch regiónov, ktoré vygenerujú 188 tis. pracovných miest, na ktoré plynie 6,6 mld. USD a pridaná hodnota produkcie predstavuje objem financií vo výške 9,8 mld. USD. Na rádovostne vyššej národnej (federálnej) úrovni potom impakt CR v NP predstavuje 30 mld. USD v predajoch regiónov, ktoré vygenerujú 247 tisíc pracovných miest, na ktoré plynie 9,2 mld. USD v osobných príjmoch z pridanej hodnoty produkcie v odvetviach CR vo výške 15,6 mld. USD. Pri takejto formulácii je možné poukázať i na jednotkové prepočty výšky útrat účastníkov CR nutných na vytvorenie jedného pracovného miesta, ktorá v roku 2009 činila 83 tis. USD, pričom takýto objem financií vytvorí v priemere 735 účastníkov CR v destináciách NP. Z pohľadu investícií verejného sektoru, respektíve z pohľadu federálnej vlády, ktorá v roku 2009 dotovala NPS čiastkou 2,7 mld. USD (viď tabuľka č. 8), predstavuje zvyšková hodnota po odčítaní osobných príjmov zamestnancov 6,4 mld. USD (2,4 násobok vložených investícií), ktorý získavajú z CR v NP lokálne ekonomiky regiónov (destinácií) NP, respektíve v nich aktéri angažujúci sa v odvetviach vzťahnutých k CR. Pri tom s prihliadnutím na formuláciu hypotéz, že:

- národné parky aj pri zachovaní striktnnej politiky ochrany prírody vygenerujú prostredníctvom ich návštevnosti príjem z CR, ktorý je vyšší než náklady spojené s ich prevádzkou a ochranou prírody a krajiny;
- potvrdiť platnosť ziskových odhadov vplyvu CR v národných parkoch na ekonomiky v regionálnej i federálnej merítkovej úrovni;

môžeme na základe vyššie uvedených skutočností obe hypotézy v tejto formulácii prostredníctvom výsledkov z kapitoly 5 potvrdiť, avšak s nevyhnutnou mierou relativizovať, a to vzhľadom k pomerne veľkému množstvu metodických nevyhnaností a komplikácií, ktoré z markantnej časti plynú z paradoxu *modelového* výskumu *reálnej situácie* na trhu CR.

Z hľadiska nedostatkov by zvýšeniu organickej analýzy napomohlo detailnejšie vymedzenie územia i na základe dát z nižších rádivostných úrovni a existencie kontinuálnej produkcie multiplikačných koeficientov zachytávajúcich ekonomické vzťahy v týchto merítkových úrovniach. Organickej vymedzenia destinácií CR by napomohlo presnejšie určenie destinačných procesov, ktoré by sa mali sledovať na jednotlivých rádivostných úrovniach. Tieto metodické nedostatky ekonomickej analýzy destinácií CR je nutné zdôrazniť obzvlášť s prihliadnutím k faktu, že sa jedná o pomerne rozšírený metodologický rámec použitia u mnohých súkromných aktérov i verejných inštitúcií v USA, na ktorého výsledky je braný zreteľ destinačným manažmentom týchto území.

Usudujem, že tento „staro-nový“ metodický koncept (viď Ryan 2003) prepočtu ekonomického dopadu CR je, čiastočne i vďaka svojej metodologickej nevyhranosti, aplikovateľný i na destinácie CR nižších rádivostných úrovni v Česku. Vyvstáva tu však otázka dostatočne empiricky overených medziodvetvových vzťahov v lokálnej úrovni ekonomiky daného územia, ako aj otázka prístupnosti pomerne širokého spektra prevažne ekonomických dát za jednotlivé destinácie. V oboch prípadoch pomerne mladá česká ekonomika (v porovnaní s kontinuálnym historickým ekonomickým vývojom v USA) môže komplikovať možnosť využitia I–O analýzy v problematike výpočtu ekonomického impaktu CR v destináciách v Česku. K možnosti polemiky nad použitím analýzy v podmienkach Česka je nutné opäť zdôrazniť tvrdenie, že táto metóda výpočtu sa v posledných rokoch opäť dostáva v USA do popredia a obzvlášť subjektov súkromného sektoru, venujúcich sa analýzám investičných príležitostí a „...koncept multiplikátoru čaká na znovuobjavenie“ (Ryan 2003, s. 166).

K možnostiam budúcej aplikácie tohto konceptu radím i detailnejšie zachytenie pozície daňového systému v analýze, ktoré by mohlo byť užitočným rozšírením aplikovateľnosti výsledkov v oblasti problematiky regionálneho rozvoja.

Z pohľadu zachytenia cieľa, ktorým bolo zhodnotenie vývoja CR v kontexte životného cyklu destinácie NP a jeho dopadov s pokusom o predikciu možného budúceho vývoja a trendov CR v týchto oblastiach slúžiacemu k potvrdeniu hypotézy, že:

- z vývoja návštevnosti národných parkov USA v sledovanom období sa dá predpokladať jej nárast i v budúcom vývoji;

môžeme na základe výsledkov z kapitoly 6 túto hypotézu potvrdiť. Vzhľadom k novej budúcej predikcii je však i tu nutná značná miera relativizovania výsledkov. Jedná sa o strohú matematickú predikciu, ktorej vypovedacia schopnosť je vzhľadom k množstvu faktorov, ktoré majú na vývoj návštevnosti v NP vplyv, veľmi kontroverzná. Samotný vývoj CR v NP zachytený pomocou krivky Butlerovho konceptu ŽCD deklaruje množstvo trendov v závislosti od niektorých vplyvov, ktorých pokus o príčinné objasnenie je zachytený v kapitole 6. Vyzdvihnúť z nich je nutné obzvlášť vplyv bojových konfliktov, teroristických útokov, epidémií, hospodárskych kríz, ako aj s nimi často spätých výkyvov cien pohonných hmôt. Všetky tieto majú preukázateľný vplyv na vývoj CR všeobecne, ktorý sa logicky odráža aj vo vývoji CR v NP USA.

Prostredníctvom ŽCD došlo i k podchytieniu zrejmeého trendu zvyšovania podielu masového druhu CR v období od počiatku 90. rokov, v inak typicky individuálny CR preferujúcich oblastiach NP. Zachytenie tohto trendu je dôležité práve z hľadiska miery medzi dynamikou ekonomického rozvoja destinácií, ktorá býva často vykúpená labilitou systému tejto destinácie, v širšom zmysle slova. Do budúca teda vyplýva istá obozretnosť a zvýšená pozornosť orientovaná na udržanie stability destinačného systému NP v USA. Táto úloha stabilizácie vybraných území v čase je však v pôsobnosti NPS už takmer jedno storočie.

Z vývoja návštevnosti národných parkov USA v sledovanom období sa dá predpokladať jej nárast i v budúcom vývoji. Nepredpokladám však, že by sa malo jednať o nárast vysoký, nakoľko podľa môjho názoru je možné situáciu práve v NP USA považovať za istú „vzretú“ fázu vývoja destinácie cestovného ruchu.

Jedným z vedľajších a neočakávaných záverov práce je poukázanie na zvyšovanie flexibility reakčnej doby účastníkov CR. Zatiaľčo v 90. rokoch sa zmeny situácie na trhu CR premietli až v sezónach nasledujúcich rokov, v 21. storočí sa na tieto faktory reaguje prakticky okamžite. Dynamika vývoja rýchlosti reakcie účastníkov CR na faktory ovplyvňujúce CR (finančná situácia, či teroristické útoky vo svetovom merítku) sa neustále zvyšuje, čo je dané jednak hektickosťou doby, ktorá determinuje nutnosť okamžitej reakcie, ako aj rozšírením možnosti informovania v súvislosti s procesom globalizácie rozšírenej dnes už do markantnej väčšiny sveta. Tento trend naznačuje prekonávanie koncepcie plánovania v percepcii účastníka CR od klasického pojatia časového kontinua od minulosti, cez súčasnosť do budúcnosti a zhušťuje ju do subjektívneho vnímania na moment „*teraz*“, čo nevyhnutne determinuje aj reakciu na vzniknutú situáciu, a to taktiež v danom momente. Vzhľadom k tomu, že sledovanie tohto trendu nebolo zamýšľaným cieľom práce, a že sa vyobrazil na širšej (nie prípadovej) štúdií CR v NP USA, je možné konštatovať, že sa dostáva do popredia nielen alocentrickej časti účastníkov CR. Isté ideové kontinuum je možné pozorovať aj v ďalších trendoch, či už v sektore CR, ako je boom „*last minute*“ zájazdov, či nízko-nákladových leteckých spoločností, ktoré sú marketingovo na rýchlosť reakčnej doby účastníkov CR silno orientované, ako aj v ďalších odvetviach ekonomiky, napríklad „*just in time*“ priemyselná produkcia a iné.

Naskytá sa teda možnosť polemiky nad rýchlosťou reakčnej doby nie len z pozície účastníkov CR, ale aj v kontexte prístupu vedných disciplín štúdia CR v premise okamžitej reakcie aplikácií plynúcich z vedeckých výskumov. Detailnejšie spracovania prostredníctvom konceptov ako MGM2 či ŽCD môžu svojimi výstupmi napomôcť destinačnému manažmentu vo vybranom území ako dôležitá informačná i vecná pomoc pri rozhodovaní o spôsobe riadenia a správe týchto území (destinácií CR) v kontexte udržateľného rozvoja nielen CR. Mám za to, že možnosti zrovnania s výsledkami dnes už mnohých štúdií i v obdobnom prostredí v zahraničí môžu takémuto prístupu napomôcť. Súdim, že práve v možnosti komplexného zrovnania sociálne-ekonomických i fyzicko-geografických podmienok v daných regiónoch spočíva nezastupiteľná úloha geografie pri štúdiu problematiky CR. Práve možnosť komparácie s inými prostrediami, ako aj určenie zrovnateľných destinácií podľa daných kritérií, možnosť komplexnejšieho pohľadu na obecné

zhody a jedinečné rozdiely s destináciami doma i v zahraničí, môže predstavovať základný prínos geografie aplikovanej na štúdium CR. Taktiež geografický výklad časopriestorovej kompresie a jej dopadov, v pojatí širších globalizačných a modernizačných procesov a premien súčasnej spoločnosti, ponúka priestor nad zamyslením sa nad životným cyklom novo objavených destinácií, či novo rozvíjaných destinácií CR. Ich fázy v ŽCD budú mať pravdepodobne kratšie trvanie, a to nie len vplyvom neexistencie uceleného rámca destinačného manažmentu a jeho dopadu na regulovaný rozvoj destinácií. I tu môže vyvstať tlak na aktuálnosť uceleného a zmysluplného riadenia destinácie, čoby reakcie na možný rýchlejší vstup destinácií do problematických fáz životného cyklu. Pričom na destinačný manažment i na výskumy vedných disciplín, ktorých výsledky destinačný manažment používa pri svojom rozhodovaní o spôsobe riadenia destinácií, môže byť kladená požiadavka zvýšenej rýchlosti reakcie na novo vzniknuté zmeny nielen CR v týchto destináciách.

Som si vedomý pomerne vysokej miery obecnosti v prístupe k sledovanému javu v pojatí CR, čoby značne inštitucionálne vymedzeného predmetu štúdia (NP) a na neho aplikovaných metodík spracovania, ktorých kritika je často spätá s istou mierou teoreticko-metodologickej nevyhranosti (viď Pásková 2009 a Butler 2006 v prípade ŽCD) a (Ryan 2003 a Stynes, Propst, Chang, 2000 v prípade I–O analýzy). Domnievam sa však, že i vďaka mnohokrát zdôrazňovanej vysokej miere komplexnosti CR ako spoločenského javu (viď Pásková 2009, Butler 2006, Ryan 2003 a iný) i multioborového prístupu k jeho štúdiu, je ponechanie tejto vysokej miery „...všeobecnosti ako metodologického princípu“ (Hampl 1998, s. 39) v mojej štúdií vhodným prvkom. Mám za to, že na jednej strane je jeho výhodou ponechanie pomerne veľkého priestoru na možnosti aplikácie obzvlášť metodických postupov a zrovnania ich výsledkov v prípadných budúcich štúdiách. Na strane druhej však kladie vysoké nároky na interpretáciu výsledkov a zistených skutočností. Sama náročnosť interpretácie spočíva okrem iných aj v opatrnosti a i značnej dichotómii v pokusoch o vyjadrenie reálnych dopadov fenoménu CR, prostredníctvom metodík modelového spracovania.

V rámci predikcie budúceho vývoja CR v NP je nutné uviesť Páskovou (2009, s. 70) zdôrazňovanú „...nutnosť zohľadnenia rôznych variant budúceho vývoja“ ŽCD. Naskytá sa teda možnosť zohľadniť miery rastu a nejasnosti trendov niektorých indikátorov, obzvlášť potom celkovej návštevnosti (viď graf č. 11), ktoré môžu naznačovať i prípadný *mierny pokles* celkovej návštevnosti, či príjmov z nej plynúcich (skreslenie použitím indikátorov vývoja v reálnych dolároch). Domnievam sa však, že vplyv jak vyššie uvedených faktorov, ako sú: zoznam UNESCO, samotný cieľ pôsobenia NPS, súčasná adaptabilná politika NPS v jej inováciách, obzvlášť potom zavedenie projektu Social Science Program (viď Gramann, et al. 2003) a s ním súvisiaci boom záujmu sociálne ekonomických vied o NP, záujem verejného sektoru o výskum a vývoj v tejto oblasti, záujem súkromného sektoru o investičné príležitosti v destináciách NP, spoločensky široká kampaň (viď razenie mincí amerického štvrt doláru s motívmi NP plánované na obdobie najbližších 11 rokov) a mnohé iné, pôsobia na celospoločenskú zhodu vyjadrenú heslom „National Parks – America's Best Idea“ (viď Burns, Duncan 2009). Táto sa vyznačuje obrozením a docenením

historickej myšlienky vzniku *národných parkov*, ktoré prebiehajú v 21. storočí. V súvislosti s posilňovaním tejto celospoločenskej zhody, až kultu ideí NP a vzostupu ich významu na úroveň zrovnateľnú s úrovňou myšlienok, ktoré obdobne (i historicky) formovali americkú spoločnosť, ako je sloboda či demokracia, nepredpokladám poklesové alternatívy v poststagnačnej fáze vývoja CR v destináciách NP USA za pravdepodobné. Svojou podstatou je v americkej spoločnosti myšlienka vzniku národných parkov veľmi obdobná svojím nadčasovým i kontextuálnym rámcom týmto historickým a pre americkú spoločnosť celkom zásadným myšlienkam, a jej analógia v odkaze predkov, ako súčasť dedičstva súčasnej generácie, ktorých zodpovednosť spočíva v opatrovaní tohto dedičstva pre generácie nasledujúce, je značná.

Zoznam použitej literatúry a zdrojov

Literatúra

- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): *Teorie regionálního rozvoje (nástin, kritika, klasifikace)*. Nakladatelství Karolinum, Praha, 211 s.
- BRET, M. (2005): *Národní parky a další přírodní památky USA*. Pavel Dobrovský - BETA, Praha, 240 s.
- BURNS, K., DUNCAN, D. (2009): *The National Parks: America's Best Idea: an illustrated history*. Knopf Doubleday Publishing Group, New York, 403 s.
- BUTLER, R. (2006): *The Tourism Area Life Cycle Vol. 1: Applications and Modifications*. In: *Aspect of Tourism: 28*. Channel View Publications, Clevedon, Buffalo, Toronto 384 s.
- CORTRIGHT, J., REAMER, A. (1998): *Socioeconomic Data For Understanding Your Regional Economy: a User's Guide*. Impresa Inc. and Andrew Reamer & Associates, Portland, 92 s.
- FICHOV, J. P. (1995): *Civilizace USA*. Victoria Publishing, Praha, 101 s.
- GRAMANN, J. H. et al. (2003): *Visitation Forecasting and Predicting Use of NPS Parks and Visitor Centers: Focus Group Report*. National Park Service Report, Washington D.C., 25 s.
- GÚČIK, M. a kol. (2004): *Krátky slovník cestovního ruchu*. Slovensko-švajčiarske združenie pre rozvoj cestovního ruchu, Banská Bystrica, 175 s.
- HAMPL, M. (2005): *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 147 s.
- HAMPL, M. (1998): *Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu*. Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 110 s.
- HAMPL, M. (1994): *Environment, society and geographical organization: the problem of integral knowledge*. *Geo Journal*, 32, No. 3., s. 191–198.
- HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K. (1987): *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR*, Univerzita Karlova, Praha, 255 s.
- HAMPL, M., JEŽEK, J., GARDAVSKÝ, V. (1983): *Sociálněgeografická regionalizace ČR*. Univerzita Karlova, Praha, 245 s.
- HAMPL, M., JEŽEK, J., KÜHNEL, K. (1978): *Sociálně geografická regionalizace ČSR*. Výzkumný ústav sociálně ekonomických informací, Praha, 304 s.
- HAYES, D. (2009): *Historical Atlas of the American West: with original maps*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, 288 s.
- HALEY, B. F. a kol. (1980): *Přehled soudobých buržoazních ekonomických teorií*. Academia nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 547 s.

- HIRT, P. W. (1994): *A Conspiracy of Optimism: Management of the National Forests since World War Two*. University of Nebraska Press, Lincoln and London, 416 s.
- ISE, J. (1961): *National Park Policy: A Critical History*. J. Hopkins University Press, Baltimore, 224 s.
- JELEČEK, L. (1994a): Environmentální dějiny v USA a geografie. *Geografie – Sborník České Geografické společnosti*, 99, č. 4, s. 261–269.
- JELEČEK, L. (1994b): Nová historiografie? Environmentální dějiny v USA: vývoj, metodologie, výsledky. *Český časopis historický*, 92, č. 3, s. 510–540.
- JELEČEK, L. (2010): Environmentální dějiny: jejich vznik, konceptualizace a institucionalizace (USA, Evropa a svět). In: *Annales Historici Presovienses Vol. 9/2010, Universum 2010*, s. 247–274.
- KOHL, O. (2008): *Vybrané trendy vývoje obyvatelstva a jejich regionální diferenciacie ve Spojených státech po roce 1980*. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 121 s.
- KRECH, S. III, McNEIL, J. R., MERCHANT, C., Eds. (2003): *Encyclopedia of World Environmental History*. Vols. 1–3. Routledge, New York, 1344 s.
- KROGMANN, A. a kol. (2007): *Religiózný cestovní ruch vo svete*. Fakulta Prírodných Vied Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra, 67 s.
- LE, Y. et al. (2008): *Serving the Visitor 2007: A Report on Visitors to the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Natural Resources, University of Idaho, Moscow, Idaho, 24 s.
- LE, Y. et al. (2007): *Serving the Visitor 2006: A Report on Visitors to the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Natural Resources, University of Idaho, Moscow, Idaho, 24 s.
- LE, Y. et al. (2006): *Serving the Visitor 2005: A Report on Visitors to the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Natural Resources, University of Idaho, Moscow, Idaho, 24 s.
- LE, Y. et al. (2005): *Serving the Visitor 2004: A Report on Visitors to the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Natural Resources, Department of Conservation Social Sciences, University of Idaho, Moscow, Idaho, 24 s.
- LE, Y. et al. (2004): *Serving the Visitor 2003: A Report on Visitors to the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Natural Resources, University of Idaho, Moscow, Idaho, 24 s.
- LE, Y. et al. (2003): *Serving the Visitor 2002: A Report on Visitors to the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Natural Resources, University of Idaho, Moscow, Idaho, 22 s.
- LEONTIEF, W. (1966): *Input - Output economics*. Oxford University press, New York, 257 s.
- LITTLEJOHN, M. et al. (2009): *Serving the Visitor 2008: A Report on Visitors to the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Natural Resources, University of Idaho, Moscow, Idaho, 24 s.
- LITTLEJOHN, M. et al. (2002): *Serving the Visitor 2001: A Report on Visitors to the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Natural Resources, University of Idaho, Moscow, Idaho, 22 s.

- LUKEŠOVÁ, Z. (2009): Proměny regionální diferenciace socioekonomického vývoje USA v letech 1980–2007: Případová studie Pacifická a Jihoatlantská oblast. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 119 s.
- LUKEŠOVÁ, Z. (2006): Srovnání socioekonomického vývoje Pacifické a Jihoatlantské SEA v letech 1980–2004: hledání příčin změn jejich postavení v ekonomice USA. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 71 s.
- MACHLIS, E.D. et al. (2001): *Serving the Visitor 2000: A Report on Visitors to the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Natural Resources, University of Idaho, Moscow, Idaho, 23 s.
- MACHLIS, E.D. et al. (2000): *Serving the Visitor 1999: A Report on Customers of the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Natural Resources, University of Idaho, Moscow, Idaho, 22 s.
- MACHLIS, E.D. et al. (1999): *Serving the Visitor 1998: A Report on Customers of the National Park Service*. National Park Service and Cooperative Park Studies Unit, College of Forestry, Wildlife and Range Sciences, University of Idaho, Moscow, Idaho, 22 s.
- MARIOT, P. (1983): *Geografia cestovního ruchu*. VEDA - Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 252 s.
- McKNIGHT, T. (2002): *Regional Geography of the United States and Canada*. 3rd Edition. Prentice Hall, Upper Saddle River, 525 s.
- McKNIGHT, T. (1992): *Regional Geography of the United States and Canada*. 2nd Edition. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 554 s.
- McNALLY, R. (2008): *The Road Atlas 2008*. Chicago, 140 s.
- MERCHANT, C. (2002): *The Columbia Guide to American Environmental History*. Columbia University Press, New York, 488 s.
- MILLER, R., WASHINGTON, K. (2009): *The 2009 Travel & Tourism Market Research Handbook*. R.K. Miller, Norcross, Georgia, 300 s.
- NASH, R. (1970): *The State of Environmental History*. In: BASS, H. J. (ed.): *The State of American History*. Chicago: Quandrangle Books, s. 251–255.
- NASH, R. (1967): *Wilderness and the American Mind*. Yale University Press, New Haven, 256 s.
- National Park Foundation. (1990): *The Complete Guide to America's National Parks 1990 – 1991 Edition*. National Park Foundation, New York, 594 s.
- National Park Service. (1972): *Part two of the National Park System Plan Natural History*. U.S. Department of the Interior, Washington, D.C., 140 s.
- PÁSKOVÁ, M. (2009): *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu*. Gaudeamus, Fakulta informatiky a managementu, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové, 298 s.
- PÁSKOVÁ, M. (2003): *Změny geografického prostředí vyvolané rozvojem cestovního ruchu ve světle kriticko-realistické metodologie*. Disertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 200 s.
- PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. (2002): *Cestovní ruch -výkladový slovník*. Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, 448 s.
- ROTHMAN, H. (1998): *Devil's Bargains: Tourism in the Twentieth-Century American West*. University Press of Kansas, Lawrence, Kansas, 434 s.

- RYAN, CH. (2003): *Recreational Tourism: Demand and Impacts*. In: *Aspect of Tourism: 11*. Channel View Publications, Clevedon, 358 s.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. (1991): *Ekonomie*. Nakladatelství Svoboda, Praha, 358 s.
- SVOBODA, P. (2008): *Národní parky v USA z hlediska vývoje cestovního ruchu 1980 – 2005*. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 47 s.
- STYNES, D.J. (2011): *Economic Benefits to Local Communities from National Park Visitation and Payroll, 2009: Natural Resource Report*. Department of Community, Agriculture, Recreation and Resource Studies, Michigan State University, East Lansing, Michigan, 42 s
- STYNES, D.J. (2009): *National Park Visitor Spending and Payroll Impacts 2008: Report to National Park Service*. Department of Community, Agriculture, Recreation and Resource Studies, Michigan State University, East Lansing, Michigan, 15 s.
- STYNES, D.J. (2008): *National Park Visitor Spending and Payroll Impacts 2007: Report to National Park Service*. Department of Community, Agriculture, Recreation and Resource Studies, Michigan State University, East Lansing, Michigan, 17 s.
- STYNES, D.J. (2007): *National Park Visitor Spending and Payroll Impacts 2006: Report to National Park Service*. Department of Community, Agriculture, Recreation and Resource Studies, Michigan State University, East Lansing, Michigan, 42 s.
- STYNES, D.J. (2006): *National Park Visitor Spending and Payroll Impacts, Fiscal Year 2005: Report to National Park Service*. Department of Community, Agriculture, Recreation and Resource Studies, Michigan State University, East Lansing, Michigan, 31 s.
- STYNES, D.J. (2003): *Economic Impacts of National Park Visitor Spending on Gateway Communities: Systemwide Estimates for 2001: Report to National Park Service*. Department of Park, Recreation and Tourism Resources, Michigan State University, East Lansing, Michigan, 30 s.
- STYNES, D.J., PROPST, D.B., CHANG, W.H. (2000): *Estimating regional economic impacts of park visitor spending: Money Generation Model Version 2 (MGM2)*. Department of Park, Recreation and Tourism Resources, Michigan State University, East Lansing, Michigan, 130 s.
- ŠTĚPÁNEK, V., KOPAČKA, L., ŠÍP, J. (2001): *Geografie cestovního ruchu*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 228 s.
- TURNER, F. (1992): *Beyond Geography: The Western Spirit Against the Wilderness*. 3rd Edition. Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, 329 s.
- TURNER, F. (1894): *Significance of the Frontier in American History*. In: *Annual Report of the AHA for 1893*. Washington, D.C., s. 197–227.
- VAVERKOVÁ, I. (2010): *Camino de Santiago: Role poutnictví v rámci regionálního vývoje*. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 72 s.
- WORSTER, D. (2008): *A Passion for Nature: The Life of John Muir*. Oxford University Press, Oxford-New York, 535 s.

Internetové zdroje

- American Battle Monuments Commission: www.abmc.gov, (3.4. 2010)
- American Recreation Coalition: www.funoutdoors.com, (8.4. 2010)
- Americas State Parks: www.americasstateparks.com, (8.4. 2010)
- Bureau of Economic Analysis: www.bea.gov, (20.3. 2011)
- Bureau of Labor Statistics: www.bls.gov, (20.3. 2010)
- Bureau of Land Management: www.blm.gov, (18.2. 2010)
- Bureau of Reclamation: www.usbr.gov, (15.2. 2010)
- Canadian Parks Council: www.parks-parcs.ca, (8.4. 2010)
- Earth First: www.earthfirst.org, (15.4. 2010)
- Earth Friends Conservation Fund: www.earthfriends.com, (15.4. 2010)
- Environmental Defense Fund: www.edf.org, (16.4. 2010)
- Forest Service: www.fs.fed.us, (16.2. 2010)
- Friends of the Earth: www.foe.org, (11.4. 2010)
- Geospatial and Statistical Data Center at the University of Virginia: www.virginia.edu, (2.4. 2010)
- Greenpeace: www.greenpeace.org, (15.4. 2010)
- History Cooperative: www.historycooperative.org, (3.3. 2010)
- Humanities and Social Sciences: www.h-net.org, (2.3. 2010)
- Children & Nature: www.childrenandnature.org, (8.4. 2010)
- International Trade Administration: www.trade.gov, (25.2. 2010)
- ITA-Office of Travel and Tourism industries: www.tinet.ita.doc.gov, (25.2. 2010)
- Leave No Trace: www.lnt.org, (10.4. 2010)
- MIG, Inc.: www.migcom.com, (15.4. 2010)
- Money Generation Model- Version 2: <http://web4.canr.msu.edu/mgm2>, (22.3. 2010)
- National Archives and Records Administration: www.archives.gov, (8.4. 2010)
- National Association of Recreation Resource Planners: www.narrp.org, (8.4. 2010)
- National Audubon Society: www.audubon.org, (3.3. 2010)
- National Oceanic and Atmospheric Administration: www.noaa.gov, (2.4. 2010)
- National Park Foundation: www.nationalparks.org, (15.3. 2010)
- National Park Service: www.nps.gov, (10.3. 2011)
- National Parks Conservation Association: www.npca.org, (23.3. 2010)
- National Parks Traveler: www.nationalparkstraveler.com, (13.3. 2010)
- National Recreation and Park Association: www.nrpa.org, (8.4. 2010)
- Office of Travel & Tourism Industries: www.tinet.ita.doc.gov, (18.3. 2010)
- Park Studies Unit at the University of Idaho: www.psu.uidaho.edu, (13.3. 2010)
- Sierra Club: www.sierraclub.org, (16.4. 2010)
- Smithsonian Institution: www.si.edu, (16.4. 2010)

- Tennessee Valley Authority: **www.tva.gov**, (18.2. 2010)
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: **www.unesco.org**, (17.3. 2011)
- United Nations World Tourism Organization: **www.unwto.org**, (8.4. 2011)
- U.S. Army Corps of Engineers: **www.usace.army.mil**, (17.2. 2010)
- U.S. Census Bureau: **www.census.gov**, (20.3. 2011)
- U.S. Department of Agriculture: **www.usda.gov**, (13.4. 2010)
- U.S. Department of Commerce: **www.commerce.gov**, (13.4. 2010)
- U.S. Department of Labor: **www.dol.gov**, (10.4. 2010)
- U.S. Department of the Interior: **www.doi.gov**, (10.3. 2010)
- U.S. Environmental Protection Agency: **www.epa.gov**, (18.4. 2010)
- U.S. Fish and Wildlife Service: **www.fws.gov**, (18.2. 2010)
- U.S. Government: **www.usa.gov**, (25.2. 2010)
- U.S. National Wilderness Preservation System: **www.wilderness.net**, (27.3. 2010)
- U.S. Travel Association: **www.ustravel.org**, (26.2. 2010)
- U.S. Travel Tracker: **www.ustraveltracker.com**, (25.4. 2010)
- Tourism Economics: **www.tourismeconomics.com**, (25.4. 2010)
- The National Association of County Park and Recreation Officials: **www.nacpro.org**, (8.4. 2010)
- The National Association of State Park Directors: **www.naspd.org**, (8.4. 2010)
- The Power of Travel: **www.poweroftravel.org**, (26.3. 2010)
- The White House: **www.whitehouse.gov**, (12.4. 2010)
- Wilderness Society: **www.wilderness.org**, (12.3. 2010)

Zoznam príloh

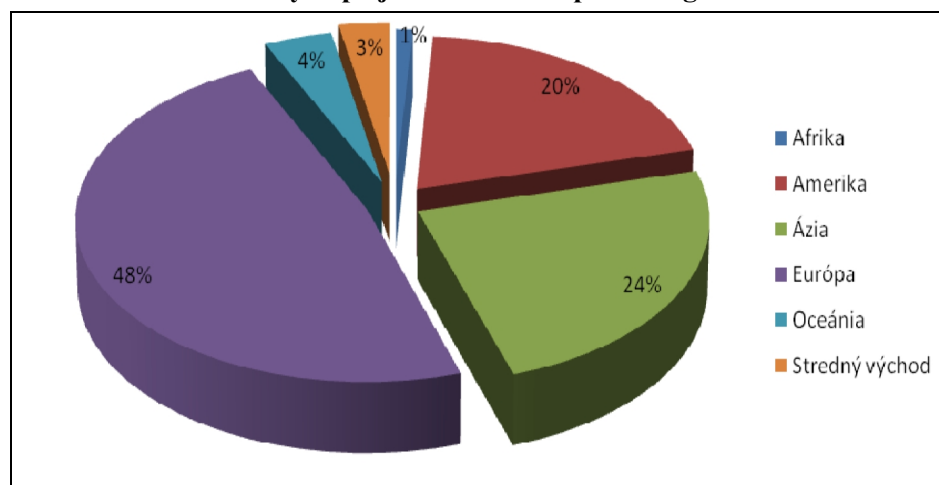
- Príloha č. 1: Štátne zdroje dát a informácií o CR
- Príloha č. 2: Podiel zahraničných príjazdov do USA podľa regiónov UNWTO v roku 2009
- Príloha č. 3: Počet zahraničných príjazdov do USA podľa krajiny pôvodu v rokoch 2007-2009
- Príloha č. 4: Vývoj podielu CR na HDP USA v rokoch 1996 až 2009
- Príloha č. 5: Zamestnanosť v cestovnom ruchu USA v rokoch 1996 až 2009
- Príloha č. 6: Proporciónálna alokácia národných parkov presahujúcich hranice štátov
- Príloha č. 7: Správcovské agentúry pamiatok na zozname UNESCO v USA v roku 2010
- Príloha č. 8: Špecifikácie Štátnych parkov podľa štátov v roku 2005
- Príloha č. 9: Vzory multiplikačných koeficientov prepočtu ekonomického impaktu
- Príloha č. 10: Ekonomický impakt nelokálnych účastníkov CR v NP a útrat NPS na lokálne ekonomiky destinácií NP podľa štátov v roku 2009
- Príloha č. 11: Fotografia Yosemite Valley

Príloha č. 1: Štátne zdroje dát a informácií o CR

Štát	Stránka štátnej organizácie CR	Stránka dátového portálu CR	Stránka štátnych parkov
AL	www.touralabama.org	http://209.192.62.101/travel	www.alapark.com
AK	www.travelalaska.com	www.dced.state.ak.us	www.dnr.state.ak.us/parks
AZ	www.arizonaguide.com	www.azot.com/research/research.asp	www.azstateparks.com
AR	www.arkansas.com	www.arkansas.com	www.arkansasstateparks.com
CA	www.visitcalifornia.com	www.travelstats.com	www.parks.ca.gov
CO	www.colorado.com	www.travelstats.com	www.parks.state.co.us
CT	www.ctvisit.com	www.cteconomy.uconn.edu	www.ct.gov/dep/site/default.asp
DC	www.washington.org	www.washington.org	www.dpr.dc.gov/dpr/site/default.asp
DE	www.visitdelaware.com	www.dedo.delaware.gov	www.destateparks.com
FL	www.visitflorida.com	www.flausa-partners.com	www.floridastateparks.org
GA	www.georgia.org	www.georgia.org	www.gadnr.org
HI	www.visit.hawaii.org	www.hawaii.gov/tourism/rc.html	www.hawaiistateparks.org
ID	www.visitidaho.org	www.travelstats.com	www.parksandrecreation.idaho.gov
IL	www.enjoyillinois.com	www.tourism.uiuc.edu	www.dnr.state.il.us/lands/landmgt/parks
IN	www.state.in.us/tourism/	www.state.in.us/tourism	www.in.gov/dnr/parklake/2392.htm
IA	www.traveliowa.com	www.traveliowa.com/travel_industry	www.iowadnr.gov/parks/index.html
KS	www.travelks.com	http://kdoch.state.ks.us	www.kdwp.state.ks.us
KY	www.kentuckytourism.com	www.kentuckytourism.com	www.parks.ky.gov
LA	www.crt.state.la.us/tourism	www.latour.lsu.edu	www.crt.state.la.us/parks
ME	www.visitmaine.com	www.visitmaine.com	www.maine.gov/portal
MD	www.visitmaryland.org	www.mdifun.org/travel/default.asp	www.dnr.state.md.us/publiclands
MA	www.mass-vacation.com	www.mass-vacation.com	www.mass.gov/dcr/forparks.htm
MI	www.michigan.org	www.msu.edu	www.michigan.gov/dnr
MN	www.exploreminnesota.com	www.dted.state.mn.us	www.dnr.state.mn.us/state_parks
MS	www.visitmississippi.org	www.visitmississippi.org	http://home.mdwfp.com
MO	www.missouritourism.com	www.ecodev.state.mo.us	www.mostateparks.com
MT	www.travel.state.mt.us	www.travelmontana.state.mt.us	www.fwp.mt.gov/parks
NE	www.visitnebraska.gov	http://info.neded.org	www.ngpc.state.ne.us
NV	www.travelnevada.com	www.travelnevada.com	www.parks.nv.gov
NH	www.visitnh.gov	www.visitnh.gov	www.nhstateparks.org
NJ	www.visitnj.org	www.newjerseycommerce.org	www.state.nj.us/dep/parksandforests
NM	www.newmexico.org	www.edd.state.nm.us	www.emnrd.state.nm.us/prd
NY	www.iloveny.com	www.iloveny.com	www.nysparks.com
NC	www.nccommerce.com	www.nccommerce.com	www.ncparks.gov/Visit/main.php
ND	www.ndtourism.com	www.travelstats.com	www.ndparks.com
OH	www.discoverohio.com	www.ohiotourism.com	www.ohiostateparks.org
OK	www.travelok.com	http://www.travelok.com/search	www.touroklahoma.com
OR	www.traveloregon.com	www.travelstats.com	www.oregon.gov/oprd/index.shtml
PA	www.visitpa.com	www.inventpa.com	www.dcnr.state.pa.us/stateparks
RI	www.visitrhodeisland.com	www.uri.edu/ottr/	www.riparks.com
SC	www.discoversouthcarolina.com	www.scprt.com	www.southcarolinaparks.com
SD	www.travelsd.com	www.sdvisitind.com	www.sdgfp.info/Parks
TN	www.state.tn.us/tourdev	www.state.tn.us/tourdev/index.html	www.state.tn.us/environment/parks
TX	www.traveltex.com	http://research.travel.state.tx.us/	www.tpwd.state.tx.us/spdest
UT	www.utah.com	www.utah.gov	www.stateparks.utah.gov
VT	www.travel-vermont.com	http://snr.uvm.edu	www.vtstateparks.com
VA	www.virginia.org	www.vate.org/research.htm	www.virginiaoutdoors.com
WA	www.experiencewa.com	http://198.239.32.121/researchframes	www.parks.wa.gov
WV	www.wvtourism.com	www.wvtourism.com	www.wvstateparks.com
WI	www.travelwisconsin.com	http://industry.travelwisconsin.com	www.dnr.wi.gov/org/land/parks
WY	www.wyomingtourism.org	www.travelstats.com	http://wyoparks.state.wy.us

Zdroj: www.nacpro.org (8.4. 2010), www.naspd.org (8.4. 2010), <http://web4.canr.msu.edu/mgm2> (22.3. 2010), www.americasstateparks.com (8.4. 2010), doplnené o prehládavanie autora

Príloha č. 2: Podiel zahraničných príjazdov do USA podľa regiónov UNWTO v roku 2009

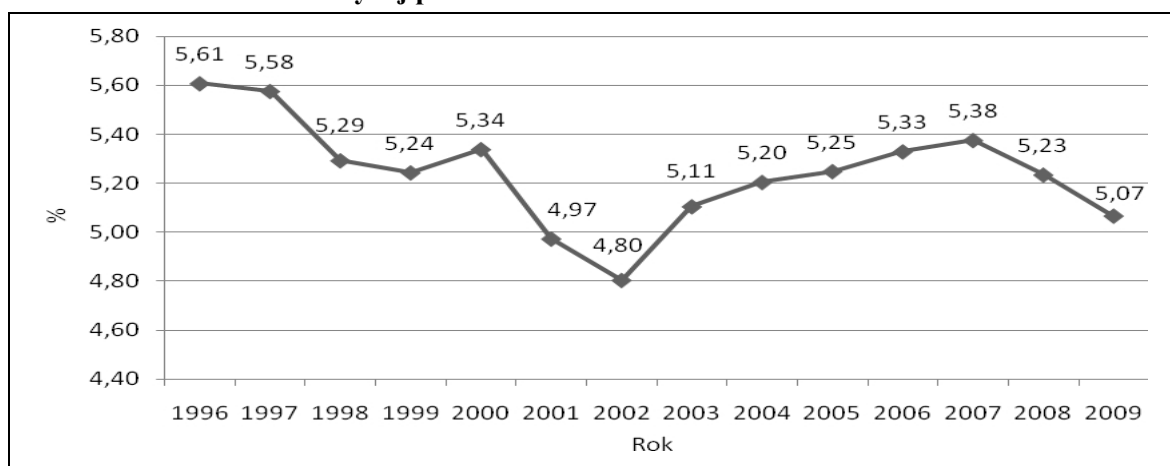
Zdroj: www.tinet.ita.doc.gov (25.2. 2010)

Príloha č. 3: Počet zahraničných príjazdov do USA podľa krajiny pôvodu v rokoch 2007-2009

Krajina pôvodu	2007 (mil.)	Index zmeny 06/07 (%)	2008 (mil.)	Index zmeny 07/08 (%)	2009 (mil.)	Index zmeny 08/09 (%)
Kanada	17,76	11,10	18,91	6,50	17,96	-5,00
Mexiko	14,33	7,60	13,69	-4,50	13,16	-3,80
Veľká Británia	4,50	7,70	4,56	1,50	3,90	-14,60
Japonsko	3,53	-3,80	3,25	-8,00	2,92	-10,20
Nemecko	1,52	10,00	1,78	16,90	1,69	-5,40
Francúzsko	1,00	-26,30	1,24	24,70	1,20	-3,20
Brazília	0,64	21,70	0,77	20,30	0,89	16,00
Taliansko	0,63	19,00	0,78	22,90	0,75	-3,40
Južná Kórea	0,81	6,40	0,76	-5,80	0,74	-2,00
Austrália	0,67	11,00	0,69	3,00	0,72	4,90

Zdroj: www.tinet.ita.doc.gov (25.2. 2010)

Príloha č. 4: Vývoj podielu CR na HDP USA v rokoch 1996 až 2009

Zdroj: www.bea.gov (20.3. 2011)

Príloha č. 5: Zamestnanosť v cestovnom ruchu USA v rokoch 1996 až 2009

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Počet EA v USA (tis.)	133 943	136 297	137 673	139 368	142 583	143 734	144 863
Nezamestnanosť v USA (%)	5,40	4,90	4,50	4,20	4,00	4,70	5,80
Zamestnanosť vzťahnutá k CR (tis.)	7 801	7 845	8 287	8 404	8 526	8 289	8 061
z toho direktívna (tis.)	5 206	5 263	5 785	5 857	5 930	5 766	5 625
Podiel direktívnej z./počet EA (%)	3,89	3,86	4,20	4,20	4,16	4,01	3,88
Počet zamestnaných v NPS (tis.)	22,59	22,55	22,54	22,89	22,76	23,09	23,12

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Počet EA v USA (tis.)	146 510	147 401	149 320	151 428	153 124	154 287	154 142
Nezamestnanosť v USA (%)	6,00	5,50	5,10	4,60	4,60	5,80	9,30
Zamestnanosť vzťahnutá k CR (tis.)	8 025	8 206	8 334	8 443	8 510	8 244	7 802
z toho direktívna (tis.)	5 620	5 758	5 876	5 963	6 018	5 837	5 540
Podiel direkt. zam./počet EA (%)	3,84	3,91	3,94	3,94	3,93	3,78	3,59
Počet zamestnaných v NPS (tis.)	23,57	23,86	23,98	24,28	23,85	24,95	26,12

Poznámky: Zamestnanosť vzťahnutá k CR predstavuje súhrn direktívnej a indirektívnej zamestnanosti v CR.
EA - ekonomicky aktívny, NPS - National Park Service, CR – cestovný ruch

Zdroj: www.bls.gov (20.3. 2010), www.bea.gov (20.3. 2011)

Príloha č. 6: Proporcionalna alokácia národných parkov presahujúcich hranice štátov

Park	Štát	Podiel za štát (%)	Park	Štát	Podiel za štát (%)
Assateague Island NS	MD	33	Glen Canyon NRA	AZ	8
Assateague Island NS	VA	67	Glen Canyon NRA	UT	92
Bighorn Canyon NRA	WY	46	Great Smoky Mountains NPš	NC	44
Bighorn Canyon NRA	MT	54	Great Smoky Mountains NPš	TN	56
Big South Fork NRRRA	KY	41	Gulf Islands Nat Seashore	MS	25
Big South Fork NRRRA	TN	59	Gulf Islands Nat Seashore	FL	75
Blue Ridge Parkway	VA	38	Hovenweep NM	CO	44
Blue Ridge Parkway	NC	62	Hovenweep NM	UT	56
Chickamauga & Chattanooga NMP	GA	50	Lake Mead NRA	AZ	25
Chickamauga & Chattanooga NMP	TN	50	Lake Mead NRA	NV	75
Chesapeake & Ohio Canal NHP	WV	6	Natchez Trace Parkway	AL	7
Chesapeake & Ohio Canal NHP	MD	9	Natchez Trace Parkway	TN	13
Chesapeake & Ohio Canal NHP	DC	85	Natchez Trace Parkway	MS	80
Cumberland Gap NHP	KY	93	National capital Parks East	MD	10
Cumberland Gap NHP	VA	7	National capital Parks East	DC	90
Delaware Water Gap NRA	PA	29	Saint Croix Nat scenic river	MN	50
Delaware Water Gap NRA	NJ	71	Saint Croix Nat scenic river	WI	50
Dinosaur NM	UT	26	Upper Delaware SRR	NY	50
Dinosaur NM	CO	74	Upper Delaware SRR	PA	50
Gateway NRA	NJ	20	Yellowstone NPš	WY	49
Gateway NRA	NY	80	Yellowstone NPš	MT	51

Poznámka: Proporcionalita spočítaná podľa vstupov do národných parkov z územia jednotlivých štátov.

Zdroj: (Stynes 2011, s. 42)

Príloha č. 7: Správčovské agentúry pamiatok na zozname UNESCO v USA v roku 2010

Pamiatky na zozname UNESCO	Rok zápisu	Správčovská agentúra
Kultúrne		
La Fortaleza and San Juan NHS in Puerto Rico	1983	NPS
Cahokia Mounds State Historic Site	1982	Illinois Historic Preservation Agency
Chaco Culture	1987	NPS
Independence Hall	1979	NPS
Mesa Verde National Park (štátútom)	1978	NPS
Monticello and the University of Virginia in Charlottesville	1987	NPS
Pueblo de Taos	1992	NPS
Statue of Liberty	1984	NPS
Prírodné		
Carlsbad Caverns National Park (štátútom)	1995	NPS
Everglades National Park (štátútom)	1979	NPS
Grand Canyon National Park (štátútom)	1979	NPS
Great Smoky Mountains National Park (štátútom)	1983	NPS
Hawaii Volcanoes National Park (štátútom)	1987	NPS
Kluane / Wrangell-St Elias / Glacier Bay (i štátútom)	1979	NPS
Mammoth Cave National Park (štátútom)	1981	NPS
Olympic National Park (štátútom)	1981	NPS
Redwood National and State Parks (i štátútom)	1980	NPS
Waterton Glacier International Peace Park (i štátútom)	1995	NPS
Yellowstone National Park (štátútom)	1978	NPS
Yosemite National Park (štátútom)	1984	NPS
Kultúrno-prírodné		
Papahānaumokuākea	2010	NOAA/USFWS/State of Hawaii
Pamiatky predložené na čakací list		
Civil Rights Movement Sites	2008	NPS
Dayton Aviation Sites	2008	NPS
Hopewell Ceremonial Earthworks	2008	NPS
Thomas Jefferson Building	2008	Library of Congress
Mount Vernon	2008	Mount Vernon Ladies' Association
Poverty Point State Historic Site	2008	Louisiana Office of State Parks/NPS
San Antonio Franciscan Missions	2008	NPS
Serpent Mound	2008	Ohio Historical Society
Frank Lloyd Wright Buildings	2008	rôzne
Fagatele Bay National Marine Sanctuary	2008	NOAA
Okefenokee National Wildlife Refuge	2008	NPS
Petrified Forest National Park (štátútom)	2008	NPS
White Sands National Monument	2008	NPS

Poznámky:

NOAA - National Oceanic and Atmospheric Administration

USFWS - United States Fish and Wildlife Service

NPS - National Park Service

Zdroj: www.unesco.org (17.3. 2011)

Príloha č. 8: Špecifikácie Štátnych parkov podľa štátov v roku 2005

Štát	Návštevnosť (mil.)	Plocha parkov (km ²)	PPŠP (%)	Príjmy (mil. USD)	Podiel z výdajov (%)	Výdaje (mil. USD)
Alabama	2,96	195	0,14	22	67	34
Alaska	4,68	13 582	0,79	3	39	6
Arizona	2,22	258	0,09	9	43	21
Arkansas	9,75	215	0,16	16	42	39
California	77,12	6 295	1,48	83	18	466
Colorado	11,38	1 660	0,62	20	67	29
Connecticut	6,23	828	5,77	5	32	14
Delaware	4,56	99	1,54	11	39	29
Florida	18,2	2 819	1,66	38	49	77
Georgia	10,29	341	0,22	33	55	59
Hawaii	.	110	0,39	2	28	7
Idaho	.	186	0,09	3	21	15
Illinois	44,95	1 949	1,3	7	14	52
Indiana	19,67	721	0,76	40	84	48
Iowa	13,58	274	0,19	4	30	14
Kansas	7,31	133	0,06	6	59	10
Kentucky	7,04	237	0,23	52	62	85
Louisiana	1,6	167	0,12	5	17	29
Maine	2,01	404	0,44	3	38	8
Maryland	11,19	556	1,73	14	39	36
Massachusetts	33,16	1 362	4,98	14	23	61
Michigan	23,06	1 106	0,44	36	82	44
Minnesota	8,24	893	0,4	15	46	33
Mississippi	2,26	97	0,08	8	74	11
Missouri	16,69	816	0,45	7	27	28
Montana	5,67	222	0,06	5	66	8
Nebraska	10	545	0,27	16	87	18
Nevada	3,18	538	0,19	3	24	11
New Hampshire	.	940	3,88	.	.	11
New Jersey	15,79	1 609	7,12	10	28	37
New Mexico	4,16	375	0,12	4	.	.
New York	56,4	5 535	3,92	83	41	201
North Carolina	12,67	759	0,54	5	17	31
North Dakota	0,95	72	0,04	2	47	3
Ohio	50,17	706	0,61	28	40	69
Oklahoma	13,28	290	0,16	23	59	39
Oregon	42,42	394	0,15	15	37	42
Pennsylvania	36,26	1 177	0,99	14	18	78
Rhode Island	5,85	35	0,89	4	39	9
South Carolina	6,71	327	0,39	18	74	25
South Dakota	7,4	418	0,21	10	77	13
Tennessee	29,04	573	0,52	35	51	69
Texas	10,19	2 384	0,34	34	61	56
Utah	4,55	607	0,28	11	40	27
Vermont	0,69	279	1,12	7	98	7
Virginia	7,32	267	0,24	11	43	25
Washington	40,03	428	0,23	18	31	56
West Virginia	7,41	717	1,14	20	58	34
Wisconsin	14,96	549	0,32	16	75	21
Wyoming	2,11	489	0,19	1	8	17
USA celkom	725,36	55 537	0,57	847	39	2 161

Poznámka: PPŠP - Podiel plochy štátnych parkov na ploche štátu

Zdroj: www.census.gov (20.3. 2011), www.americasstateparks.com (8.4. 2010)

Príloha č. 9: Vzory multiplikačných koeficientov prepočtu ekonomického impaktu

Ekonomický sektor (oblasť útrat)	Multiplikátory direktívneho efektu				Multiplikátory celkového efektu				
	Prac. miesta /predaj	Osobné príjmy /predaj	Lokálne útraty /predaj	Pridaná hodnota /predaj	Predaj 2	Prac. miesta2 /predaj	Osobné príjmy2 /predaj	Pridaná hodnota 2 /predaj	Predaj 1
Pre vidiecke oblasti (rurálne oblasti) z populáciou do 30 tisíc obyvateľov a limitovaným ekon. rozvojom									
Auto servis	14,62	0,28	0,12	0,44	1,26	19,23	0,37	0,60	1,16
Hoteli a ubytovanie	28,88	0,29	0,10	0,44	1,37	35,24	0,42	0,67	1,25
Jedlo a pitie	35,25	0,31	0,07	0,44	1,30	40,41	0,42	0,62	1,19
Lokálna doprava	37,58	0,53	0,08	0,62	1,28	42,94	0,63	0,79	1,11
Lokálna výroba	10,64	0,23	0,16	0,39	1,32	16,11	0,34	0,58	1,21
Maloobchod	39,88	0,51	0,13	0,80	1,26	44,67	0,60	0,96	1,10
Nákup odevov	15,83	0,14	0,02	0,17	1,25	19,50	0,22	0,31	1,19
Produkcia jedla	5,68	0,14	0,13	0,27	1,32	10,85	0,25	0,45	1,25
Športové tovary	8,32	0,27	0,20	0,51	1,25	12,50	0,36	0,66	1,16
Veľkoobchod	14,11	0,40	0,13	0,68	1,26	18,84	0,49	0,84	1,12
Výroba palív	0,62	0,05	0,05	0,12	1,51	4,24	0,16	0,44	1,45
Zábava a rekreácia	33,24	0,34	0,17	0,56	1,32	38,85	0,45	0,76	1,19
Pre malomestské oblasti (väčšie rurálne alebo malé metropolitné areáli) z populáciou do 500 tis. obyv.									
Auto servis	12,75	0,31	0,14	0,48	1,41	18,87	0,45	0,72	1,23
Hoteli a ubytovanie	24,57	0,33	0,11	0,50	1,52	33,04	0,52	0,83	1,32
Jedlo a pitie	32,28	0,34	0,07	0,47	1,44	38,80	0,49	0,74	1,24
Lokálna doprava	30,74	0,57	0,09	0,67	1,43	37,71	0,73	0,94	1,15
Lokálna výroba	10,42	0,21	0,14	0,36	1,33	15,83	0,35	0,58	1,19
Maloobchod	30,89	0,51	0,13	0,80	1,38	37,00	0,65	1,04	1,13
Nákup odevov	14,36	0,21	0,04	0,25	1,36	19,70	0,34	0,46	1,22
Produkcia jedla	5,60	0,12	0,11	0,23	1,33	11,21	0,25	0,45	1,23
Športové tovary	12,57	0,21	0,15	0,39	1,42	18,48	0,36	0,64	1,27
Veľkoobchod	12,74	0,40	0,13	0,69	1,38	18,93	0,55	0,92	1,17
Výroba palív	0,51	0,04	0,05	0,11	1,05	2,77	0,10	0,24	1,01
Zábava a rekreácia	33,34	0,35	0,18	0,57	1,45	40,61	0,51	0,85	1,25
Pre veľkomestské oblasti (veľké metropolitné areáli) z populáciou do 1 miliónu obyvateľov									
Auto servis	12,17	0,31	0,14	0,49	1,48	18,80	0,48	0,78	1,26
Hoteli a ubytovanie	20,93	0,35	0,12	0,54	1,62	30,26	0,59	0,93	1,36
Jedlo a pitie	30,49	0,36	0,07	0,49	1,54	37,86	0,54	0,82	1,29
Lokálna doprava	27,83	0,58	0,09	0,68	1,53	35,52	0,78	1,01	1,18
Lokálna výroba	10,64	0,22	0,15	0,39	1,49	17,22	0,41	0,68	1,31
Maloobchod	27,67	0,51	0,13	0,80	1,46	34,42	0,68	1,09	1,16
Nákup odevov	14,00	0,22	0,04	0,26	1,46	20,21	0,38	0,52	1,28
Produkcia jedla	5,55	0,14	0,13	0,28	1,48	11,98	0,31	0,56	1,34
Športové tovary	10,91	0,23	0,17	0,44	1,52	17,70	0,42	0,74	1,33
Veľkoobchod	11,06	0,40	0,13	0,69	1,48	18,08	0,59	0,99	1,21
Výroba palív	0,61	0,05	0,06	0,13	1,40	3,74	0,15	0,38	1,33
Zábava a rekreácia	30,80	0,35	0,18	0,58	1,56	39,08	0,56	0,93	1,30

Zdroj: (Stynes, Propst, Chang 2000, appendix e), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010)

Príloha č. 10: Ekonomický impakt nelokálnych účastníkov CR v NP a útrat NPS na lokálne ekonomiky destinácií NP podľa štátov v roku 2009

Štát (teritórium)	Rekreačná návštevnosť NP	Útraty z NÚCR (USD)	Pracovné miesta z NÚCR	Pracovné miesta z NPS	Pracovné miesta celkom
Alabama	790 752	18 781 000	303	96	399
Alaska	2 278 474	216 224 000	3 039	1 072	4 111
American Samoa	.	.	.	39	39
Arizona	10 713 122	659 180 000	8 911	1 336	10 247
Arkansas	3 031 842	129 498 000	2 043	328	2 371
California	35 023 586	1 054 833 000	13 357	4 073	17 430
Colorado	5 443 039	336 956 000	4 900	1 893	6 793
Connecticut	19 386	1 130 000	13	17	29
D.C.	35 695 833	966 189 000	11 310	5 126	16 436
Florida	9 495 437	552 809 000	8 093	931	9 024
Georgia	6 475 874	199 024 000	2 736	672	3 408
Guam	271 608	8 521 000	98	.	98
Hawaii	4 312 818	222 157 000	2 930	556	3 487
Idaho	494 196	17 952 000	269	172	442
Illinois	464 074	23 166 000	373	61	434
Indiana	2 230 024	51 232 000	753	197	950
Iowa	241 063	11 494 000	198	60	257
Kansas	101 906	4 337 000	74	88	162
Kentucky	1 630 944	76 593 000	1 265	321	1 586
Louisiana	443 314	19 869 000	281	118	399
Maine	2 227 698	159 106 000	2 763	198	2 960
Maryland	3 445 530	155 549 000	2 035	537	2 572
Massachusetts	9 772 738	384 992 000	5 102	723	5 824
Michigan	1 628 704	124 132 000	2 130	250	2 380
Minnesota	650 156	27 990 000	453	205	658
Mississippi	6 582 890	76 254 000	1 086	258	1 344
Missouri	3 933 043	142 684 000	2 096	476	2 572
Montana	4 455 469	269 523 000	4 031	886	4 917
Nebraska	273 444	8 763 000	167	133	301
Nevada	5 836 491	173 140 000	1 845	387	2 232
New Hampshire	34 558	1 176 000	19	22	40
New Jersey	5 828 477	94 657 000	1 144	282	1 427
New Mexico	1 659 574	62 474 000	909	543	1 452
New York	17 327 234	340 054 000	3 820	1 016	4 836
North Carolina	18 198 530	707 241 000	10 317	636	10 953
North Dakota	631 459	27 545 000	487	98	585
Ohio	2 882 593	56 716 000	875	324	1 199
Oklahoma	1 249 011	12 670 000	170	98	268

Štát (teritórium)	Rekreačná návštevnosť NP	Útraty z NÚCR (USD)	Pracovné miesta z NÚCR	Pracovné miesta z NPS	Pracovné miesta celkom
Oregon	891 783	51 375 000	798	207	1 005
Pennsylvania	8 885 894	295 605 000	4 325	1 277	5 602
Puerto Rico	1 069 673	47 942 000	683	125	808
Rhode Island	50 397	2 936 000	46	10	57
South Carolina	1 504 680	40 265 000	627	128	755
South Dakota	4 134 663	141 846 000	2 201	351	2 552
Tennessee	7 777 790	501 305 000	7 265	447	7 712
Texas	6 938 238	247 074 000	3 690	677	4 367
Utah	8 755 401	565 592 000	8 551	897	9 448
Vermont	31 129	1 395 000	20	34	54
Virgin Islands	577 931	56 572 000	966	122	1 088
Virginia	22 953 894	493 128 000	6 806	1 192	7 998
Washington	7 559 552	247 832 000	3 679	962	4 641
West Virginia	1 803 552	57 779 000	720	478	1 198
Wisconsin	452 365	25 044 000	412	112	523
Wyoming	6 117 188	570 480 000	8 523	808	9 331
Celkom	285 279 020	10 740 784 000	149 706	32 056	181 762

Poznámky: NÚCR - Nelokálny účastníci cestovného ruchu v destináciách národných parkov.

Pracovné miesta zahŕňajú direktívny indirektívny aj induktívny efekt.

Zdroj: (Stynes 2011, s. 39–41), www.nps.gov (10.3. 2011), www.bea.gov (20.3. 2011), www.bls.gov (20.3. 2010)

Príloha č. 11: Fotografia Yosemite Valley

Zdroj: autor, (september 2008)

„ ...it’s just the beginning of creation...“
(John Muir)